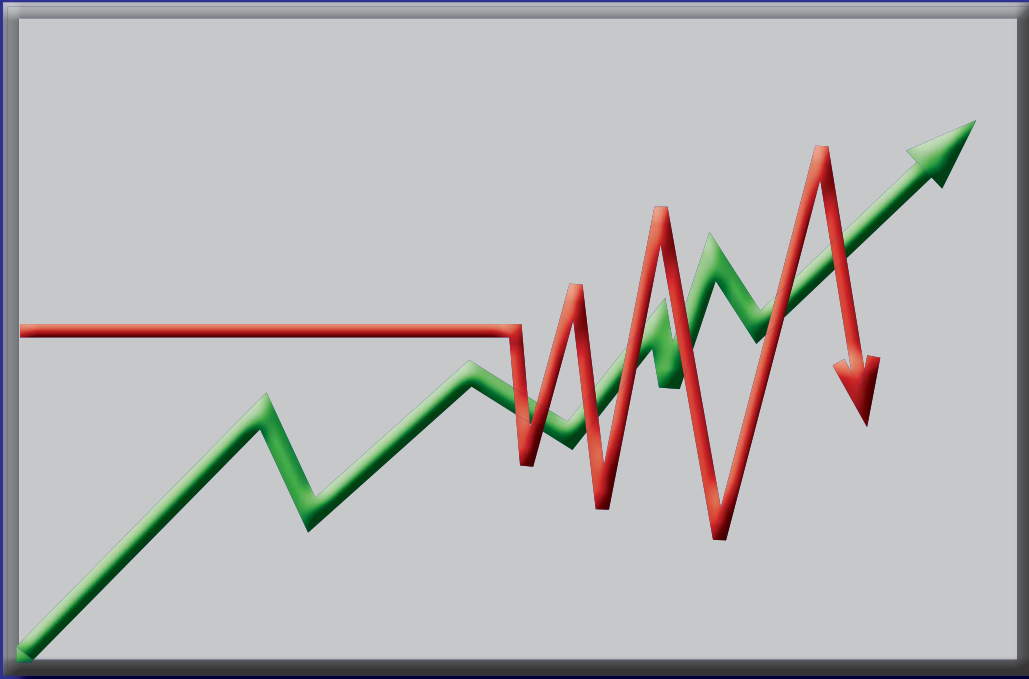

Uluslararası
Çalışma
Örgütü

Türkiye'de Mesleki Görünüm

Hakan Ercan

ILO - Ankara

9 789220 256169

ILO Türkiye Ofisi
Ferit Recai Ertuğrul Cad. No:4
06450 Oran - ANKARA

Uluslararası
Çalışma
Örgütü

TÜRKİYE'DE MESLEKİ GÖRÜNÜM

Hakan ERCAN

ILO - ANKARA

Copyright Uluslararası Çalışma Ofisi 2011
Birinci Baskı 2011

Uluslararası Çalışma Ofisi yayınları, Uluslararası Yayın Hakkı Sözleşmesi'nin 2 numaralı Protokolü uyarınca yayın hakkına sahiptir. Kaynak belirtme koşuluyla, izin alınmaksızın bu yayınlardan kısa alıntılar yapılabilir. Çoğaltma ve çeviri haklarını almak için; ILO Publications (Rights and Permissions), International Labour Office, CH 1211 Cenevre 22, Switzerland, veya elektronik posta yoluyla: pubdroit@ilo.org. adreslerine başvuruda bulunulmalıdır. Bu tür başvuruları Uluslararası Çalışma Ofisi memnuniyetle karşılar.

Kütüphaneler, kurumlar ve yayın hakkı olan diğer kuruluşlar kendilerine bu amaçla gönderilmiş olan lisansla kopya yapabilirler. Ülkenizdeki yayın hakkı olan kuruluşları öğrenmek için www.ifro.org web sitesini ziyaret edebilirsiniz.

ILO Yayın Kataloqları Verileri

Ercan, Hakan

Türkiye'de Mesleki Görünüm / Hakan Ercan; Uluslararası Çalışma Örgütü. - Ankara: ILO, 2011
1 v.

ISBN: 9789220256152
ISBN: 9789220256169 (web pdf)

ILO Ankara Ofisi

istihdam / işgücüne katılım / meslek / ücretler / projeksiyon / Türkiye

13.01.3

Birleşmiş Milletler uygulamalarıyla uyumlu olarak ILO yayınlarda kullanılan bilgilerin sunuş tarzı, Uluslararası Çalışma Ofisi'nin hiçbir şekilde, bir ülkenin sahası veya bölgesi ya da yetkililerinin yasal statüleri veya sınırlarının tahdidine ilişkin görüş bildirmesini ihsas etmez.

İmzalı makaleler, çalışmalar ve diğer katkılarda ifade edilen fikirlerin sorumluluğu sadece yazara aittir ve yayınlarda ifade edilen fikirlerin Uluslararası Çalışma Ofisi tarafından tasdik edildiğini ifade etmez.

Firmalar, ticari ürünler ve süreçlerin isim olarak referans gösterilmesi, Uluslararası Çalışma Ofisi'nin onları onayladığı anlamını taşımayacağı gibi, belirli bir firma, ürün veya sürecin ismen geçmemesi de onaylanmama işareti değildir.

ILO yayınları, büyük kitapçılardan, ILO'nun bir çok ülkede bulunan yerel ofislerinden veya doğrudan ILO Publications, International Labour Office, CH-1211 Cenevre 22, Switzerland adresinden temin edilebilir. Yeni yayınların katalog veya listeleri ücretsiz olarak yukarıdaki adresten veya elektronik posta ile pubvente@ilo.org adresinden temin edilebilir. Web sitemizi ziyaret ediniz: www.ilo.org/publications.

Türkiye'de basılmıştır.

ÖNSÖZ

Birleşmiş Milletler Ortak Programı “Herkes için İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdam Programı ve Antalya Pilot Bölge Uygulaması”nın ulusal düzeydeki çıktılarından birisi olan “Türkiye’de Mesleki Görünüm” raporu, daha önce kullanılmamış verileri kullanarak Türkiye’de nüfus, işgücü ve istihdamla ilgili bir gelecek öngörüsü oluşturmak üzere, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Hakan Ercan tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca bu rapor, sürdürülebilir bir “Mesleki Görünüm” çalışmasının Türkiye’de hayata geçirilerek önümüzdeki yıllardan itibaren düzenli ve sürekli bir şekilde yayımlanmasına bir zemin oluşturmayı da hedeflemektedir.

“Türkiye’de Mesleki Görünüm” raporu, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2004-2010 yılları arasında uyguladığı Hanehalkı İşgücü Anketleri ile 2009 yılında uyguladığı “Gençlerin İşgücü Piyasasına Geçişi Araştırması”nın çift haneli mesleki ve ekonomik faaliyet mikro verileri kullanılarak hazırlandı. TÜİK Sosyal İstatistikler Daire Başkanı Enver Taştı ile aynı daireden Didem Sezer başta olmak üzere, TÜİK çalışanlarının gösterdikleri olağanüstü çaba ve özen ile bu çalışma için özel olarak hazırlanan mikro veriler, Doç. Dr. Hakan Ercan tarafından analiz edilerek 2020 yılına kadar Türkiye’de mesleki eğilimlere dair bir öngörüde bulunmaya olanak sağladı.

Ayrıca, TÜİK tarafından bu çalışma için özel olarak düzenlenen Hanehalkı İşgücü Anketi mikro verileri, 2010 yılından itibaren TÜİK tarafından artık her yıl hazırlanıyor ve küçük bir ücret karşılığında isteyen herkes ile paylaşılıyor. “Türkiye’de Mesleki Görünüm” çalışmasını Türkiye’ye kazandırmanın yanı sıra böyle bir toplumsal fayda da sağlamış olmak Birleşmiş Milletler Ortak Programı’nın önemli bir başarısıdır.

Uzun ve zorlu bir süreç sonunda ve titiz bir çalışmanın ürünü olarak “Türkiye’de Mesleki Görünüm” raporunu hazırlayan Doç. Dr. Hakan Ercan’a, TÜİK Sosyal İstatistikler Daire Başkanı Enver Taştı ve Didem Sezer ile mikro verileri hazırlama sürecinde emeği geçen diğer tüm TÜİK çalışanlarına ve Birleşmiş Milletler Ortak Programı’nın ILO bileşenini başarıyla ve özveriyle yürüten Ozan Çakmak’a çok teşekkür ederim.

Ümit Deniz Efendioğlu
ILO Türkiye Direktörü

İçindekiler

1. Giriş	1
2. Nüfus ve İşgücü Piyasası Eğilimlerinin Analizi	3
2050'ye Uzanan Nüfus Eğilimleri	3
Kriz Öncesi (2000-07) İşgücü Piyasası Eğilimleri	5
Sektörel İstihdam Eğilimi	9
Eğitim ve İşteki Statü	10
Ücretler ve Kazançlar: 2004 – 2010 HİA Mikro verileri	11
2009 TÜİK Araştırması: Eğitim-İstihdam Geçişi	14
3. Kriz Etkisi	16
İstihdamın Süresi Üzerindeki Etki	18
Kayıt Dışı İstihdam Eğilimleri ve Krizin Etkisi	18
Kriz sırasında Kendi Hesabına Çalışma	20
Mesleksel Dağılım, 2004-2010: Kriz Değerlendirmesi	21
4. Canlanma ve Gelecekteki Eğilimler	23
Canlanma	23
Gelecekteki Eğilimler	25
İstihdam: 2020 Yılına Kadar Beklenen Değişiklikler	25
Kestirim Yöntemi Hakkında Notlar	31
5. Sonuç	37
Kaynakça	38
Ek	40
Türkiye İş Kurumu'nun Ve Sosyal Ortakların Vasıflı İşgücü Talebine İlişkin Perspektifleri: Sosyal Ortaklara Hangi Rol Düşüyor?	45

TÜRKİYE'DE MESLEKİ GÖRÜNÜM

HAKAN ERCAN, ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, ANKARA*¹

1. GİRİŞ

Bu rapor, 2020'ye uzanan dönemde nüfus, işgücü ve istihdamla ilgili orta vadeli temel yansıtımları sunmaktadır.² Orta dönemli çerçeve, halen mevcut sınaî yapının bugünkü büyüme eğilimleriyle süreceğini varsaymaktadır.

Lacey ile Wright'ın bir çalışmasından (ABD İşgücü İstatistikleri Bürosu için mesleklerle ilgili olarak hazırlanan çalışma, 2009, s. 82) alınan değerlendirme, bu rapor için de iyi bir çerçeve sunmaktadır: "Profesyonel ve hizmetle ilgili alanların, 2008'den 2010'a uzanan dönemde diğer tüm mesleklere göre daha fazla iş yaratması beklenmektedir. Ayrıca, ortaöğretim üzeri eğitimin en fazla önem taşıdığı mesleklerde büyüme daha hızlı olacak ve tüm meslekler söz konusu olduğunda yenileme ihtiyacı iş artışına göre çok daha fazla yeni iş yaratacaktır." Benzer biçimde, Kanada İnsan Kaynakları ve Beceri Gelişimi de (2008, s. iv) sonraki on yıl içindeki tüm yeni işlerin üçte ikisinin, ortaöğretim sonrası eğitim (üniversite, yüksek okul veya çıraklık eğitimi) gerektiren mesleklerle yöneticilik mesleğinde (ki bu da genellikle ortaöğretim sonrası eğitim gerektirmektedir) ortaya çıkmasını beklemektedir. HRSD Kanada'ya göre (2008) yeni iş yaratımının en görüleceği meslekler ise lise diploması veya yalnızca iş üzerinde eğitim gerektiren meslekler olacaktır.

Yukarıdaki göndermeler Kuzey Amerika işgücü piyasasıyla ilgili olmakla birlikte, gelecekte işlerin hizmet sanayilerinde ortaya çıkacağı, daha hızlı büyüyen mesleklerin ortaöğretim sonrası eğitim gerektiren meslekler olacağı ve düşük eğitimli mesleklerde büyümenin en zayıf kalacağı, Türkiye'deki işgücü piyasası için de kolaylıkla genelleştirilebilecek eğilimlerdir. Bu beklentilerin, Türkiye'de özellikle kadın ve genç işsizliği söz konusu olduğunda, etkili eğitim ve öğretim politikaları geliştirilmesi açısından büyük önemi vardır. Bugünkü³ istatistikler daha şimdiden bu beklentilerin nüvelerini barındırmaktadır. Gençler (15-29 yaş grubu) için iş bulma kolaylığı, en kolaydan en zora doğru, yüksek okul mezunları, meslek okulu mezunları, ilkokul mezunları ve lise mezunları şeklinde gitmektedir. Bugün Türkiye'de ilkokul mezunlarının lise mezunlarına göre daha kolay iş bulabilmelerinin nedeni, daha düşük ücretlerle çalışmaya hazır olmaları ve enformel (arzu edilmeyen) ve belirsiz iş sözleşmelerini kabule yatkınlıklarıdır. Türkiye'nin bu tür düşük vasıflara talebin süreceği bir ülke olarak kalması pek muhtemel değildir.

Türkiye'deki işgücü piyasasının birbiriyle bağlantılı üç belirgin özelliğine dikkat edilmesi gerekmektedir. Kırdan kente göç süreci henüz tamamlanmamıştır. Ortalama eğitim düzeyi düşüktür. İşgücü katılım oranları ise OECD ülkeleri arasında en düşük düzeydedir. Türkiye'de kadınlarda İKO halen % 28 olup, bu düzey Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri çevrimiçi veritabanı göstergelerine göre üst-orta gelir grubunda yer alan ülkeler için bir aykırılık oluşturmaktadır. Türkiye, tarım sektörünü sübvans ederek nüfusunu kırsal alanda tutabilmiştir (%50 kentleşme oranına ancak 1980'lerin ortasında ulaşılabilmiştir). IMF öncülüğündeki istikrar politikalarıyla hükümetler bu sübvansiyonları son on yıl içinde tedricen kaldırmıştır. Bu sıralarda tarımsal istihdam da yavaşça

1 * hercan@metu.edu.tr . Yazar, ILO Ankara Ofisi eski direktörü Sn. Gülay Aslantep'e, şu anki direktör Sn. Ümit Efendioğlu'na ve Sn. Ozan Çakmak'a, kurumsal ve kişisel destekleri için teşekkür eder.

2 Nüfus tahminleri TÜİK'in tahminleridir. Yazar, bu raporda kullanılan istatistiklerin denetlenmesindeki emekleri ve proje boyunca sağladıkları veri desteği için TÜİK'ten Sn. Enver Taştı ve Sn. Didem Sezer'e teşekkür eder.

3 TÜİK 2009 mikro verileri. TÜİK Gençlerin Eğitim-İstihdam Geçişi Araştırması sonuçları bu raporun daha sonraki bölümlerinde analiz edilmektedir.

gerilemekteydi. Tarım kesiminde erkekler için en iyi eğitim düzeyi beş yıllık ilköğretim, kadınlar içinse bundan da gerideydi (zorunlu eğitimin 8 yıla çıkartılması ancak 1997-98 yılında gerçekleşmiştir). Aradan geçen 12 yıl içinde nüfusun ortalama eğitim düzeyi beş yıldan altı yıla çıkmıştır. Daha önceleri tarımda ücretsiz çalışanlar (vasıfsız kadınlar) kentlerdeki işgücü piyasasına katılmamaktadır ve bu durumda kadınların, dolayısıyla tüm nüfusun katılım oranları düşme eğilimindedir. Bunlar, kriz öncesi dönemin (2000-2007) temel eğilimleridir.

Eğitimsiz genç erkekler mevsimlik tarım, inşaat ve turizm gibi iş ve sektörlerde çalışabilmektedir. Genç ve vasıfsız kentli kadınlar ise kayıt dışı hazır giyim ve tekstil işletmelerinde, ev hizmetlerinde ve perakende ticarete yer alabilmektedir. İşgücü piyasasında kayıt dışılık çok yaygındır. Dünya Bankası'nın yönetici özetinde yer alan (2010) aşağıdaki bölüm TÜİK tarafından kullanılan biçimiyle kayıt dışılığı tanımlamakta ve kriz öncesi eğilimi ortaya koymaktadır:

“Kayıt dışılıkta başlıca ölçü azalmakla birlikte, bu durum neredeyse bütünüyle tarım kesiminden ayrılanların daha formel sektörlerle yönelmeleriyle açıklanmaktadır. Kayıt dışılıkla ilgili baş ölçü (Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan tanımla sosyal güvenlik kapsamı dışında çalışanlar) 2004 yılında %53 oranındayken bu oran 2008’de % 44’e düşmüştür. Ancak, bu toplam azalma önemli birtakım örüntüleri gizlemektedir. 2001’den 2006’ya kadar olan düşüşün büyük bölümü işgücünün tarımsal istihdamdan (ki bu istihdam hemen hemen bütünüyle kayıt dışıdır) ayrılmasına ve özellikle kentsel yerleşimlerdeki imalat ve hizmetlere yönelmelerine (ki burada kayıt dışılık oranları ücretliler için %20’nin altındadır) bağlıdır. Dahası, gene bu dönemde – ekonominin hızla büyüdüğü bir dönem– kentsel ve tarım dışı kayıt dışılık yaygınlaşmıştır (tarım dışı istihdamda %29’dan %34’e).”

Türkiye’nin henüz demografik geçişin son aşamasında bulunduğu unutulmamalıdır. Bu geçiş, 21. Yüzyıl ortalarına kadar uzanacaktır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 14). Dolayısıyla, yukarıda değinilen dinamikler ancak yavaş biçimde kaybolacaktır. Bu arada, aynı zamanda ilk evlenme yaşını yukarıya çeken kentleşme ve yavaş da olsa yükselen eğitim düzeyi sayesinde ortalama aile büyüklüğü de azalmaktadır (1955’te 5,6, 2010’da ise 4,5, bakınız, Hoşgör, 2010, s.46). Türkiye’de nüfus artış hızı sanayileşmiş ülke ortalamalarına yaklaşmaktadır. Türkiye’de 2010 yılı net nüfus yenilenme oranı 1 olarak tahmin edilmiştir. Bugün Türkiye nüfusu nüfus ivmesi nedeniyle artmaktadır.

Kır-kent geçişinin istihdam açısından henüz tamamlanmamış oluşunun birtakım sonuçları vardır. Türkiye’de kentsel alanlar, önünüzdeki yirmi yıllık dönemde kırsal alanlardan yaklaşık 10-12 milyon göçmen daha beklemelidir (Ercan, 2007a, Bölüm.2). Kırsal kesimden gençlik kentlere eğitim ve iş bulma amacıyla göçmektedir. Böylece kırsal nüfus, yavaşça azalma eğilimiyle birlikte 18 milyonun altında bir düzeye oturmuştur (İlk de jure nüfus sayımını 2007 yılında yapan TÜİK kırsal kesim nüfusunu 3,5 milyon azaltan düzeltmesine göre). Oranca yalnızca kentsel nüfus arttığından kırsal nüfusun oranı azalacaktır.

Günümüzde tarımsal istihdam (büyük ölçüde kırsal) hemen hemen bütünüyle sosyal sigorta kapsamı dışındadır. Kırdan kente göçenler eğitimsizdir; bunlar, kentsel işgücünün gelip geçici işlerde ücretli olarak veya kendi hesabına çalışan kesimini oluşturur. Birinci gruptakiler neredeyse tamamen, ikinci gruptakiler ise üçte iki oranında kayıt dışıdır (HİA sonuçları, 2008). İşgücü piyasasında eğitim ile kayıt dışılık arasında güçlü bir ters ilişki vardır. Eğilim, eğitime ve kayıtlı çalışmaya doğrudur; ancak bu süreç yavaş gelişmektedir. HİA mikro verilerinin incelenmesiyle görüldüğü kadarıyla, krizin istihdam üzerindeki etkisini değerlendirmenin en iyi yolu, her durumda istihdamın sınaî bileşimine bakmak yerine işteki statünün ve meslek durumlarının ele alınmasıdır (genel geçerlilik taşıyan bulgular dışında).

Raporun geri kalan bölümünün içeriği şöyledir: Bölüm 2 kriz öncesi eğilimleri, küresel finansal krizin istihdam ve işsizlik üzerindeki etkilerini genel olarak ortaya koymaktadır. Bu bölüm, bir toparlanma analiziyle son bulmaktadır. Bölüm 3, mikro verileri kullanarak son dönemin kayıt dışı istihdam

eğilimini ve krizin etkisini analiz etmektedir. Bölüm 4, istihdamda canlanma etkileri üzerine özel olarak odaklanarak Türkiye'nin yakın dönemdeki durumunu tartışmaktadır. Raporun son bölümü olan Bölüm 5 ise kimi politika tavsiyelerini içermektedir.

2. NÜFUS VE İŞGÜCÜ PİYASASI EĞİLİMLERİNİN ANALİZİ

2050'YE UZANAN NÜFUS EĞİLİMLERİ

1990 ve 2000 sayım dönemleri arasında Türkiye'de genç nüfus (0-14 yaş) 20.0 milyona yaklaşmıştır. TÜİK'in 2008 yılında yaptığı nüfus projeksiyonlarına göre, Türkiye'nin nüfusu 2010 yılında 73 milyona ulaşmış olacaktır. Çocuklar (0-14 yaş) bu nüfusun 19 milyonudur. Çocukların sayısı, 2050 yılına gelindiğinde 16.6 milyona düşmüş olacak, Türkiye'nin nüfusu ise 94.6 milyona ulaşacaktır. Çocukların sayısı düşerken, yaşlıların sayısı artmaktadır. Yaşlı nüfus (65+) 2010 yılında 5.1 milyon kişiydi (nüfusun %6.9'u). Yaşlı nüfus, 2050 yılına gelindiğinde 17.3 milyon kişiye ulaşacaktır (nüfusun %18.3'üne, her beş kişiden biri yaşlı olacaktır)! Çalışma çağı nüfusu ise (15-64 yaş) azalan bir hızla artacak, 2050 yılına gelmeden sabitlenmiş olacaktır. Bu tarihten daha önce de, 15-24 ve 25-34 yaş gruplarındaki nüfus azalmaya başlayacaktır (sırasıyla 2020 ve 2030'da). Çalışma çağındaki nüfus 2010 yılında 49 milyon kişi iken (toplam nüfusun %67.1'i), 2050 yılında bu sayı 60.7 milyon olacaktır (toplam nüfusun %64.2'si). Böylece, nüfustaki bağımlılık kesri (çocuk ve yaşlı sayısı toplamının çalışma çağı nüfusuna bölümü) %49.2'den %55.8'e çıkmış olacaktır. Dolayısıyla Türkiye'de genç nüfus yavaş yavaş azalmakta, çalışabilir çağındaki nüfus azalan bir hızla artmakta, yaşlı nüfus ise hızla artmaktadır. Nüfusta yaşlanma sorunu olan sanayileşmiş ülkelere göre bu oranlar şimdilik olumludur. Ancak, bu tablonun olumsuz bir yanı da vardır. Türkiye'de nüfusun eğitim düzeyi yeterli değildir ve işgücüne katılım oranı genel olarak düşük (%49), kadınlar içinse çok daha düşüktür (%27). Kırdan kente göç eğilimleriyle birlikte bu sayılar Türkiye'de uzun dönemli işgücü arzı durumunu ortaya koymaktadır.

Sonuçta, %49'luk işgücü katılım oranının Türkiye için bir bakıma hayırlı olduğu söylenebilir. Sekiz yıllık zorunlu eğitimden sonra eğitime devam oranının %50'de kaldığı (Milli Eğitim Bakanlığı çevrimiçi istatistiklerine göre) mevcut eğilim ile istihdamdaki artış eğilimleri dikkate alındığında, daha yüksek bir katılım oranı işsizlik oranını da artırır. Zira, Türkiye'de on yıllardır gözlenen istihdam artış oranı, çalışma çağındaki nüfusun artış oranının çok altındadır. Ayrıca Türkiye çalışabilir çağındaki nüfusunun yarısını çalışma yaşamı dışında bekletmektedir (bunların dörtte üçü kadındır). Bu durumun tüketim ve büyüme ile ilgili sonuçları olacağı açıktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin önündeki başlıca görev, yalnızca bir kez yakalanabilecek bu demografik fırsat penceresini kaçırmamanın yollarını bulmaktır. Başka bir deyişle Türkiye, eğitimsiz nüfusuna (nüfusun genel eğitim düzeyi altı yıl, işgücünün ise yedi yıldır) çağdaş becerileri kazandırmak üzere genel ve mesleki eğitim sisteminde reform yapmalı, böylece nüfusun işgücü piyasasında daha iyi fırsatlar yakalamasını sağlamalıdır. Bu nokta, Türkiye işgücü piyasası ile ilgili çeşitli raporlarda sürekli vurgulanmıştır (örneğin, Ercan, 2007b; Tunalı 2003; ETF 2006; Dünya Bankası, 2005 eğitim üzerine, 2006 işgücü piyasası üzerine, 2009 kadının işgücüne katılımı üzerine ve 2010 kayıt dışılık üzerine). ETF'nin (2006) ilk paragrafında belirtildiği gibi, "ekonomik büyümede bugün görülen hızlanmanın sürmesi orta ve üst vasıf düzeyinde işçilere yönelik talebi artıracaktır" ve bugün Türkiye'de genel olarak olmayan da budur.

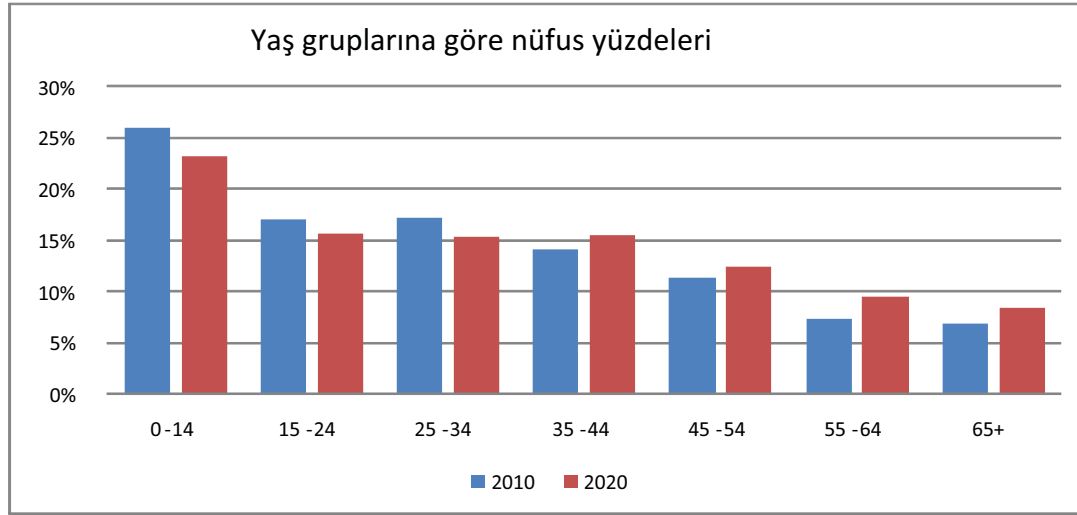
Türkiye'de 15'ten 64 yaşına kadar olan kurumsal olmayan çalışma çağı nüfusu 2010 yılından 2020 yılına kadar 7 milyon kişi artacaktır (yıllık ortalama artış hızı %1.2'dir). Toplam nüfus ise 8.8 milyon kişi artacaktır (TÜİK projeksiyonu).

Türkiye’de 15-64 yaş grubundaki çalışabilir nüfus azalan bir hızla artmaktadır. Türkiye’de genç yaş grubu sayıca azalmaktadır. Türkiye’de bugünkü işgücüne katılma oranının (İKO) yaklaşık olarak %50 olduğu düşünüldüğünde, bu nüfus artışı önümüzdeki on yıl içinde işgücüne 3.5 milyon yeni katılım olacağı anlamına gelir. Erkekler için İKO’nun %70-71 düzeyine oturduğu, kadınlar içinse %26-27’den %28’e küçük bir artış olduğu varsayılırsa, toplam İKO gene de %51’in altında kalacaktır. Sonuçta, Türkiye’de işgücü 28 milyon kişiye ulaşacaktır.

Yukarıdaki hız ve oranlar temel alınır, 2020 yılına kadar işgücüne dâhil erkek sayısı 2.1 milyon artacak, işgücüne dahil kadın sayısındaki artış ise 900 bin kadar olacaktır. Bu arada, gerek okullaşmanın artması gerekse sayısal azalma nedeniyle işgücü içinde gençlerin payı %17’den % 15-16’ya düşecektir. Bu dönem içinde 65 yaş ve üzerindekiilerin sayısı 1,9 milyon artarak 6,9 milyona ulaşacaktır.

Şekil 2.1, bu eğilimlerin işgücüne de yansıtacağını varsayarak nüfusta yaş gruplarının yüzdelerini göstermektedir. 15-34 yaş grubundan genç işgücünün payının azalması beklenmektedir. Çalışabilir çağıdaki geri kalan nüfusta ise, 35-64 yaş grubunun sayıca artması beklenmektedir.

Şekil 2.1. Yaş gruplarına göre nüfus yüzdeleri (2010-2020).

Kaynak: TÜİK yansıtımları (Nüfus yansıtımları Tablo 43, www.tuik.gov.tr).

İşgücü piyasası analizinde kullanılan dönem 2000-2009 dönemidir. Burada, kriz öncesi (2000-2007) ve kriz (2008-2009) olmak üzere iki evre söz konusudur. Tüm istatistikler, mümkün olan durumlarda ayrıca cinsiyete ve yaşa göre ayrıştırılmış olarak verilmektedir. Analizi daha anlamlı kılabilmek için bu noktada yanıtlanması gereken bir soru vardır. Türkiye’de tarımın istihdamdaki payı neden bu kadar büyük olmuştur (halen %30’a yakın)? Bu sorunun yanıtı, 1950’den 20000 yılına kadar devam eden tarım kesimine yönelik sübvansiyonlardır. Bu sübvansiyonlar, tarımda makineleşme sonrası başlaması gereken kırdan kente nüfus akışını yavaşlatmıştır. Dolayısıyla, Türkiye’de tarımda verimlilik düşüktür. Ayrıca, Türkiye’de nüfusun ortalama eğitim süresi altı yıldır. Bu durumun kentsel işgücü piyasaları üzerinde derin etkileri vardır. Kayıt dışılığa ve düşük eğitim düzeylerine (dolayısıyla düşük verimliliğe) ek olarak, kentlerdeki kadınların işgücüne katılımı da % 25 ile çok düşüktür. Türkiye’de üretim (ve kişi başına gelir düzeyi) çalışabilir çağıdaki kadınların çoğunu kullanamamanın olumsuz etkileri altındadır. Böyle bir işgücü bileşiminde teknolojiye gelişmeler üretkenliğe kolayca yansımayaabileceğinden, ortada geriye doğru bir sarmal vardır.

Bu durumda, Türkiye İş Kurumu’nun işletmelerle ilgili yıllık araştırma raporunda (2009) en üstteki on meslekten sekizinin bedensel veya genel (belirtilmemiş), yani vasıfsız hizmetler olarak belirtilmesi şaşırtıcı sayılmamalıdır. Vasıf gerektiren mesleklerde uzun dönemli arz, kentleşmeye ve buna

bağlı olarak okullaşma düzeyindeki artışlara bağlıdır. Bu gelişme aynı zamanda ilk evlilikte yaşı da yükseltecek, sonuçta kadınların işgücüne katılım oranlarını artıracaktır.

Türkiye’de işgücü piyasasının bu temel dinamiklerinin kavranması, sınaî etkinliklerin ve meslek dağılımlarının geçmişteki ve günümüzdeki eğilimlerine ilişkin sağlıklı analizler yapılabilmesini sağlayacaktır.

KRİZ ÖNCESİ (2000-07) İŞGÜCÜ PİYASASI EĞİLİMLERİ

2000 yılında IMF öncülüğünde genişlemeci bir istikrar programı devreye girdi. 2001 yılında bankacılık sektöründe ağır bir kriz yaşandı. 2002-07 döneminde ise istikrarlı bir ekonomik büyüme görülmektedir. 2000 yılında başlatılan istikrar programı TL’yi dolara çıpaladı. Bu tür programlardan beklenebileceği gibi başlarda ekonomi canlandı, istihdam düzeyleri yükseldi, işsizlik oranları azaldı. 2001 yılında patlak veren banka sektörü kriziyle ekonomi geriledi, istihdam azaldı ve işsizlik oranı bu kez eski ‘normal’ düzeyine dönerken buradan yeni bir düzeye tırmanmaya başladı. Olayların izlediği temel çizgi aşağıda verilecek tablolar ve şekillerde görülebilmektedir. Analize başlarken, Tablo 2.1’de Türkiye’nin başlıca işgücü istatistikleri cinsiyete göre ve 2000-10 dönemi için verilmektedir (2010 yılı Eylül ayı, bu rapor hazırlanırken veri bulunabilen son aydır). Bunlar TÜİK tarafından da belirtildiği gibi toplam sayılardır. Kriz 2009 verilerinde görülmekte (Kriz Türkiye’yi 2008 yılı sonlarında vurmuş olmakla birlikte etki 2008 yılı istatistiklerinde de görülebilmektedir), canlanma ise 2010 yılı istatistiklerine yansımaktadır (Eylül, tarım, inşaat ve turizm etkinliklerinin en canlı noktalara ulaşması nedeniyle istihdam açısından mevsimsel olarak iyi bir aydır).

Tablo 2.1’de 2008 sarı (kriz öncesi değerler; ancak 2008 yılının son üç ayında Türkiye’de iş kayıpları başladığından italikle yazılmış 2007 değerlerine de bakılmalıdır), kriz yılı olan 2009 kırmızı ve canlanma yılı olan 2010 da yeşil renkte gösterilmektedir.

Tablo 2.1. Kurumsal olmayan nüfusta işgücü durumu (cinsiyete göre) (x1000), 2000-2010.

Yıl	Nüfus	Nüfus 15+	i.G.	İstihdam	İşsizlik	İKO %	İşsizlik %	Tarım dışı İşsizlik %	İstihdam %	KOİG
TOPLAM										
2000	66.187	46.211	23.078	21.581	1.497	49,9	6,5	9,3	46,7	23 133
2001	67.296	47.158	23.491	21.524	1.967	49,8	8,4	12,4	45,6	23 667
2002	68.393	48.041	23.818	21.354	2.464	49,6	10,3	14,5	44,4	24 223
2003	69.479	48.912	23.640	21.147	2.493	48,3	10,5	13,8	43,2	25 272
2004	66.379	47.544	22.016	19.632	2.385	46,3	10,8	14,2	41,3	25.527
2005	67.227	48.359	22.455	20.067	2.388	46,4	10,6	13,5	41,5	25.905
2006	68.066	49.174	22.751	20.423	2.328	46,3	10,2	12,7	41,5	26.423
2007	68.901	49.994	23.114	20.738	2.376	46,2	10,3	12,6	41,5	26.879
2008	69.724	50.772	23.805	21.194	2.611	46,9	11,0	13,6	41,7	26.967
2009	70.542	51.686	24.748	21.277	3.471	47,9	14,0	17,4	41,2	26.938
2010	71.343	52.541	25.641	22.594	3.046	48,8	11,9	14,8	43,0	26.901
ERKEK										
2000		22.916	16 890	15 780	1 111	73,7	6,6	8,4	68,9	6.026
2001		23.389	17 040	15 555	1 485	72,9	8,7	11,3	66,5	6.349
2002		23.827	17 058	15 232	1 826	71,6	10,7	13,3	63,9	6.769
2003		24.260	17 086	15 256	1 830	70,4	10,7	12,6	62,9	7.174
2004		23.251	16.348	14.585	1.762	70,3	10,8	12,9	62,7	6.903
2005		23.673	16.704	14.959	1.746	70,6	10,5	12,2	63,2	6.969
2006		24.094	16.836	15.165	1.671	69,9	9,9	11,3	62,9	7.258
2007		24.513	17.098	15.382	1.716	69,8	10,0	11,4	62,7	7.415
2008		24.917	17.476	15.598	1.877	70,1	10,7	12,3	62,6	7.441
2009		25.369	17.898	15.406	2.491	70,5	13,9	16,0	60,7	7.471
2010		25.801	18.257	16.170	2.088	70,8	11,4	13,2	62,7	7.544
KADIN										
2000		23 295	6 188	5 801	387	26,6	6,3	13,5	24,9	17 108
2001		23 769	6 451	5 969	482	27,1	7,5	17,7	25,1	17 318
2002		24 214	6 760	6 122	638	27,9	9,4	19,8	25,3	17 455
2003		24 652	6 555	5 891	663	26,6	10,1	18,9	23,9	18 098
2004		24.293	5.669	5.047	622	23,3	11,0	19,6	20,8	18.624
2005		24.686	5.750	5.108	642	23,3	11,2	18,7	20,7	18.936
2006		25.080	5.916	5.258	658	23,6	11,1	17,9	21,0	19.165
2007		25.480	6.016	5.356	660	23,6	11,0	17,3	21,0	19.464
2008		25.855	6.329	5.595	734	24,5	11,6	18,1	21,6	19.526
2009		26.317	6.851	5.871	979	26,0	14,3	21,9	22,3	19.466
2010		26.740	7.383	6.425	959	27,6	13,0	20,2	24,0	19.357

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Not: TÜİK, 2004 yılından önceki verileri, 2007 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre revize etmemiştir. ADNKS ile, Türkiye'nin nüfusunun 3,5 milyon kişi daha az olduğu anlaşılmıştır. Bu fark, kırsal kesimden kente göçen nüfusun çift sayılmış olmasından kaynaklanmıştır.

Türkiye'de işgücü, 18,3 milyon erkek ve 7,4 milyon kadın olmak üzere 25,6 milyon kişiden oluşmaktadır. Kriz öncesi işsizlik düzeyi 1,7 milyon erkek ve 700 bin kadın olmak üzere 2,4 milyondur. Bu sayı, 2009'un ilk üç ayında 3,5 milyona çıktıktan sonra 2010 yılında 3 milyona inmiştir (ayrıntılı dö-

küm krizin etkisiyle ilgili bölümde verilecektir). Türkiye'nin işsiz stoku 500 bin artmış, kriz sonrası canlanma eğilimi Ağustos ve Eylül aylarında bir noktaya oturmuştur (burada gösterilmemekle birlikte TÜİK aylık bültenlerinde bulunabilir: www.tuik.gov.tr). Kadınlar arasında işsiz olanların sayısı bu artışa işsiz erkek sayısından daha fazla katkıda bulunmuştur. Bu durum, kadınların işgücüne katılım oranının arttığını göstermektedir ve bu artış istatistiklerde de görülmektedir. Kadınlarda İKOkris öncesi dönemde %24 iken kriz sonrası dönemde %28'e çıkmıştır. Artış, kriz döneminde sürmüştür.

Genel işsizlik oranı, 2009'da %14'e ulaştıktan sonra (2009'un ilk üç ayında % 15) kriz öncesindeki %11'lik düzeyine geri çekildi (%11,9). Kadınlarda işsizlik oranı kriz öncesinde % 11 iken 2010 yılında %13'e çıktı. Tarım dışı işsizlik oranı (uluslararası karşılaştırmalar açısından daha uygundur; çünkü Türkiye'de tarımın istihdam içindeki payı büyüktür ve tarımsal işgücüne dâhil hemen hemen tüm kadınlar ücretsiz aile işçileri olarak 'kazançlı' istihdam kapsamındadır) kadınlar açısından kriz öncesi düzeye gerilememiştir (erkeklerde ise %12 iken %16'ya çıkmış, sonra yeniden %12 olmuştur). Kadınlarda tarım dışı işsizlik oranı %18, %22 ve %21 olarak seyretmiştir.

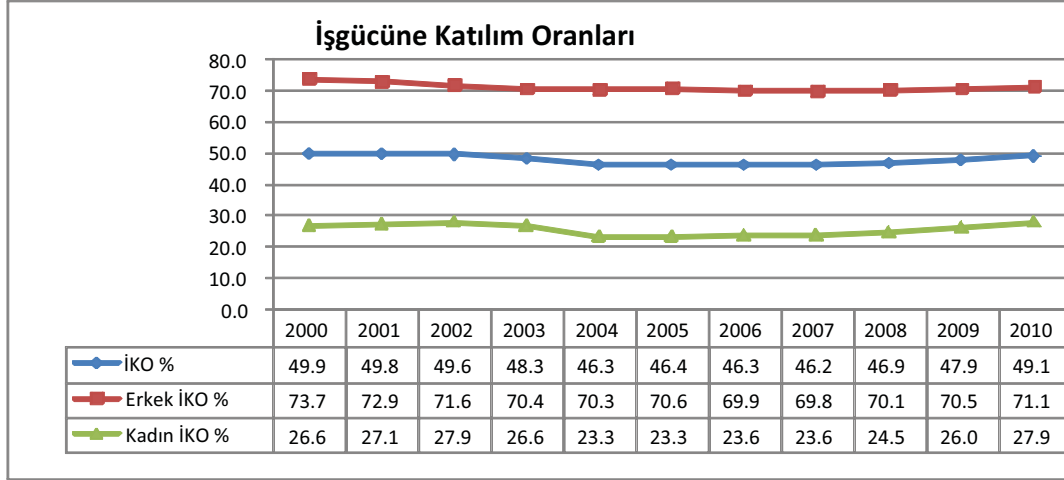
Türkiye ekonomisi 2002'den 2007'ye sürekli büyümüştür. Ancak bu istikrarlı ekonomik büyüme işgücüne katılımın artması şeklinde bir yansıma bulmamıştır. İşsizlik oranı %10.5 civarında kalmıştır. Kadınların katılım oranı düştüğünden genel olarak Türkiye'deki katılım oranı da düşmüştür. Bunun nedeni de sürmekte olan kırdan kente göçtür. Tarım kesiminde daha önce eğitimsiz ve ücretsiz aile işçisi konumunda olanlar kentsel işgücü piyasalarına katılmamıştır. Bir yandan kentlerde yükselen eğitim düzeyleri katılım oranlarını yukarıya çıkartırken, bu bileşen genel katılım oranı üzerinde halen belirleyici durumdadır. İşsizlik oranı, yeni bir düzeye sıçrayıncaya kadar (kriz döneminde olduğu gibi) dengede kalmaktadır; çünkü daha iyi eğitilmiş (lise, ortanca eğitim düzeyi ilkökul olmak üzere) kentli genç kuşak işgücüne daha fazla katılırken, iş imkânları bu oranda artmamaktadır.

Tarımsal istihdamdan çıkış önümüzdeki yaklaşık on yılda da önemini koruyacağından, bu örüntü Türkiye'deki katılım oranının ve işsizlik biçimlerinin sürükleyici gücü olacaktır. Bu söylenen, son dönemdeki ekonomik krizden bağımsızdır. Kriz, işsizlik oranını 2009 yılının ilk yarısında rekor düzeye çıkarmıştır. Kriz bu sonucu birkaç yıl ölçüsünde hızlandırmış olabilir; ancak sonuç zaten oluşum sürecindeydi. Kentlerdeki gençler arasında işsizlik düzeyleri genel orandan önemli ölçüde yüksektir. Önümüzdeki on yıl içinde bu oranlar genel oranlara dönüşecektir. Türkiye'de geliştirilen istihdam destek politikaları (örneğin 2008 yılında getirilen önemli bir düzenlemeyle ilk kez bir işe girecek kadınlar veya gençler için teşvikler getirilmiştir) muhtemelen kriz nedeniyle kentlerdeki gençlere fazla yarar sağlamamıştır. Etkilerin görülebilmesi için zaman gerekmektedir. Bu durum, bir iş bulmak veya ellerindeki işte kalmak istediklerinde gençlerin önemli engeller karşılaştıklarını göstermektedir. Düşük vasıflılık ve kreş imkânlarındaki yetersizlikler hemen akla gelen konulardır.

Şekil 2.2-2.4'te İKO, istihdam ve işsizlik oranları cinsiyete göre gösterilmektedir. Genel olarak erkek ve tarım dışı işsizlik oranları kriz öncesi düzeylerine gerilemekle birlikte, kadınlarda işsizlik oranları kriz döneminde keskin bir artış göstermiş ve 2010 yılındaki küçük düzelme bir yana, yüksek düzeylerde kalmıştır.

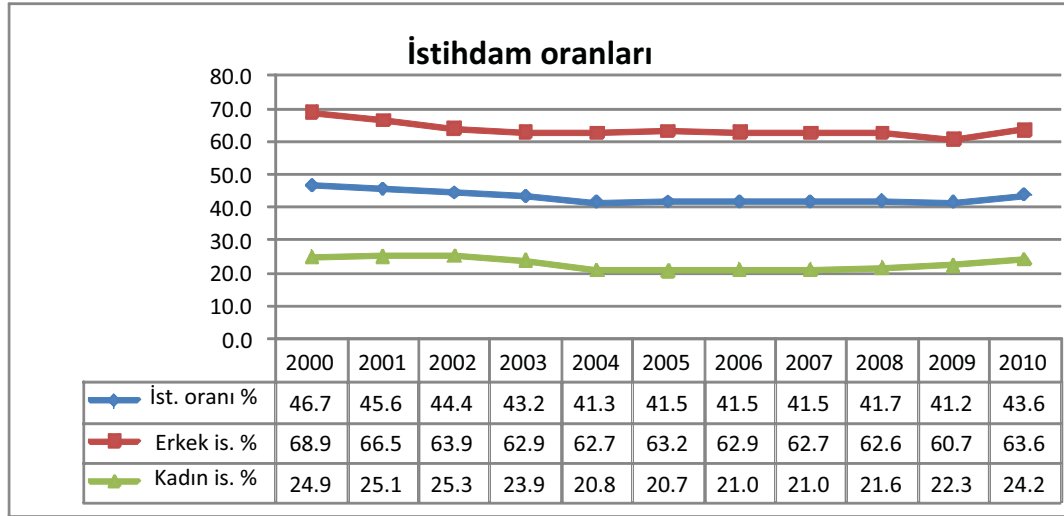
Not: Eylül 2010 değerleri. Yıllık değerler Tablo 2.1'deki gibidir.

Şekil 2.2. İşgücüne katılım oranları

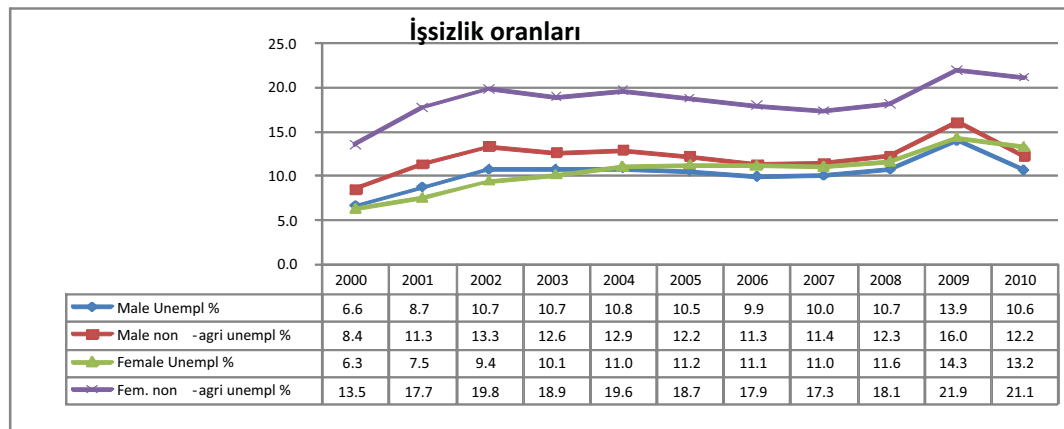
Kaynak: Tablo 2.1

Şekil 2.3. İstihdam oranları

Kaynak: Tablo 2.1

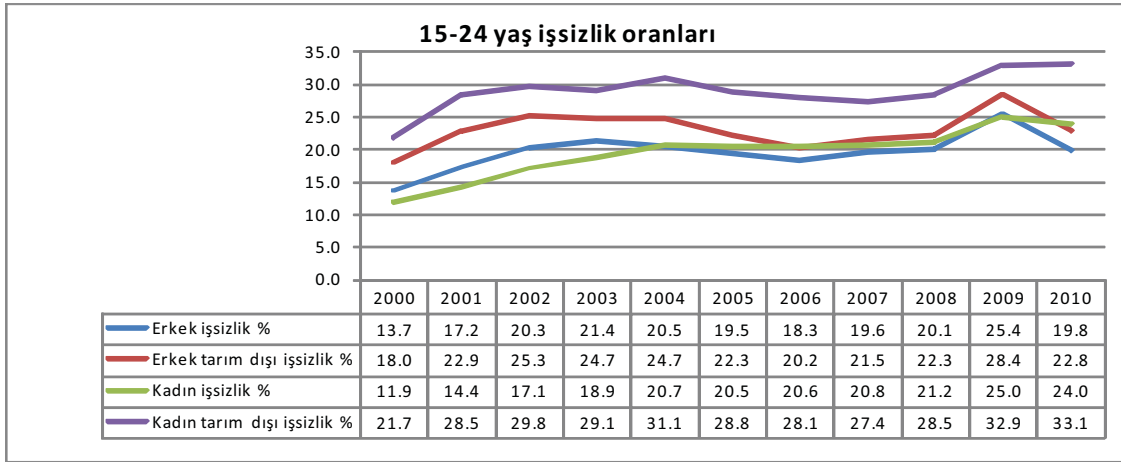
Şekil 2.4. İşsizlik oranları

Kaynak: Tablo 2.1

Gençlerle (15-24 yaş) ilgili işsizlik istatistikleri olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır (Şekil 2.5). Genç erkeklerde tarım dışı işsizlik oranı 2009 yılında %28'i bulmuş, 2010 yılında ise düşerek 2005 yılındakine yakın bir düzeye dönmüştür (sırasıyla %22,3 ve % 22,8). Genç kadınlarda ise tarım dışı işsizlik oranı 2009 yılında %33'e çıkmış, 2010 yılında da aynı düzeyde kalmıştır. Genel olarak genç erkeklerdeki işsizlik oranı da kriz öncesindeki %21'lik düzeyine geri dönmemiştir. 2009 yılında %25'e çıkmış, 2010'da ise %24'e inmiştir. Bu oranlar çok yüksektir (OECD bölgesinde gençler işsizlik oranı 2009 yılında %16,4 idi; OECD, 2010). Genç kadınlarda katılım oranları genel olarak kadın katılım oranı doğrultusunda bir eğilim sergilememektedir (şekilde gösterilmiyor).

Şekil 2.5. Gençlerde işsizlik oranları

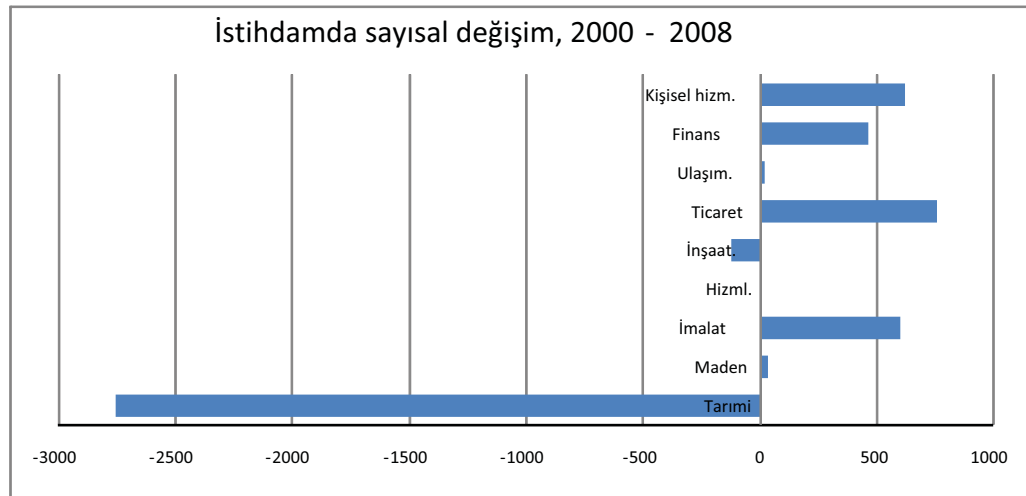

Kaynak: TÜİK

SEKTÖREL İSTİHDAM EĞİLİMİ⁴

Şekil 2.6'da, 2000 ve 2008 HİA'larından toplam veriler kullanılarak Türkiye'deki işgücü piyasasının istihdam yaratma dar boğazı gösterilmektedir. Tarım bu dönemde 2,75 milyon çalışan kaybetmiştir. Ekonominin geri kalan bölümü ise 2,4 milyon iş yaratmıştır. Ortada 375 binlik bir açık vardır. Başta kadınlarınki olmak üzere Türkiye'de İKO düşük olmasaydı, işsizlik sorunu daha da ağırlaşır. İmalat sanayinde dönem içindeki istihdam kazanımı 630 bindir. Hizmet sektöründe ise toplam 1,9 milyon iş yaratılmıştır.

Şekil 2.6. İstihdamda sayısal değişim (2000'den 2008'e).

Kaynak: Toplu HİA verileri kullanılmıştır.

4 Bu bölüm ve sonrakinin serbestçe yararlandığı kaynak, Ercan (2010).

Tablo 2.2’de, Şekil 2.6’da kullanılan sanayilerin istihdam payları gösterilmektedir. Tarımda istihdam kaybı olmuştur. Madencilik, hizmetler, inşaat ve ulaştırma toplamı aşağı yukarı aynı kalmıştır. Tarımdaki 12 puanlık istihdam kaybı, 3 ve 9 puan olarak sırasıyla imalat sanayi ve hizmet sanayilerince paylaşılmıştır. Bu genel eğilimlerin gelecek on yılda da sürmesi beklenebilir. Üst-orta gelir düzeyindeki ülkelerde tarımın istihdamdaki payı gösterge olarak alınır, Türkiye’de tarımın istihdamdaki payı %10-12 civarına düşecektir. Bu da tarımda daha en az 12 puanlık bir kayıp daha yaşanması demektir (bunun karşılığı da tarımda yaklaşık 3 milyonluk iş kaybıdır). Bu paydaki değişimin bir bölümü imalat sanayiine gidebilir; ancak ana bölüm hizmet sektöründeki istihdama eklenecektir.

Tablo 2.2. Sanayi kollarının istihdamdaki payları, 2000 – 2008.

Yıl	Tarım	Maden.	İmalat	Hizm.	İnşaat	Ticaret	Taşmacılık	Finans	Kişisel Hizm.
2000	%36,0	%0,4	%16,9	%0,4	%6,3	%17,7	%4,9	%3,3	%14,1
2008	%24,7	%0,5	%18,6	%0,4	%5,9	%21,6	%5,1	%5,5	%17,3

Kaynak: Toplu TÜİK HİA verileri.

EĞİTİM VE İŞTEKİ STATÜ

Türkiye’de istihdamda düşük beceri (eğitim) düzeyi Tablo 2.3’te gösterilmektedir. TÜİK tarafından kullanılan eğitim sınıflandırmasının okurlara açıklanması gerekmektedir. Eğitimsiz, okumaz yazmaz anlamına gelmektedir. Böyle olanların oranı geçmişten bu yana yüksekken bir dönem yetişkin kuşaklara yönelik yaygın (bugünkü deyimle) yaşam boyu öğrenme programları uygulanmış, yetişkinlere okuma yazma kursları verilmiştir. Erkeklerde zorunlu askerlik hizmeti de bir dönem askere alınanlara okuma yazma öğretme açısından bir araç olarak iyi kullanılmıştır. ‘Diplomasız’ sınıflaması, okuma yazma bilen, ancak okullarını terk edenler dâhil (beş yıllık ilkököl diploması olmayanları kapsamaktadır. Ortaokul 8, lise (meslek lisesi dâhil) ise 11 (12 değil) yıllık eğitimi ifade etmektedir. Bunlar, zorunlu eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarıldığı 1997 yılı öncesi sınıflamalardır. 1997’den sonra lise 4 yıl olmuştur. ‘İlköğretim’ sınıflaması bu değişikliğe atıfta bulunmaktadır. Burada sekiz yıllık eğitim söz konusudur ve ilgili kişinin zorunlu eğitim süresi uzatıldıktan sonra mezun olduğunu gösterir. Böylelerinin oranı yavaş yavaş arttıkça, Türkiye’de ortalama eğitim düzeyi de yükselecektir. ‘İlköğretim’ tanımlı istatistik aynı zamanda bu grubun yaşça genç olduğunu gösterir; 2008 yılında bunların %2’den azı istihdam kapsamında veya kendi hesabına çalışmaktaydı.

İstihdam kapsamındaki kişilerde ortalama eğitim düzeyi hala ilkökuldür (5 yıllık). Ücretsiz aile işçisi konumundakilerin dörtte birinden fazlasının diploması yoktur; %87’sinin eğitim düzeyi lise altıdır. İlkokul mezunları, gelip geçici (günlük veya mevsimlik) işlerde ücretle çalışanların ve kendi hesabına çalışanların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. İşverenlerin ortalama eğitim düzeyi ortaokuldür (8 yıllık eğitim). Ücretli-maaşlı çalışanlar eğitim düzeyleri açısından en iyi konumdadır; bu kesimde ortalama eğitim düzeyi lisedir (11 yıllık eğitim). Bu kesim Türkiye’deki işgücünün yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Tablo 2.3’ün açık biçimde gösterdiği gibi Türkiye’de kendi hesabına çalışanların konumu işverenden çok gelip geçici işlerde ücretli çalışanlara yakındır. Böylece belirli bir düşünce inandırıcılık kazanmaktadır: Beşeri sermaye stoku yetersizliği nedeniyle düzenli ücreti-maaşı olan bir işte çalışamayan bu kesim, işgücünün ikinci diliminde yer almaktadır.

Tablo 2.3. Türkiye’de istihdamda olanların eğitim ve iş durumu (2008).

15 + Yaş	Okula gitmemiş	Diplomasız	İlk	Orta	Lise	Meslek yüksek ok.	Yüksek okul	İlköğretim (8 yıllık)		Sayı (x1000)	(%)
Ücret-maaş	0,7%	2,0%	29,2%	10,4%	14,2%	14,6%	23,3%	5,7%	%100,0	11527	54,4%
Yevmiyeli	7,6%	8,9%	54,3%	7,9%	6,2%	4,7%	1,4%	8,9%	%100,0	1409	6,6%
İşveren Kendi hesabına	0,7%	1,8%	39,4%	14,1%	14,1%	10,2%	18,9%	0,8%	%100,0	1250	5,9%
Ücretsiz aile işçisi	7,4%	7,7%	58,5%	10,2%	6,5%	5,3%	3,5%	1,0%	%100,0	4325	20,4%
TOPLAM	16,5%	10,1%	44,2%	4,0%	6,7%	4,1%	1,6%	12,7%	%100,0	2683	12,7%
İşsizlik oranı	4,5%	4,6%	39,4%	9,6%	11,1%	10,4%	14,8%	5,5%	%100,0	21194	%100,0
Nüfus oranı	7,0%	12,8%	9,4%	13,4%*	14,0%	11,5%	10,0%			10,9%	
	%9,1	6,7%	39,1%	17,5%*	11,0%	7,9%	8,8%				

Kaynak: TÜİK çevrimiçi veritabanı ve mikro veriler. Bu tabloda ortalama eğitim süresi (istihdam kapsamında olanlar için) 5.082 yıl olarak hesaplanmıştır.

*İlköğretim (sekiz yıl) sınıflandırması.

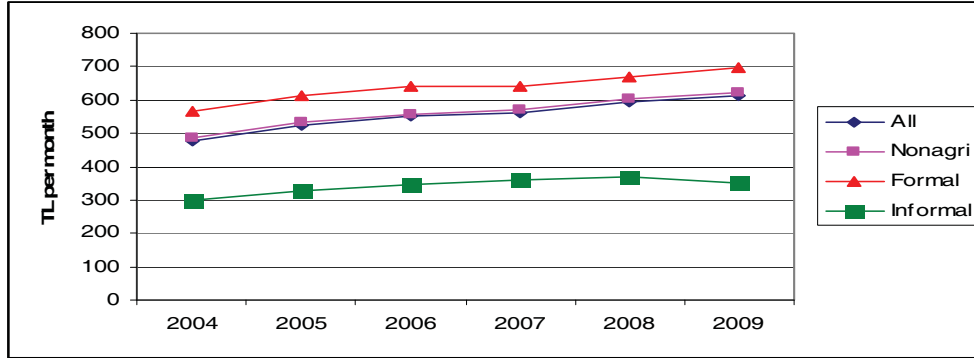
Tablo 2.3’ün son satırlarında eğitim düzeylerine göre işsizlik oranları ve eğitim düzeylerine göre nüfus oranları verilmektedir. Diplomasız kategorisi işsizlikte diğerlerinden daha ağırlıklı görünmektedir. Buna karşılık temel eğitim/ortaöğretim mezunları işsiz kategorisinde ağırlıklı yere sahiptir. Verilerde genel işsizlik oranı %10,9’dur. “Okula gitmemiş” kategorisi dışarıda bırakılırsa, ilk ve üçüncü kademe eğitim dışında diğer tüm eğitim düzeylerinde işsizlik oranları genel işsizlik oranının üzerindedir. Yüksek okul mezunları yöneticileri, mühendisleri ve profesyonel meslekleri oluşturmaktadır. İlkokul mezunları ise vasıfsız veya kayıt dışı istihdamda fazla bir ağırlığa sahiptir.

ÜCRETLER VE KAZANÇLAR: 2004 – 2010 HİA MİKRO VERİLERİ

Ücretlilerin (düzenli işi olanlar ve gelip geçici işlerde çalışanlar) aylık kazançları artmaktadır.⁵ 2004 yılına göre aylık kazançlar 2009 yılında neredeyse % 30 artmıştır (2003 yılı fiyatları ile!). Tarım dışı kayıtlı sektörde aylık kazançlar, tarım ve kayıt dışı sektörde (çalışılan işten dolayı sosyal güvenlik kapsamında olunmayan işlerde) bildirilen kazançlardan önemli ölçüde daha yüksektir (Şekil 2.7 – bu bölümdeki çizimler Meltem Dayıoğlu tarafından hazırlanmıştır). Örneğin 2008 yılında kayıt dışı sektör kazançları kayıt içi sektör kazançlarının ancak %55’i kadardı. Bu fark 2009 yılında daha da artmış, kayıt dışı sektör kazançları kayıt içi sektör kazançlarının yarısına inmiştir. 2009 yılında işgücü piyasasına yeni girenler kayıtlı veya kayıt dışı ücretliler olmayıp (bir sonraki bölüme bakınız) tarımdaki ücretsiz aile işçileriyle kendi hesabına çalışan kadınlar olduğundan, bu artış muhtemelen vasıflılığın prim yapmasından kaynaklanmaktadır. Vasıflılığın ek getirisiyle ilgili bu duruma ilişkin destekleyici kanıtlar, bu bölümün sonunda, 2004-09 döneminde mesleklere göre ücretler verilirken sunulacaktır. Genel olarak ve özel olarak da kayıt içi sektörde ortalama aylık kazançlar 2009 yılında artmaya devam etmekle birlikte, kayıt dışı sektör kazançları 2008’den 2009’a tek bir yıl içinde yaklaşık %6 düşüş göstermiştir.

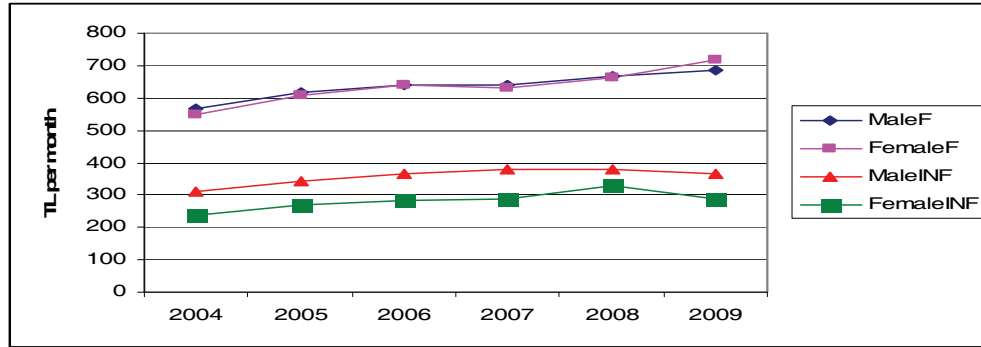
5 Burada yalnızca ana işten elde edilen kazanç gösterilmektedir. TÜİK, 2002 yılından bu yana, kazançla ilgili olarak “ana işten elde edilen aylık net gelir” sorusunu sormaktadır (bu soru 1988’de de sorulmuştur). Bu soru yalnızca ücretli ve maaşlı çalışanlara yöneltilmektedir (2008 yılında toplam istihdamın %60’ından az). Bu çizimlerde kazançlar, TÜİK tarafından bildirilen TÜFE kullanılarak enflasyonu hesaba katacak şekilde düzeltilmektedir. Bu alt bölümde baz yıl olarak 2003 alınmıştır. 2002 ve 2003 yılı ücret verileri bu raporun yazımı sırasında araştırmacılar tarafından bulunmamaktadır.

Şekil 2.7. Yıl ve sektöre göre aylık kazanç (tarım dışı).(HİA mikro veri dosyalarından.)

Not: Veriler 15-64 yaş grubundan kişileri kapsamaktadır. Kayıtlı ve kayıt dışı ücretler tarımı kapsamamaktadır.

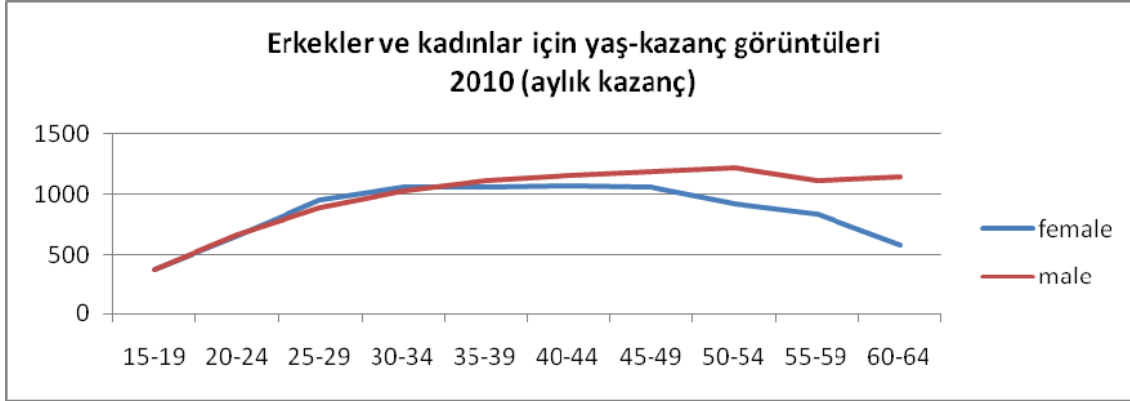
Şekil 2.8. Yıl, cinsiyet ve sektöre göre aylık kazanç (tarım dışı). (HİA mikro verileri.)

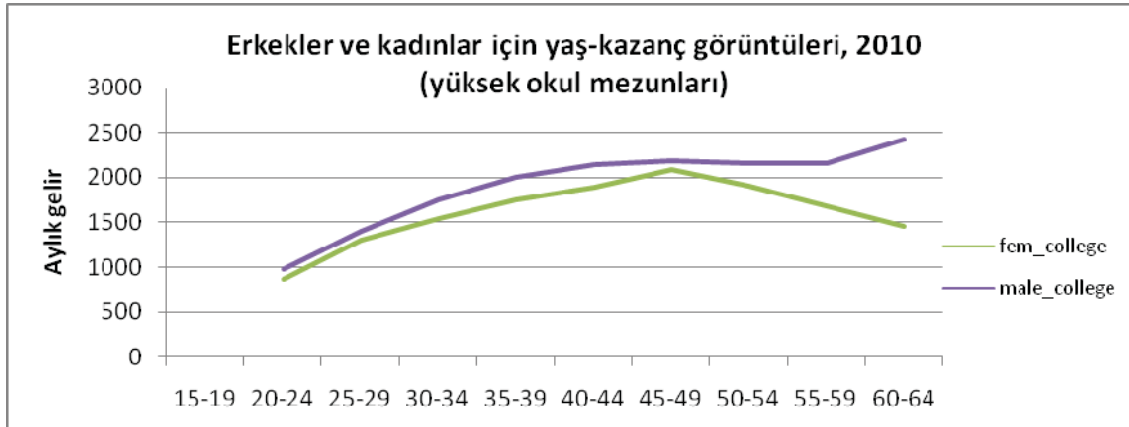
Tarım dışı kayıt içi sektördeki erkek ve kadın çalışanların aylık kazançları birbirine hayli yakındır (Şekil 2.8). Her iki grup için de ortalama aylık kazanç 2008-2009'daki kriz yılları dahil zaman içinde artmıştır. Tarım dışı ve kayıt dışı sektörde ise, erkeklerin aylık kazançları kadınların aylık kazançlarından daha fazladır. Kayıt içi sektörün tersine, kayıt dışı sektörde çalışan erkek ve kadınların aylık kazançları 2008-2009 döneminde azalmıştır.

Nihayet Şekil 2.9a-c'de erkekler ve kadınların gözlenen yaş-kazanç görüntüleri 2010 yılı için verilmektedir. Şekil 2.9a'da, çalışma çağının ortalarında erkeklerin ve kadınların aylık kazançları arasında farklılık görülmektedir. Yalnızca yüksek okul mezunlarının gösterildiği Şekil 2.9b'de bu fark azalmaktadır. Ayrıca yaş ne olursa olsun tüm erkeklerin ve tüm kadınların ücretleri Şekil 2.9a'dakine göre yükselmektedir. Dikkate değer bir başka nokta da, yüksek okul mezunu erkekler ve kadınlar okuldan sonra işlerine birbirine yakın kazanç düzeyleriyle başlarken, daha sonra erkekler öne geçmektedir. Bunlar gerçek (gözlenmiş) örüntüler olduğundan, daha ileri düzeyde yorumlar için verideki gözlenebilir özellikleri kontrol altında tutan regresyon analizi gerekmektedir. Şekil 2.9c, yüksek okul eğitiminin kadınlar için tüm yaş gruplarında ortaya çıkardığı çarpıcı ücret farklılaşmasını ortaya koymaktadır.

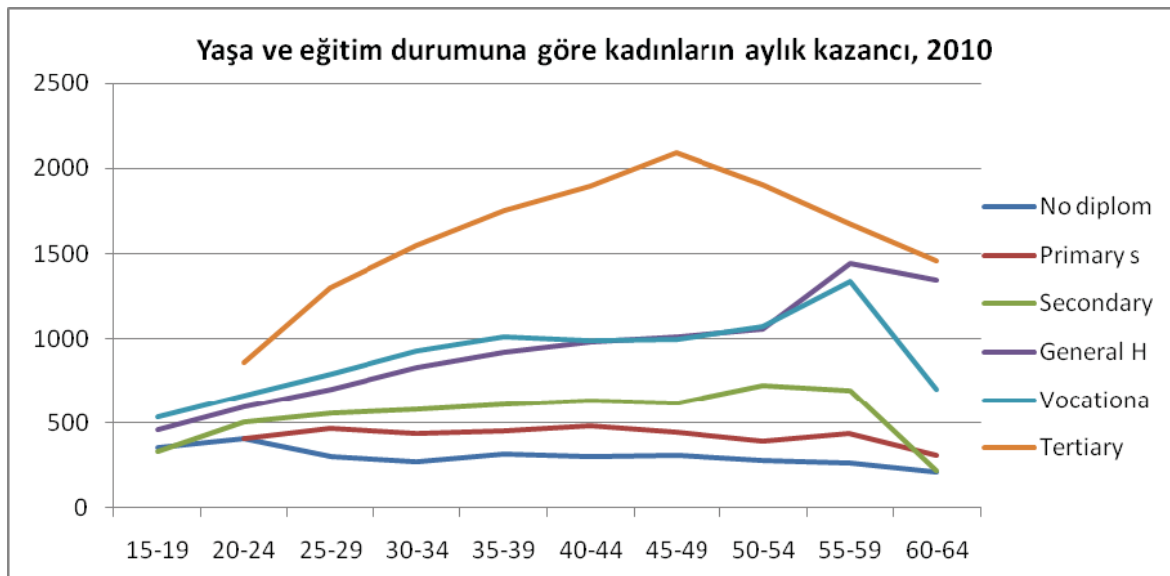
Şekil 2.9a. Erkekler ve kadınlar için yaş-kazanç görüntüleri, 2010 (aylık kazanç).

Şekil 2.9b. Erkekler ve kadınlar için yaş-kazanç görüntüleri, 2010 (yüksek okul mezunları).

Şekil 2.9c. Yaşa ve eğitim durumuna göre kadınların kazancı, 2010.

Kaynak: 2010 HİA (TÜİK) mikro verilerinden hareketle yazarın hesaplamaları.

2009 TÜİK ARAŞTIRMASI: EĞİTİM-İSTİHDAM GEÇİŞİ

Bu bölümde, TÜİK'in 2009 Eğitim-İstihdam geçiş araştırmasının sonuçları tablolaştırılarak sunulmaktadır. Bu araştırma kendi alanında Türkiye için bir ilk olup, aynı soru formu yapısı kullanılarak AB ülkeleri ile eşzamanlı olarak yürütülmüştür. Anket formunda, 15-34 yaş grubu olarak tanımlanan gençlere yönelik ilk daimi işleri veya böyle bir olmamasıyla ilgili ayrıntılı sorular yöneltilmiştir. Eğitim, gelecekte iş bulma olasılıkları, dolayısıyla alınacak ücretler konusunda başlıca belirleyicidir. Tablo 2.4 gençlerin eğitim-istihdam geçişlerine ilişkin genel bir görünüm sunmaktadır.

Tablo 2.4. 15-34 yaş grubunda eğitim-istihdam geçişleri (bin kişi).

İlk daimi iş	Sıklık	Yüzde	Yüzde
35-64 yaş:	39.796	71,4	
15-34 yaş:			
Şimdiki iş	4.251	7,6	26,7
Farklı iş	3.995	7,2	25,1
Çalışmış	2.615	4,7	16,4
İşi yok	5.083	9,1	31,9
Gençler toplam	15.944		
Toplam	55.740	100,0	100,0

Not: İlk daimi iş, ilk kez girilen ve en az üç ay süreyle çalışılan iş olarak tanımlanmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından 2009 TÜİK araştırması mikro verilerinden tablolaştırılmıştır.

Araştırmanın yapıldığı 2009 yılında çalışabilir çağıdaki toplam nüfus 55,7 milyon idi. Bu nüfus içinde 39,8 milyon (toplamın %71'i) 35 yaş veya üzerindedir. Çalışabilir çağıdaki gençlerin toplamı ise 15,9 milyon idi. Bunların arasında 4.25 milyonu (gençlerin %27'si) bir iş bulmuş ve bu işini korumuştur. Gene aynı gruptan 4 milyona yakın kişi (%25) iş bulmuş, ancak daha sonra bu işi değiştirmiştir. Başka bir deyişle araştırma yapıldığı sırada gençlerin yarısından fazlası (%52) bir iş bulmuş ve çalışmaktaydı. 2.6 milyon genç (%16) bir süre çalışmıştır. Buna karşılık üçte birlik bir bölüm (5,1 milyon, %32) hiç çalışmamıştır. Çalışmayan gençler, toplam genç nüfusun %48'ini oluşturmuştur. Bu iyi bir istatistik değeridir. Tablo 2.5, düşük eğitim düzeyini bu durumun nedeni olarak belirlemektedir.

Tablo 2.5. 15-34 yaş grubundan olanların eğitim düzeylerine göre eğitim-istihdam geçişleri (bin kişi).

Eğitim	35-64 yaş	15-34 yaş				Toplam
		Şimdiki iş	Farklı iş	Çalışmış	İşi yok	
Okuryazar değil	6.540					6.540
(sütun yüzdesi)	16.4					11.7
Diplomasız	14.904					14.904
	37.5					26.7
İlk (beş yıl)	8.376	1.144	1.383	960	2.175	14.037
	21.1	26.9	34.6	36.7	42.8	25.2
Temel (sekiz yıl)*	3.489	732	280	339	1.050	5.890
	8.8	17.2	7.0	13.0	20.7	10.6
Orta	1.498	327	488	250	335	2.898
	3.8	7.7	12.2	9.6	6.6	5.2
Lise	2.196	583	513	429	837	4.558
	5.5	13.7	12.8	16.4	16.5	8.2
Meslek lisesi	1.343	476	738	389	379	3.323
	3.4	11.2	18.5	14.9	7.5	6.0
Yüksek okul ve üzeri	1.451	988	594	248	307	3.589
	3.7	23.3	14.9	9.5	6.1	6.4
Toplam	39.796	4.251	3.995	2.615	5.083	55.740
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Sekiz yıllık zorunlu eğitim (diğer bir deyişle, okul zorunlu eğitim süresinin beş yıldan sekiz yıla çıkarıldığı 1997-98 ders yılından sonra tamamlanmıştır).

Kaynak: Yazar tarafından 2009 TÜİK araştırması mikro verilerinden tablolaştırılmıştır.

Tablo 2.5 Türkiye’de çalışabilir çağdaki nüfus için genel olarak karamsar veriler sunmaktadır. Bu nüfusun daha yaşlı dilimi (35-64 yaş) söz konusu olduğunda, çoğu kırsal kesimdeki kadınlar olmak üzere bu dilimin %59’unun herhangi bir okul diploması yoktur. Bereket, aynı nüfusun genç dilimi diplomalıdır. Bir başka olumsuzluk da eğitim düzeyleri açısından en büyük payın hala ilkökul mezunlarına (5 yıllık) ait olmalıdır. Bu gençler arasında bir işte hiç çalışmamış olanların %43’ü ilkökul mezunudur. Türkiye’de çalışabilir çağdaki toplam nüfusun %79’unun eğitim düzeyi lise altıdır. Başka bir deyişle, anlamlı bir mesleki durum çalışması bu nüfusun ancak lise ve üniversite diplomasına sahip %21’lik bir bölümüne uygulanabilir. Aşağıdaki iki tablo, Türkiye’de çalışabilir çağdaki nüfusun mesleki anlamda vasıfsızlık denebilecek bu olumsuz durumunu yansıtmaktadır. Genç kadınların durumu ise genelden daha da olumsuzdur (Tablo 2.6).

Tablo 2.6. Cinsiyete göre 15-34 yaş grubundan olanlarda eğitim-istihdam durumu (bin kişi).

	Erkek	Kadın	Toplam
İşi yok	1.128	3.955	5.083
Var veya olmuş	7.009	3.852	10.860
Toplam	8.137	7.807	15.944

Kaynak: Yazar tarafından 2009 TÜİK araştırması mikro verilerinden tablolaştırılmıştır.

Genç kadınların %49’unun halen biri işi vardır veya mezuniyet sonrasında olmuştur. Genç erkeklerin %86’sı bu durumdadır. Erkeklerle göre genç kadınlarda mezuniyet sonrası iş bulmada gözlenen şans 0.16’dır (kadınlara göre genç erkeklerde ise 0.16’nın tersi, yani 6.25 olup erkeklerin bu alanda çok daha şanslı olduklarına işaret etmektedir). Bu sonuca tablodan hareketle, işi olan ve olmayan kadınların (3.85 / 3.96 = 0.97), işi olan ve olmayan erkeklerle (7.0 / 1.13 = 6.2) oranının alınmasıyla $0.97/6.2 = 0.16$ olarak varılmaktadır. İhtimaller oranı 15-19 yaş grubundakiler için 0.26, 20-24 yaş grubundakiler içinse 0.24’tür. İş bulma söz konusu olduğunda genç erkeklerle genç kadınlar arasında hâlihazırda görülen bu çarpıcı farklılığın önümüzdeki yıllarda azalması beklenmektedir (kentli genç kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe bu kadınların ellerindeki işleri tutacakları, evlendiklerinde iş-gücünden çekilmeyecekleri varsayımıyla). Tablo 2.7, araştırma veri setinde yer alan çeşitli açıklayıcı değişkenler için ihtimaller oranlarının hesaplanmasına yönelik benzer bir çalışmanın sonuçlarını yansıtmaktadır. Bu analiz, lojistik regresyon adı verilen teknikle yapılmıştır.

Tablo 2.7. 20-29 yaş grubundakilerde eğitim-istihdam geçişinin belirleyicileri.

	20-24 yaş				25-29 yaş			
	Olasılıklar oranı	Std. hata	z	P> z	Olasılıklar oranı	Std. hata	z	P> z
İş bulmuş								
Kadın	0.2633	0.0007	-504.6400	0	0.1159	0.0003	-853.5200	0
İlkokul	0.6264	0.0032	-91.7100	0	0.2337	0.0010	-357.1100	0
Ortaokul	0.6827	0.0032	-80.3700	0	0.3318	0.0016	-235.6800	0
Lise	0.5908	0.0028	-112.0300	0	0.3876	0.0018	-206.0700	0
meslek lisesi	1.1470	0.0059	26.5600	0	0.6932	0.0034	-74.3900	0
Eğitimde	0.2792	0.0019	-191.3000	0	1.0161	0.0103	1.5700	0.117
Evli	0.7276	0.0020	-116.5900	0	1.0395	0.0027	14.9900	0
Kentli	0.7916	0.0022	-83.4900	0	0.9430	0.0024	-22.8400	0
Annesi ilkökul mezunu	0.8775	0.0040	-28.7200	0	0.7694	0.0036	-55.6800	0
Babası ilkökul mez.	1.2872	0.0042	76.6000	0	1.2520	0.0041	68.6300	0

Not: Bağımlı değişken, bir lojistik regresyonda kişinin işi varsa (veya olmuşsa) bir, yoksa veya olmamışsa sıfır değerini alan ikili değişkendir. İhmal edilen (referans) eğitim kategorisi üniversitedir.

Kaynak: Stata 11 kullanılarak 2009 TÜİK araştırması mikro verilerinden yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 2.7 ilginç birkaç bulguya işaret etmektedir. Lojistik regresyondaki şans oranları tabloda 20-24 ve 25-29 yaş grubundakiler için verilmektedir. Bağımlı değişken, bir işe sahip olmadır (veya olmuş

olma). Genç kadınlar bu alanda yaşlılardan daha iyi konumdadır. Üniversite eğitimlilere göre, diğer tüm eğitim kategorileri (daha genç grup söz konusu olduğunda meslek lisesi hariç) daha kötü durumdadır. Genç gruba ilişkin bu sonuçta, ilgili yaş grubunda halen üniversite eğitimlerine devam edenlerle birlikte bir yandan meslek lisesine giderken diğer yandan işgücüne dahil olanların da bulunmasının etkili olabileceği unutulmamalıdır. Her şey bir yana, meslek lisesi diploması, iş bulmada üniversite diplomasından sonra en geçerli belgedir. Genç yaşta evlenmek iş bulma açısından bir olumluluk değilken, daha ileriki yıllarda olumlu bir etki yaratabilmektedir. Kentsel şans oranının birin altında olması (başka bir deyişle lojistik regresyon katsayılarının negatif olması) yalnızca şu şekilde anlamlandırılmalıdır: şişinin, kırsal alanlarda tarımda ücretsiz aile işçisi olarak sınıflandırılma olasılığı daha yüksektir.

Beklenmeyen sonuç ise, annenin eğitiminin ilkokul ve babanın eğitiminin ilkokul olmasıyla ilgili kat-sayılardan gelmektedir. Annenin eğitim düzeyinin düşüklüğü iş bulmada olumsuz bir etkiye sahipken, babanın eğitim düzeyinin düşüklüğü bu bakımdan pozitif bir etkiye sahiptir. Buradan çıkartılabilecek sonuç ancak şu olabilir: Eğitim düzeyi düşük anneler büyük olasılıkla işgücüne katılmayanlardır ve özellikle kız çocukları söz konusu olduğunda eğitimin iş bulmadaki değerini anlamaları daha güçtür. (“Eğitimsiz bir genç kız çocuk eğitimsiz annesi gibi genç yaşta evlenmekten başka ne yapabilir?”), kendi kaderine razı eğitimsiz bir annenin geleneksel akıl yürütme tarzı olabilir). Buna karşılık, eğitim düzeyleri ne olursa olsun işgücüne katılan babalar, daha ileri düzeyde eğitimin ücret açısından daha tatmin edici bir iş bulmadaki önemini daha iyi kavıyor olabilirler. Böylece, babalar çocuklarını eğitimlerini sürdürmeleri için özendirirler (bunun istisnası olarak, kız çocukların eğitimine değer vermeyen Güneydoğu’daki yaşlı babalar düşünülebilir; bu bölgede kadının işgücüne katılım oranları Türkiye ortalamasının altındadır).

KRİZ ETKİSİ

Bu bölümde, krizin etkilerini ölçebilmek için işgücü piyasası istatistiklerinin dökümünü vereceğiz. Yıllık ana istatistiklere ek olarak, istihdam ve işsizlik için aylık verileri kullanarak yıl içindeki dip ve tepe noktaları göstereceğiz. Meslekler ve ücretlere ilişkin analizde HİA mikro verilerinden hareketle hazırlanan tablolar da kullanılmaktadır. Ücret verilerini de içeren bu yıllık mikro veri kümeleri yalnızca 2004 ile başlayıp 2009’da biten dönem için elde bulunmaktadır. Bu nedenle daha uzun dönemli ücret eğilimlerini ortaya koyamıyoruz. Elde gerekli veriler yoktur. Bu da Türkiye işgücü piyasasına ilişkin araştırmalar yapanlar açısından olumsuz bir noktadır.

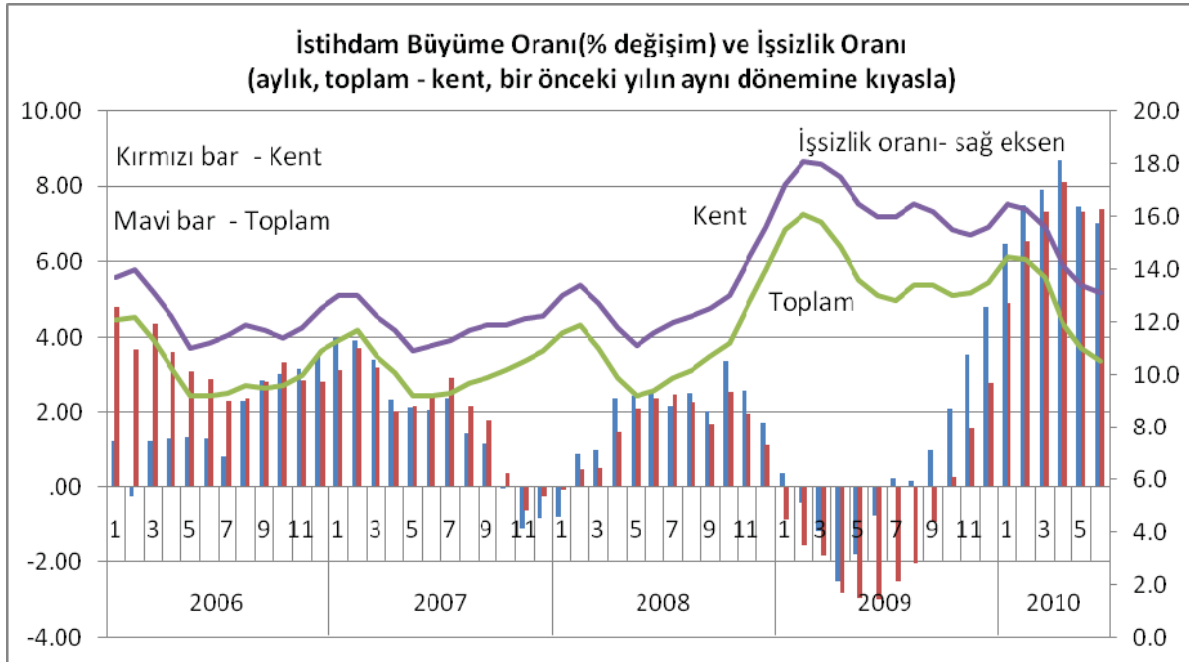
Şekil 2.10’de 2006-2010 dönemini kapsamak üzere istihdam ve işsizlikle ilgili aylık veriler gösterilmektedir. İstihdamdaki değişme (yıl yıl ve yüzde olarak) toplam ve kentsel istihdam düzeyleri şeklinde verilmektedir. Toplam ve kentsel istihdamdaki değişim örüntüleri birbirine benzer olmakla birlikte, boyutlardaki ve zamanla ilgili farklılıklar öğreticidir. Örneğin, 2007 ve 2008 yıllarında, istihdamdaki toplam artış %2 civarında kalırken kentsel istihdamdaki büyümenin ihmal edilebilir düzeyde kaldığı iki uğrak görülmektedir. Böyle bir durum, ancak, tarımsal istihdamda artış olmasıyla mümkün olabilir. Tarım, Türkiye’deki işgücü piyasasında genel işgücü piyasası istatistiklerini etkileyecek önemde bir paya sahiptir.

Son krizde, toplam istihdamdaki artış Temmuz 2009 gibi erken bir tarihte pozitif dönmüş, bu arada kentsel istihdamdaki büyüme Aralık 2009’a kadar negatif kalmıştır. Kentsel istihdam düzeyi Kazım 2008’de düşmeye başlamış ve bu düşüş Aralık 2009’a kadar sürmüştür. 2009 yılı Temmuz ve Aralık ayları arasında tarımsal istihdamdaki artış (Türkiye’de kırsal, büyük ölçüde tarımsal demektir) genel istihdam düzeyini bir önceki yıla göre yükseltecek ölçüde güçlü olmuştur! Bu, kentsel istihdamın kan kaybetmeye devam ettiği, kayıt dışı sektörde kendi hesabına çalışan kadın sayısında (başta işgücü piyasasına yeni girenler; bu kaniya ilerde değinilecektir) önemli bir artış görüldüğü sırada gerçekleşmiştir.

Tarımsal istihdamda görülen bu artışın bir bölümü, aile işletmelerinde ücretsiz işçi olarak sınıflandırılmak üzere geri dönen göçmenlerle açıklanabilir. Tarımsal istihdamı oluşturanların bir bölümü, on yıllardır görüldüğü gibi kriz nedeniyle kentsel alanlara göç etmeyenlerden oluşabilir (Türkiye’de kırsal ve kentsel nüfus %50 çizgisini 1980’ler gibi erken sayılabilecek bir tarihte geçmiştir). Bu iki bileşeni ayrı ayrı tanımlayacak verilerden yoksunuz. Ayrıca unutulmamalıdır ki, aylık TÜİK HİA sonuçları 2008 yılı kriz aylarından önce tarımsal istihdamda hafif bir artış eğilimi göstermekteydi (burada gösterilmemiştir).

2009 yılının ilk üç ayında hem toplam hem de kentsel işsizlik oranları tepe yapmıştır. 2008 yılının son üç ayında keskin bir artış görülmüştür. İstihdam düzeylerinin 2008 yılı sonlarında ve 2009 yılı başlarında aldığı hızlı ve ağır darbenin ardından, 2009 yılının ikinci üç aylık döneminde işsizlik oranlarında sınırlı bir düşüş görülmüştür. (Tarımsal istihdamdaki artışın, kendi hesabına çalışan kadınların işgücü piyasasına girişlerinin ve artık iş aramayan uzun süreli işsizlerin istatistiklerdeki bu azalmaya katkıda bulduklarını daha sonra ele alacağız). Oranlar yaz aylarında aşağı yukarı değişmeden kalmış, kışın biraz artmış, ardından Haziran 2010’a kadar azalmıştır. İstatistiklerde yukarıda sözü edilen artışlara karşın, gerek toplam gerekse kentsel oranlar 2008 değerlerinden daha yüksektir.

Şekil 2.10. İstihdamda büyüme hızı ve işsizlik oranı (aylık).

Kaynak: TÜİK.

Tablo 2.8’de, Şekil 2.8’de sunulan bilgilerin daha alt ayrıntıları verilmektedir. İstihdamda cinsiyete, toplam-kentsel duruma ve gençlere göre yüzde değişim, Eylül 2008-Eylül 2009 ve Eylül 2009-Eylül 2010 dönemleri için verilmektedir. Toplam istihdamdaki ayarlanma o yıl içinde tamamlanmıştır. Başka bir deyişle, yıl içinde kayıplara uğranılmıştır ve bu sayılar 2008 yılı Eylül ayından 2009 yılı Eylül ayına sıçramıştır. Toplam istihdam ve erkek istihdamı son bir yıl içinde (Eylül 2009’dan Eylül 2010’a) önemli bir artış göstermiştir. Bu toplam sayıların, kriz döneminde ve canlanma sırasında kadın istihdamında görülen daha da güçlü bir artış nedeniyle iyi olduğu unutulmamalıdır. Gençlerde (15-24 yaş) istihdam aşağı yukarı aynı kalmıştır. Canlanma sırasında erkek istihdamında görülen küçük artış, genç kadın istihdamında görülen küçük azalışla bir ölçüde dengelenmiştir.

Tablo, krizin etkisinin en ağır biçimde kentli erkeklerde görüldüğüne işaret etmektedir. Bu etkiler canlanma dönemine de izlerini bırakmıştır. Kentsel istihdam bileşiminin tabloda sağlam görünmesinin nedeni, kriz ve canlanma dönemlerinde kentsel kadın istihdamında görülen artıştır. Bu da kriz

döneminde ortaya çıkıp canlanma dönemine de uzanan ek çalışan bileşenine ilişkin ilksel kanıtları sunmaktadır. Bu bileşeni daha sonra daha ileri düzeyde parçalarına ayıracağız. 2001 krizinde ve 2002 canlanmasında ise ne tarımsal istihdamda ne de kentlerde kendi hesabına çalışan kadın sayısında bir artış görülmüştü.

Tablo 2.8. İşgücü gruplarına göre istihdamda yüzde değişimler.

	Eylül 2008-Eylül 2009	Eylül 2009-Eylül 2010
Toplam istihdam	1,00	4,33
Erkek	-0,53	3,83
Kadın	5,18	5,60
Gençler (15-24)	0,03	0,70
Erkek	-0,04	1,48
Kadın	0,16	-0,81
Kentsel istihdam	-0,93	4,63
Erkek	-2,21	3,73
Kadın	3,57	7,60

Kaynak: Toplu TÜİK – HİA verilerinden hesaplanmıştır.

Not: Krizin istihdam üzerindeki etkisi ilk defa Eylül 2008’de gözlemlendi. Tabloda, krizden tam bir ve iki yıl sonrası karşılaştırılmaktadır.

İSTİHDAMIN SÜRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİ

Düşük vasıflı oldukları tahmin edilebilecek katılımcı grup, uzun süredir işsiz olanların oluşturdukları gruptur. Türkiye’de işsiz kalınan süre giderek uzamaktadır. Uzun süredir (12 aydan fazla) işsiz olanlar, 2000 yılında işsizlerin %21’ini oluşturmaktaydı. 2000 yılı, kriz öncesi eğilimler bölümünde de görüldüğü gibi işgücü piyasası göstergeleri açısından iyi bir yıldır (bakınız Şekil 2.8). Ancak, 2005 yılına gelindiğinde uzun süredir işsiz olanlar tüm işsizler içinde %39’luk bir paya ulaşmışlardır. 2009’da ise bu pay %25’e inmiştir (gösterilmeyen OECD toplamı ise %24’tür). Canlanma yılı olarak 2010’da (Eylül), bu pay yeniden yükselerek %29’a çıkmıştır. Bu durum muhtemelen şöyle bir olgudan kaynaklanmaktadır: Uzun süredir işsiz olanların oranı artma eğilimindeyken, kriz sırasında uzun süredir (2-3 yıl ve daha uzun) işsiz olanların çoğu işgücünden ayrılıp umudu kırılmış işçiler durumuna düşmüştür. Ardından bu kişiler canlanma döneminde yeniden istatistiklere dâhil olup HİA sırasında toplam işsiz kalış sürelerini beyan etmişlerdir.

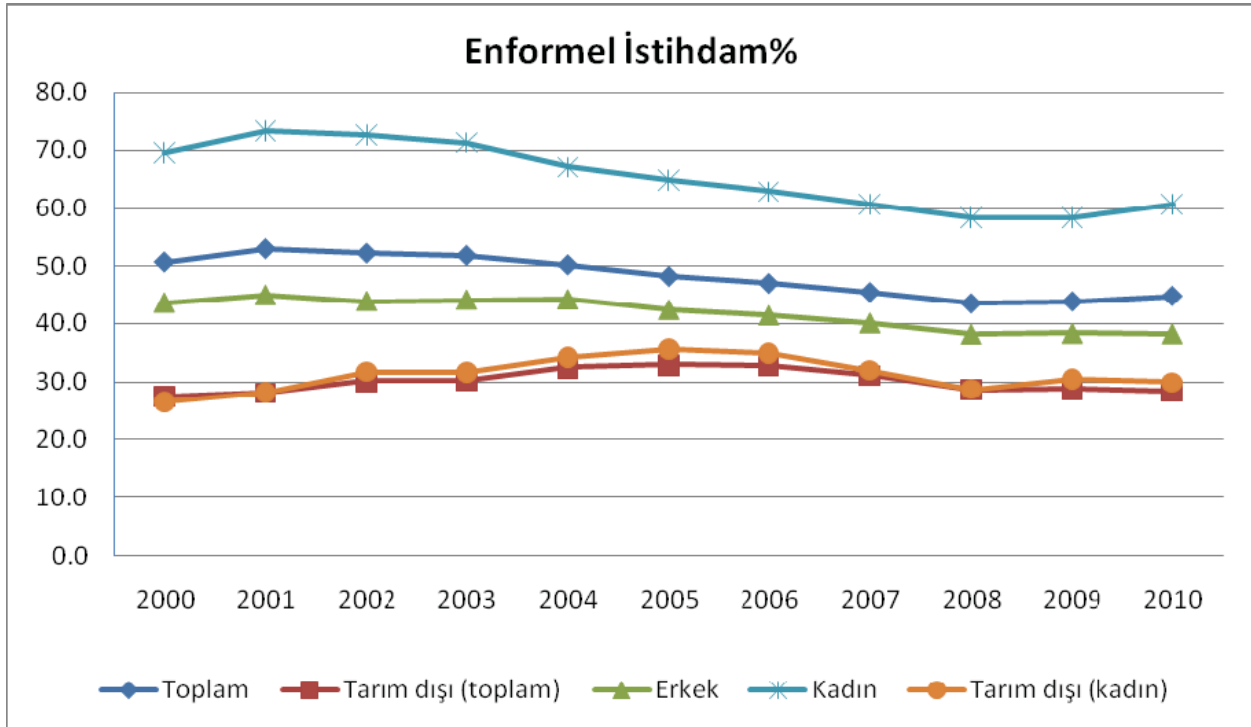
KAYIT DIŞI İSTİHDAM EĞİLİMLERİ VE KRİZİN ETKİSİ

Şekil 2.11’de kayıt dışı istihdamın oranı gösterilmektedir. 2007 yılında %45,4 olan bu oran 2009 yılında %43,8’e inmiştir. Toplam ve erkeklere ilişkin oranlar, düşüşten sonra krizde değişmeden kalmıştır. Bugün toplam oran %44,1’dir (2010). 2001 krizi sırasında kayıt dışı istihdam 2,3 puan artmış, 2004-2008 dönemindeki iniş eğilimine girmeden önce iki yıl daha bu yüksek düzeyini korumuştur. Kadınlar söz konusu olduğunda bu örüntü daha belirgindir. 2001 yılında oranda 3,8 puanlık bir artış olmuştur. Tarım dışı oranlar 2000-2005 döneminde artmıştır. Bu durum, kayıtlı çalışanların işlerini yitirdiklerinde kayıt dışı sektöre geçtikleri yolundaki yaygın varsayım doğrultusundadır. Sonuçta, kayıt dışı sektörde istihdamın ekonomik kriz sırasında yaygınlaştığı söylenebilir.

Son krizde verilen tepki, 2001 krizinde verilen tepkiye benzememektedir. Genel ve erkeklere ilişkin kayıt dışı istihdam oranları baştaki inişten sonra aynı düzeyde kalmış, kadınlara ilişkin oran 2008’de düşmüş, 2009’da aynı kalmış ve canlanma döneminde yükselmiştir. Burada rastlantısal bir durum söz konusu değildir. 2009 yılı ortalamasına göre 2010 yılında (Eylül) kayıt dışı kadın çalışan sayısı 445 bin daha fazladır. Yalnızca tarım dışı kadın istihdamında oran ‘beklenen’ yönde, ancak düşüktür (aşağıya bakınız). Kayıt dışılıкта görülen küçük artış canlanma döneminde azalmıştır.

Bu örüntülere uyan öykü ise şöyle özetlenebilir: 2001 krizi sırasında kayıtlı sektördeki iş kayıpları nedeniyle kayıt dışılık artmış, kayıtlı sektör dışına çıkışların bir bölümü kayıt dışı işlere yönelmiştir. Bu, her zamanki beklentidir. Son kriz sırasında ise kayıt dışı bölümlerdeki iş kayıpları görece daha fazla olmalıdır ki kayıt dışı istihdam oranı genel olarak ve erkekler için azalmıştır. Kadınların artan kayıt dışı istihdam oranları, tarımsal istihdamda gözlenen artışa (geriye göç veya aile işletmesinde çalışma) ek olarak bir de ek çalışan etkisine işaret etmektedir. Ayrıca, kayıt dışı istihdamın görece daha fazla etkilendiğini destekleyen iki gözlemden daha söz edilebilir. Birincisi, Türkiye İş Kurumu’nun işsizlik sigortasından yararlananlarla ilgili istatistikleri, verili herhangi bir ay için, krize bağlanan toplam iş kayıplarının %10’unu hiçbir zaman aşmamıştır (Ercan, 2010). İkincisi, Taymaz (2010) kriz sırasında otomotiv yan sanayilerinde (genellikle ekonominin kayıt dışı kesiminde olmak üzere belli başlı üreticiler için parça üretimi yapanlar) çok ciddi istihdam kayıpları olduğunu gösteren sağlam kanıtlar sunmaktadır. Kriz karşısı önlemlerden, kısa süreli çalışmadan ve tüketim vergisi indiriminden yararlanan, böylece 2009 yılında stok birikmesinden kurtulan önde gelen 5 otomotiv kuruluşunda hemen hemen hiç istihdam kaybı olmamıştır. Dolayısıyla, görüldüğü kadarıyla gerek sayı gerekse ücretler açısından ekonominin geri kalan kesimine yönelik şoku kayıt dışı sektör soğurmuştur.

Şekil 2.11. Türkiye’deki iş grupları için kayıt dışı istihdam oranları.

Not:TÜİK kayıt dışı çalışmayı şu sorudan hareketle belirlemektedir: “Şu an çalıştığınız iş dolayısıyla sosyal güvenlik kapsamında mısınız?”

Kayıt dışı istihdamın bir bileşeninde önemli bir artış görülmüştür: tarım dışında kendi hesabına çalışan kadınların %80,6’sı 2008 yılında kayıt dışı iken bu oran 2010 yılının ilk üç ayında %85,7’ye çıkmıştır (Mart 2010). Bu kadınlar, tarımdaki ücretsiz aile işçilerinin hemen üzerinde, Türkiye işgücü

piyasasının en altında yer almaktadır. Kendilerine yönelik özel herhangi bir sosyal koruma yoktur. *Kendi hesabına çalışma ücret karşılığı çalışmaya iyi bir alternatif değildir.* Resmi yetkililer, işsizlik oranının daha da yükselmesi endişesi ile kriz dönemlerinde kendi hesabına çalışma dâhil kayıt dışı çalışmanın üzerine gitmemektedir. Kendi hesabına çalışma Türkiye’de toplam istihdam içinde beşte birlik bir paya sahiptir (sonraki bölüme bakınız).

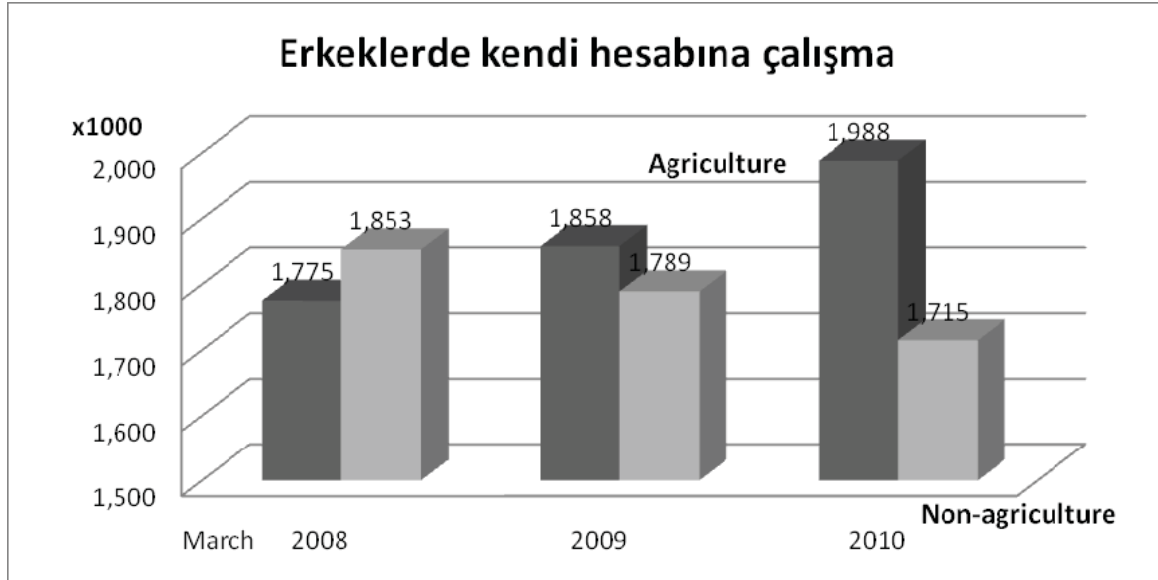
KRİZ SIRASINDA KENDİ HESABINA ÇALIŞMA

Kendi hesabına çalışma Türkiye’de kayıt dışı istihdamın (çalıştığı işte kalıtlı olmama) üçte ikisini oluşturmaktadır. Tarım kesiminde kendi hesabına çalışma ise kayıt dışı istihdamın dörtte üçüdür. Kadınlar söz konusu olduğunda ise kendi hesabına çalışma kadınlarda kayıt dışı istihdamın %90’ıdır. Kendi hesabına çalışma kriz boyunca direngenlik göstermekte kalmamış, özellikle kadınlar söz konusu olduğunda yaygınlaşmıştır. Bu gözlemin kuvvetli biçimde işaret ettiği nokta ise şudur: kendi hesabına çalışma, kriz sırasında, hanedeki gelir kaybıyla baş etme mekanizması olarak işlev görmektedir (ek çalışan etkisi).

Geçimi kayıt dışı çalışanlarca sağlanan ailelerin Türkiye’deki sosyal güvenlik ağının tamamıyla dışında kaldığı unutulmamalıdır (Dünya Bankası, 2010). Bu kişiler, en çoğu, ihtiyacı olanlara yönelik bir sağlık hizmetleri programı olarak Yeşil Kart uygulamasından yararlanabilmektedir. Kayıt dışı çalışanlar genel olarak kamusal herhangi bir sosyal yardım programının kapsamı dışında kalmaktadır. Ailenin geçimini sağlayan başlıca kişi kriz nedeniyle işini kaybettiğinde, çoğu kez onun eşi veya kızı kendi hesabına çalışan olarak kayıt dışı işgücü piyasasına dâhil olmaktadır.

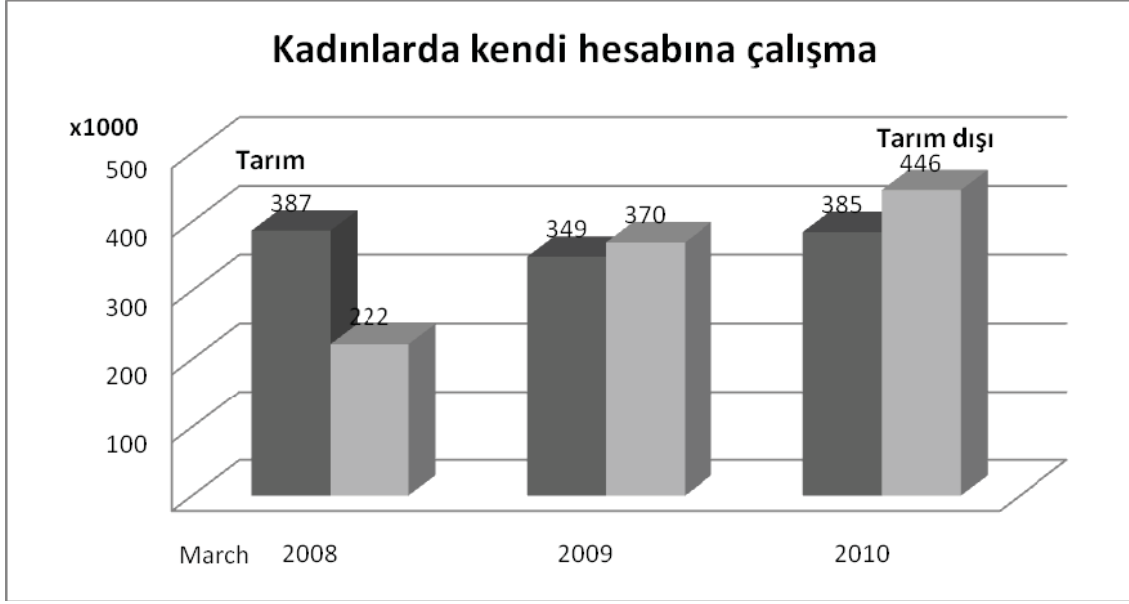
Kriz öncesindeki, kriz sırasındaki ve bugünkü kendi hesabına çalışma istatistikleri Şekil 2.12 (a) ‘da erkekler, Şekil 2.12 (b)’de de kadınlar için gösterilmektedir (her yılın ilk üç aylık dönem değeri olarak, işsizlikte tepe noktasına %16 ile 2009 yılı Şubat-Mart aylarında ulaşılmıştır).

Şekil 2.12 (a). Türkiye’de erkeklerde kendi hesabına çalışma, 2008-2010, ilk üçer aylık dönem değerleri.

Kaynak: TÜİK.

Şekil 2.12 (b). Türkiye’de kadınlarda kendi hesabına çalışma, 2008-2010.

Kaynak: TÜİK.

Tarımda kendi hesabına çalışma kriz sırasında erkeklerde artış göstermiş, kadınlarda ise değişmeden kalmıştır. (Kriz sırasında Türkiye’de tarımsal istihdam artmıştır). Tarım dışında kendi hesabına çalışma kriz sırasında erkekler için azalmış, bu boşluk kadınlar tarafından doldurulmuştur. Bu, daha önce benzeri görülmemiş bir artıştır. Tarım dışında kendi hesabına çalışan kadın sayısı (vasıfsız kentli kadınlar) 2008 yılında 222 bin iken iki katın üzerinde bir artışla 2010’da 446 bine çıkmıştır (Mart değerleri).

Türkiye’de kendi hesabına çalışmanın gelip geçici (gündelikçi) ücretli işlere yakın olduğu dikkate alınmalıdır. Başka bir deyişle, ücret-maaş karşılığı düzenli bir iş bulunamadığında başvurulacak bir başka seçenektir. Türkiye’de İş Yasası, kendi hesabına çalışanlara yönelik sosyal güvenliği üçüncü bir kurumla düzene bağlamıştır (kamu çalışanları ve özel sektörde ücretli çalışanlar dışında). Bu üçüncü sistem, geleneksel olarak primlerin en düşük, prim ödememe sonucu ayrılmaların ise en yüksek olduğu sistemdir.

MESLEKSEL DAĞILIM, 2004-2010: KRİZ DEĞERLENDİRMESİ

Bu alt bölümde, son yıllara ait ayrıntılı bir *meslekler tablosu* (iki haneli ISCO88 düzeyinde) elde etmek için 2004-2010 HİA’dan kişisel kayıtlar kullanılmıştır. 2004 öncesi için karşılaştırılabilir mikro veri dosyaları bulunmamaktadır. (TÜİK tek haneli düzeyde sanayi ve meslek kodları için mikro veriler yayınlamakta ve sağlamaktadır; yetkililer, ILO Ankara Ofisi’nin talebi üzerine yazara daha ayrıntılı bu verileri sağlama nezaketini göstermiştir). Verilerde ayrıca iki haneli sanayi kodları da bulunmaktadır. Ancak, bu ikisini karşılıklı tablolaştırmak birçok kutuda çok az gözlemle sonuçlanmıştır. Mesleki dağılım, iki haneli sanayi ayrıntılarına göre, Türkiye işgücü piyasasının belirgin özellikleri doğrultusunda kriz için daha net bir tablo ortaya koymuştur (daha önce ele aldığımız sektörel istihdam eğiliminin üzerinde; Ek Tablo A1 bu sanayi dağılımını 2008 ve 2009 yılları için 2 haneli sınıflandırma şeklinde vermektedir. Ayrıntılı olmakla birlikte, bu Tablo zaten belirtilen ve aşikâr olanın ötesine geçmemektedir: Tarımsal istihdam kriz döneminde artmış – bu bölümde daha önce de ele alındığı gibi geriye göç nedeniyle—buna karşılık imalat sanayinde istihdam gene aynı dönemde azalmıştır. En kalabalık meslekler, düzenli istihdam ve gelip geçici ücretli işlerde çalışma kategorilerinde düzgün biçimde paylaşılmaktadır. Bu ücret farklılıkları önceki bölümde genel hatlarıyla verilmişti. Ne yazık ki TÜİK çok yararlı bir kategori olan gelip geçici (günlük) ücretli iş statüsüyle ilgili soru sormayı ve

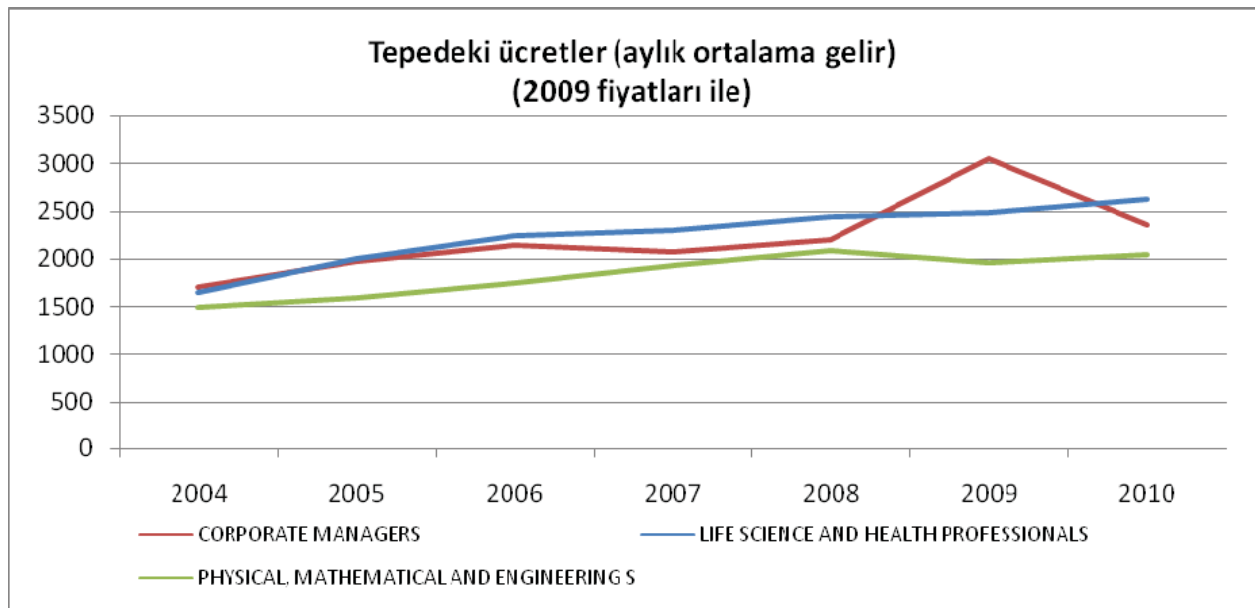
verileri bildirmeyi 2009 yılında durdurmuştur. Ancak, sosyal sigorta kapsamı ve mevsimlik işlerle ilgili iki sorunun yardımına başvurarak bu sınıflandırmayı yapay şekilde oluşturmak mümkündür. Böyle yapılırsa bile, bu öngörülse yapılandırmanın doğrudan soru yoluyla elde edilecek istatistikler kadar kesin olması mümkün değildir. Mesleki ücret örüntüleri, Türkiye’deki işgücü piyasasının krizden hemen önceki ve kriz sırasındaki durumuna ilişkin olarak daha önceki genel tartışmaya daha çok yönlü destek sunmaktadır.

Ek Tablo A2’de 2004-2010 döneminde ücretliler ve gelip geçici ücretli işlerde çalışanlar için 2 haneli mesleki sınıflandırma verilmektedir. 2009’da ve 2010’da iş statüsüyle ilgili bu iki kategori tek bir başlık altında bildirilmiştir. Bu tabloda, TÜİK’in aylık net gelir değişkeninin ortalaması, 2009 fiyatlarıyla verilmektedir (daha önceki yıllara ilişkin veriler TÜFE kullanılarak artırılmıştır). Yüksek eğitim gerektiren meslekler (şirket yöneticileri, mühendisler, sağlık profesyonelleri, öğretmenler) ücret erozyonuna maruz kalmamaktadırlar. Bu kesim toplam ücret dağılımının en üstteki %5’lik bölümünü temsil etmektedir. Teknik mavi yakalı meslekler ve vasıflı hizmet meslekleri (örneğin, makine ve tesis operatörleri, montajcılar, müşteri temsilcileri) gelirlerini kriz sırasında korumuştur. İnşaat işçileri ile tarımda çalışan gündelikçiler ise en düşük gelir sahipleridir. Bu kesimler ücretli-maaşlı çalışanların dağılımında en alttaki %15’lik bölümü temsil etmektedir.

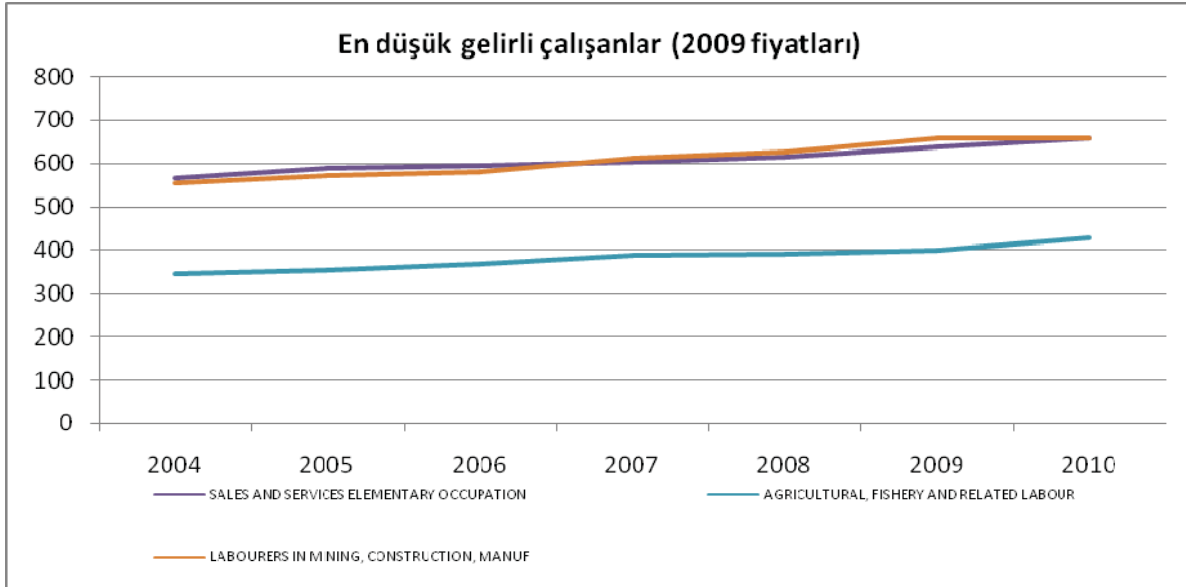
Bu bulgularda şaşırtıcı olan herhangi bir şey yoktur. Tarım, inşaat işçileri ve zanaatkarlar geride kalmaktadır. Bu mesleklerin hepsinde kayıt dışı çalışma oranları da yüksektir! Krizden en ağır etkilenen meslekler bunlardır. Ayrıca, bu tablonun kendi hesabına çalışmayı kapsamadığı da unutulmamalıdır. Üst düzey mesleklerde (profesyoneller, yöneticiler, mühendisler, sağlık profesyonelleri ve öğretmenler) kayıt dışılık ya hiç yoktur ya da çok sınırlı düzeydedir. (Bu meslekler verilerde yüksek okul veya meslek lisesi ile örtüşmektedir).

Şekil 2.13a’da yüksek ücretli meslekler gösterilmektedir. Şirket yöneticilerinin aldıkları ortalama ücret, 2009 yılında asgari ücretin beş katı idi. Bu kesim, en düşük ücretli mesleğe ödenenin yedi buçuk katını almaktadır (Tablo A2). Şekil 2.13b, en düşük ücretli meslekleri göstermektedir. Çarpıcı olan nokta, tarımdaki gündelikçilerin asgari ücretin üçte ikisine çalışmalarıdır.

Şekil 2.13a. Üstteki meslekler (2009 fiyatları, TL olarak aylık gelir, 2009 yılında asgari ücret 600 TL): Şirket yöneticileri, sağlık profesyonelleri ve mühendisler.

Şekil 2.13b. ‘Alttaki’ meslekler: hizmetler, inşaat ve tarımdaki vasıfsız çalışanlar (2009 fiyatları ile aylık ortalama gelir).

Kaynak: TÜİK HİA mikro verileri.

Ekteki Tablo A3'te 2008 ve 2009 yılları için mesleki dağılım oranları gösterilmektedir. 2009 yılında oranları düşen meslekler, ücretli-maaşlı çalışanların görece daha büyük bir bölümünü oluşturdukları 2008 yılında işlerini muhafaza eden mesleklerdir. Bunlar, yöneticiler, profesyoneller ve vasıflı makine operatörleridir. 2009'da oranları yükselen meslekler ise yeniden çalıştırılmaya başlananlardır. Bunlar tarımla ve satışla ilgili mesleklerdir. Sonuçta son durgunlukta kaybetmiş olanlar, bu meslek ve ücret analiziyle belirlenebilmektedir.⁶

6. CANLANMA VE GELECEKTEKİ EĞİLİMLER

CANLANMA

Eylül 2010'da Türkiye'de kurumsal olmayan sivil nüfus yıllık 800 bin artışla 71,5 milyona ulaşmıştır (TÜİK HİA sonuçları). Kurumsal olmayan çalışabilir çağdaki nüfus da 860 bin artışla 52,7 milyona çıkmıştır. Bu artışlar, 2004 yılından bu yana hafifçe artan bir eğilimle birlikte istikrar kazanmıştır. (TÜİK nüfus ağırlığı düzeltilmesini 2007'deki de jure sayımdan geriye doğru 2004 yılına kadar uygulamış, bundan daha geriye gitmemiştir).

Türkiye'de işgücü 25,9 milyondur ve bu toplamın 17,2 milyonu da kentlerdedir. İstihdam düzeyi Eylül 2009'dan bu yana 950 bin artarak 23 milyona ulaşmıştır. Kentlerde çalışanların sayısı 14,8 milyon, kırlarda çalışanların sayısı ise 8,2 milyondur. İşsiz sayısı 2,9 milyondur ve bunların da 2,4 milyonu kentlerdedir. İşsiz sayısı bir yıl önce 3,4 milyon, kentli işsiz sayısı ise 2,7 milyondur. Kimi temel işgücü piyasası göstergeleri açısından Türkiye kriz öncesi düzeylere yakın bir noktaya dönmüştür.

⁶ Kuşkusuz, 2008 ve 2009 için iş statüsü matrisleri oluşturup işgücü piyasasında bir yıldan diğerine geçişleri hesaplamak daha basit olurdu. Bu, 2005 ile 2008 yılları için mümkünken, 2009 yılında kimi sorular artık görülmemektedir. Geçiş matrisini oluşturmak gene de mümkündür, ancak daha fazla çalışma gerektirecektir. Ayrıca, 2009 anket formundaki seçenekler ile ilgili TÜİK kodları, mikro verilerden elde edilen 'geçen yılki iş statüsü' ile ilgili kimi soruların yanıtlarına uymamaktadır (örneğin dokuz sınıflandırma beklenirken on bir seçenek gözlenmesi gibi).

İşgücüne katılım oranı %49 ile değişmeden kalmıştır (erkeklerde %71, kadınlarda ise %28). İşgücünün % 18'i gençtir (15-24 yaş). Eğitim düzeyi arttıkça İKO da artmaktadır. Yüksek okul mezunu erkeklerde İKO %84, yüksek okul mezunu kadınlarda ise %71'dir. Eylül 2009'da %16 olan kentsel işsizlik oranı %14'e inmiştir. Tarım dışı işsizlik oranı ise %14,4'tür ve bu da Eylül 2009'a göre 2,3 puanlık bir azalma anlamına gelmektedir. Gençlerde işsizlik oranları yüksektir: Genel olarak %21, kentsel alanlarda ise %25. Bunlar, bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında sırasıyla 3 ve 2 puan daha aşağıdadır. Tablo 2,1 ve Şekiller 2.3-2.5, kriz yılı olan 2009 ve canlanma yılı olan 2010 dâhil son on yıldaki işgücü piyasası örüntülerini özetlemektedir. (2010 yılı Eylül değerleri, yani kriz öncesi son ay olan 2008 Eylül ayından tam iki yıl sonra; 2010 yılı değerleri Bölüm 1'de verilmiştir)..

Türkiye'de istihdam oranı 2010'un ilk yarısında belirli bir toparlanma göstermiştir (ancak kendi gelir grubundaki ülkelerle karşılaştırıldığında %45 ile hala çok düşüktür). Kadınlarda istihdam oranı 2009 yılında %24'tür (OECD toplamı ise %57, OECD, 2010). Kentsel istihdamda 2009 yılı Kasım ayında başlayıp Ocak 2010'da üst düzeye çıkan güçlü bir artış eğilimi görülmektedir (Şekil 2,4). Bu sayede işsizlik oranı (toplamda %10,5, tarım dışında % 13,4) 2008'in başlarındaki değerlere inmiştir. Mayıs 2010'da AB'de işsizlik oranı %9,6 (Eurostat), ABD'de ise %9,7 idi. Türkiye'deki genel işsizlik oranı, kayıt dışı sektörde kendi hesabına çalışan kadınların kazandırdığı ivmenin yanı sıra, istihdam kapsamında sayılan ücretsiz aile işçisi kadınlar sayesinde bu ülkelerdekine yakındır (aşağıya bakınız). Türkiye söz konusu olduğunda, tarım dışı işsizlik oranı uluslararası karşılaştırmalar açısından daha uygundur.

Tablo 3.1, bu canlanma önemli istatistik kanıtlarıyla birlikte sunulmaktadır. İstihdam, Eylül 2008'den Eylül 2010'a 1,2 milyon artmıştır. İşsiz sayısı 2009'da 2.6 milyondan 3.5 milyona çıkmış, ancak 2010'da 2.9 milyona düşmüştür. Bilanço olarak bugün işsiz sayısı 333 bin artmıştır. İstihdamdaki artış sayesinde işsizlik oranı 2009'daki %14'ten sonra Eylül 2008 ile 2010 arasında %10,7'den %11,3'e görece az artmış olmaktadır. Tarım dışı işsizlikle ise durum biraz daha kötüdür; 2009 yılında %17,4 olan tarım dışı işsizlik, Eylül 2008'de %13,4 iken Eylül 2010'da %14,3 olmuştur. İstihdam oranında da iyileşme görülmektedir. Görüldüğü kadarıyla kriz önce vurmuş, ardından geride birkaç yüz bin daha fazla işsiz bırakarak çekilmiştir.

Tablo 3.1. Kriz öncesinde, kriz sırasında ve toparlanma döneminde başlıca işgücü piyasası istatistikleri (bin kişi).

Yıl	İstihdam	İşsiz	İKO %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %
2008	21,194	2,611	46.9	11.0	13.6	41.7
2009	21,277	3,471	47.9	14.0	17.4	41.2
2010 (Eylül)	22,973	2,934	49.1	11.3	14.3	43.6
(2010 Eylül) - (2008 Eylül)	1,171	333	1.2	0.6	0.9	0.8

Kaynak:TÜİK web sayfası toplu verileri (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.2'de, Tablo 3.3'te verilen istihdam artışı istihdamdaki statüye ve cinsiyete göre ayrıştırılmaktadır. Böyle yapıldığında, eldeki istatistikler ekonomik canlanmanın istihdam alanına belirli bir gölge düşürmektedir. Ücretli-maaşlı erkek istihdamı Eylül 2008'den Eylül 2010'a 560 bin artmıştır. (TÜİK artık gelip geçici ücretli işler bileşenini anketine dâhil etmemektedir). İşveren ve kendi hesabına çalışan kategorisinde erkeklerde istihdam kaybı 138 bindir. Ücretsiz aile işçisi sayısı 100 bin artmıştır. Bu durum tarımdaki yükselme ile açıklanabilir.

Ücretli-maaşlı kadın istihdamı 245 bin artmıştır. Eylül 2008'e göre kendi hesabına çalışan kadın sayısında Eylül 2010'da 190 bin artış olmuştur. Ücretsiz aile işçisi konumunda olanların sayısı da

220 bin artmıştır. Bu ikisi toplandığında 409 bin etmektedir. Türkiye'nin istihdamda canlanma mucizesi işte buradadır. Kendi hesabına çalışan erkek sayısındaki azalmaya rağmen, istihdamın bu arzu edilmeyen (kayıt dışı) iki kategorisinde Eylül 2008 ile Eylül 2009 arasında 444 bin artış olmuştur. Bu, iki yıllık dönemdeki istihdam artışının %38'ini oluşturmaktadır.

2008 yılının son üç ayı ile 2009 yılının ilk üç ayında Türkiye'de istihdam kaybının, önceki aynı dönemin üzerine 1,3 milyon olduğu dikkate alınmalıdır. Tablo 2.3 ve 2.4'ün de gösterdiği gibi eski duruma dönüş söz konusudur; ancak, buradaki sayılar, ücretli-maaşlı ve kendi hesabına çalışan kategorilerinde kaybedilen işlerin yaklaşık %40'ının henüz geri gelmediğine işaret etmektedir. Bunun yerine, tarımdaki ücretsiz aile işçileri ve kendi hesabına çalışan kadın sayısında önemli bir artış olmuştur. Geriye göçle ilgili araştırma verileri olmamakla birlikte, bu istatistikler en azından hem ek çalışan hem de tarıma dönüş (veya orada kalma) hipotezlerini desteklemektedir.

Tablo 3.2. Eylül 2008 (kriz başlangıcı) ile Eylül 2010 (tam iki yıl sonrası) arasında istihdam farkının bileşenleri (bin kişi).

	Ücretli- maaşlı	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz aile işçisi
Erkek tarım	37	-22	145	126
Erkek tarım dışı	524	-51	-210	-26
Erkek toplam	561	-73	-65	100
Kadın tarım	32	-10	29	209
Kadın tarım dışı	213	3	161	10
Kadın toplam	245	-7	190	219
Toplam	806	-80	125	319
'İyi işler' toplamı karşısında 'kötü işler' toplamı		726	444	

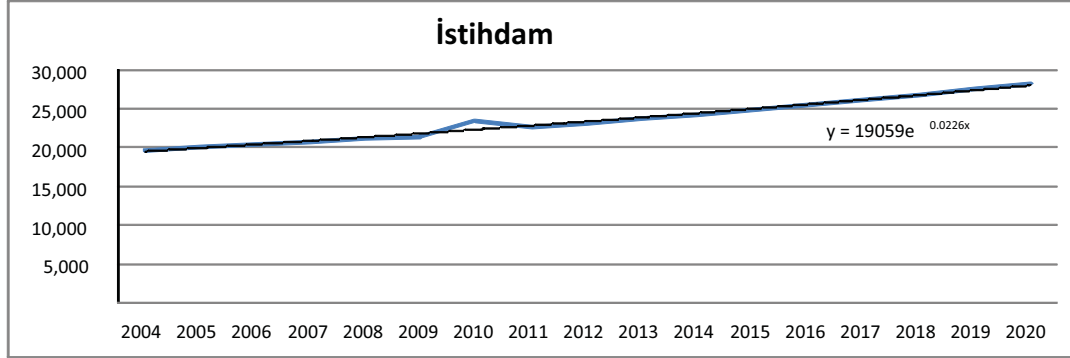
Kaynak: TÜİK web sayfası toplu verileri (www.tuik.gov.tr).

GELECEKTEKİ EĞİLİMLER

İSTİHDAM: 2020 YILINA KADAR BEKLENEN DEĞİŞİKLİKLER

İstihdamda halen görülen büyüme eğilimi veri alınarak, toplam istihdamın 2010'dan 2020'ye beş milyon artış göstermesi beklenmektedir (Şekil 3.1). Bu artış, çalışabilir çağda beklenen 6 milyonluk artışın gerisinde kalsa bile, İKO'nun düşüklüğü işsizlik oranının düşük kalmasına yardımcı olacaktır. İKO %50'den %55'e ciddi bir artış gösterse bile, bugün görülen istihdam artış hızı fazlayı masdebilecektir. Ortadaki sorun, Türkiye'de yıllık istihdam artış hızının tarihsel olarak son dönemdeki %2,2'lik düzeyin altında kalmış olmasıdır; bugünkü eğilimin süreklileşmesi halinde ise geleceğe olumlu bakmak mümkün olacaktır. Şekil 3.1'de gösterilen basit kestirimin yanı sıra, yazar, istihdamı zaman trendi ve GSYİH seviyesi üzerine kestirdiğinde de sonuçlar çok yakın çıkmıştır. Bu bölümdeki kestirimlerde, 1998-2010 dönemi ortalama (geometrik) yıllık büyüme oranı olan %4.14 ile 2020 tahminleri yapılmıştır.

Şekil 3.1. İstihdam ve basit projeksiyonu (2004-2020).

Kaynak: Basit projeksiyonda TÜİK HİA verileri kullanılmıştır.

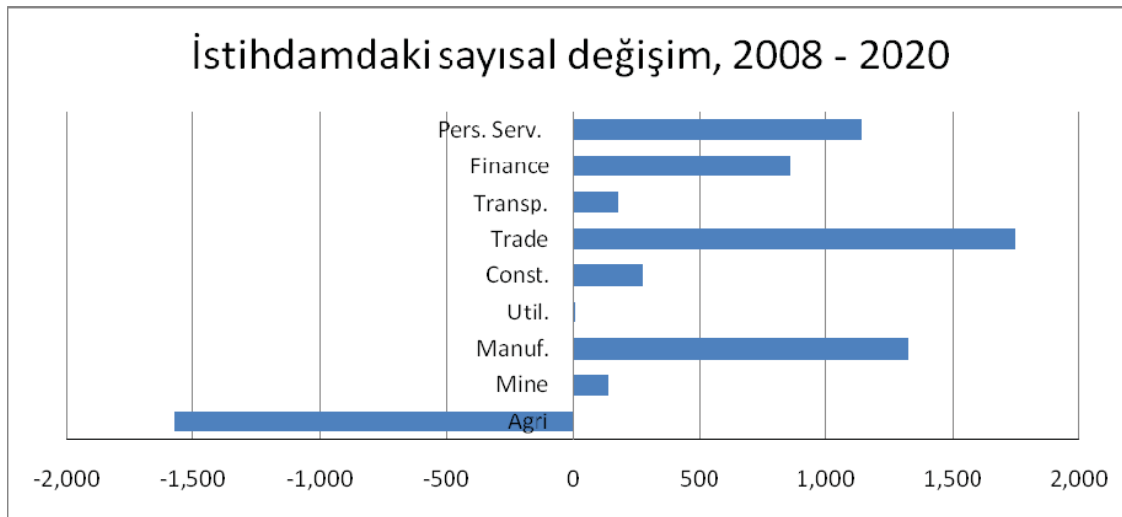
İstihdamda basitçe öngörülen beş milyonluk artış alınıp Tablo 2.2'deki oranlar 2020'de beklenen toplam istihdama uygulandığında, Tablo 3.3 ve Şekil 3.2 elde edilmektedir. Tarımdan çıkış hızı yavaşlamakla birlikte hala önemlidir. Hizmet ve imalat sanayi sektörleri istihdam yaratmaktadır. Hizmetler sektörünün payı %50'den %57'ye çıkmaktadır. Tarım ise on puanlık bir gerilemeyle %14'e düşmektedir.

Tablo 3.3. Sektörlerin istihdam payları, 2000 – 2020.

Yıl	Tarım	Maden.	İmalat	Hizm.	İnşaat	Ticaret	Taşımacılık	Finans	Kişisel Hizm.
2000	%36	%0	%17	%0	%6	%18	%5	%3	%14
2008	%24	%1	%20	%0	%6	%22	%5	%6	%17
2020	%14	%1	%22	%0	%6	%25	%5	%8	%19

Kaynak: Oranlarda ve logaritmik eğilim yansıtımında TÜİK HİA verileri kullanılmıştır. Tarımın 2020'deki payı bakiye olarak elde edilmiştir.

Şekil 3.2. İstihdamda sayısal değişim (2008-2020): Hizmetler, finans, ulaştırma, ticaret, inşaat, elektrik-gaz-su, imalat, madencilik ve tarım.

Kaynak: TÜİK HİA verileri ve yazarın yansıtımı.

Sınâî istihdamın bileşimi mesleklere yönelik talebi etkileyecektir. Bu noktaya kadar yapılan hesaplamalar doğrultusunda (tarımsal mesleklerin payının Tablo 3.3'te olduğu gibi Tablo 3.4'te de %14

olduğuna dikkat) Tablo 3.4, 2020 yılına ilişkin meslekler dağılımını çıkarmaya yönelik ilk girişimdir. Tablo 3.4'te, beklendiği gibi tarımda ve zanaatkâr mesleklerinde azalma görülmektedir. Bu azalışın bir bölümü vasıfsız kategorisindeki artışa yansımaktadır. Diğer tüm mesleklerde, kriz öncesi 2008 yılına göre artışlar görülmektedir.

Tablo 3.4. Geniş tanımlı mesleklerin istihdam payları, 2008 – 2020 (ücretli-maaşlılar)

	Üst düzey yön.	Profesyonel	Teknisyen	Büro	Hizmet	Tarım	Zanaatkâr	Makine operat.	Vasıfsız
2008	%8,8	%6,2	%7,1	%6,6	%12,0	%19,4	%14,3	%10,8	%14,7
2020	%9,2	%7,0	%7,0	%7,3	%13,3	%13,8	%13,8	%11,5	%17,1

Kaynak: Logaritmik eğilim yansıtımında TÜİK HİA verileri kullanılmış ve oranlar da buradan hesaplanmıştır (2008 verileri gerçek oranlardır).

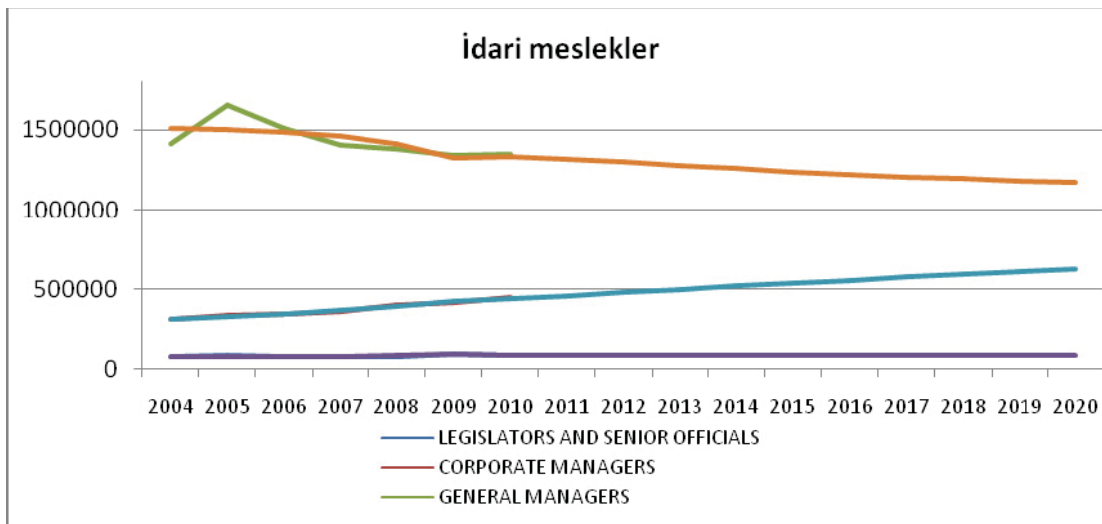
Bu basit yansıtımlar, aşağıda verilen regresyon tahmin ve kestirimleri ile çok uyumludur. TÜİK'in 2004-2010 HİA mikro verilerinden elde edilen iki haneli mesleklerdeki sayılar (27 meslek ayrımında) zaman ve reel GSYİH düzeyi üzerine kestirilmiştir. Türkiye'nin 1998-2010 dönemindeki ortalama %4.14 yıllık büyüme oranı sabit tutularak 2020 kestirimleri elde edilmiştir. (Regresyon tabloları teknik bir ek olarak başka bir raporda yer alacaktır.) Toplam istihdam da aynı şekilde kestirilmekle birlikte, 2020 için 27 ayrı kestirim toplamıyla olan farkı yalnızca %1,5 olmuştur.

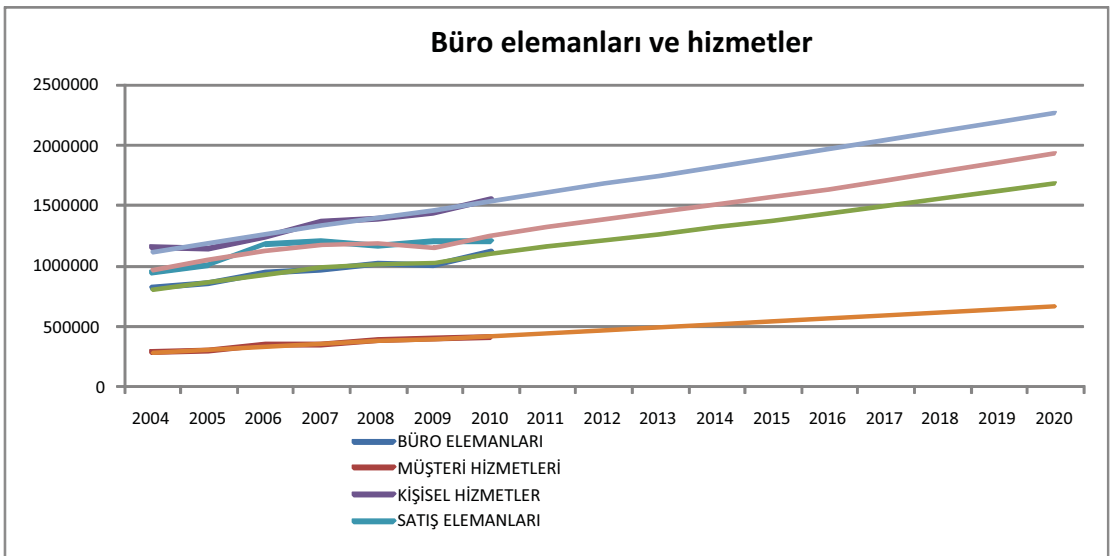
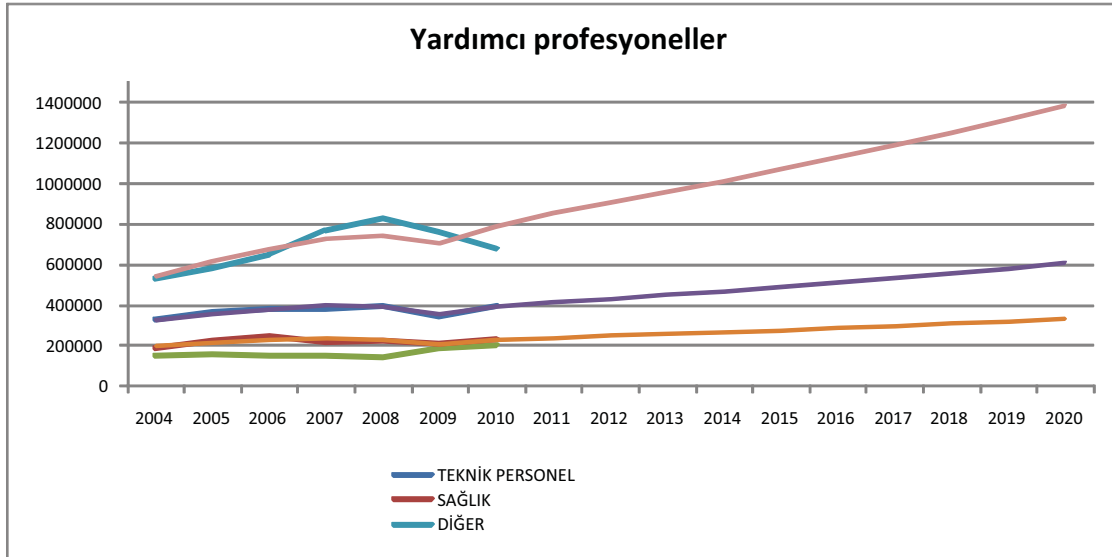
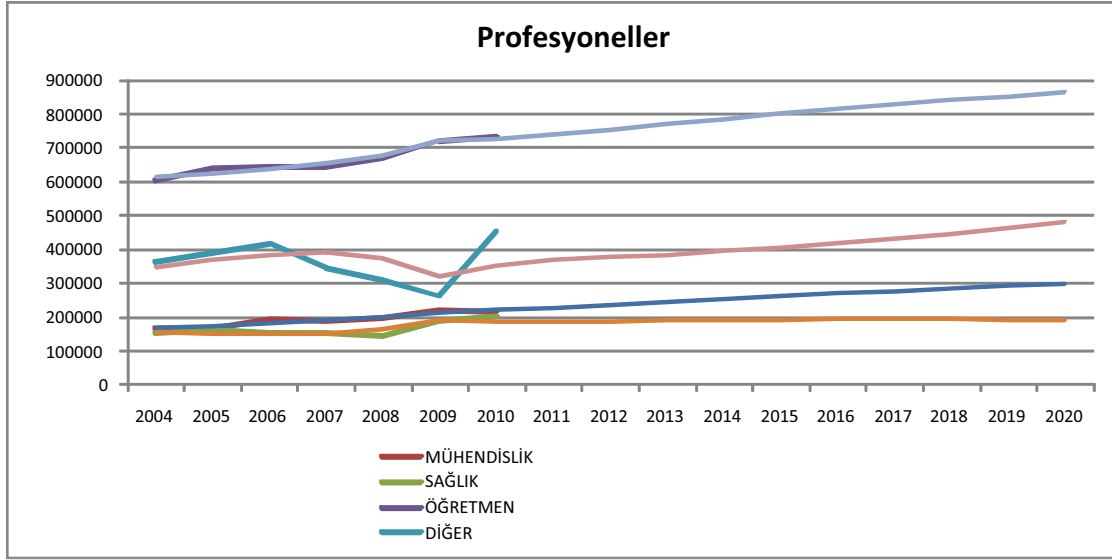
Bilimsel ve mühendislik alanlarında yükselme gözlenmektedir. Kişisel hizmet ve büro elemanlarının da sayısı artmaktadır. Zanaatkârlar ve tarım istihdamında azalma gözlenecektir. Yakın dönemde gözlenen tarım istihdamındaki artış, anlaşılan geriye dönecektir. Vasıfsız mesleklerdeki artış da bir süre daha devam edecektir. Herhalde tarımdan çıkanların bir kısmı bu meslekleri beslemektedir.

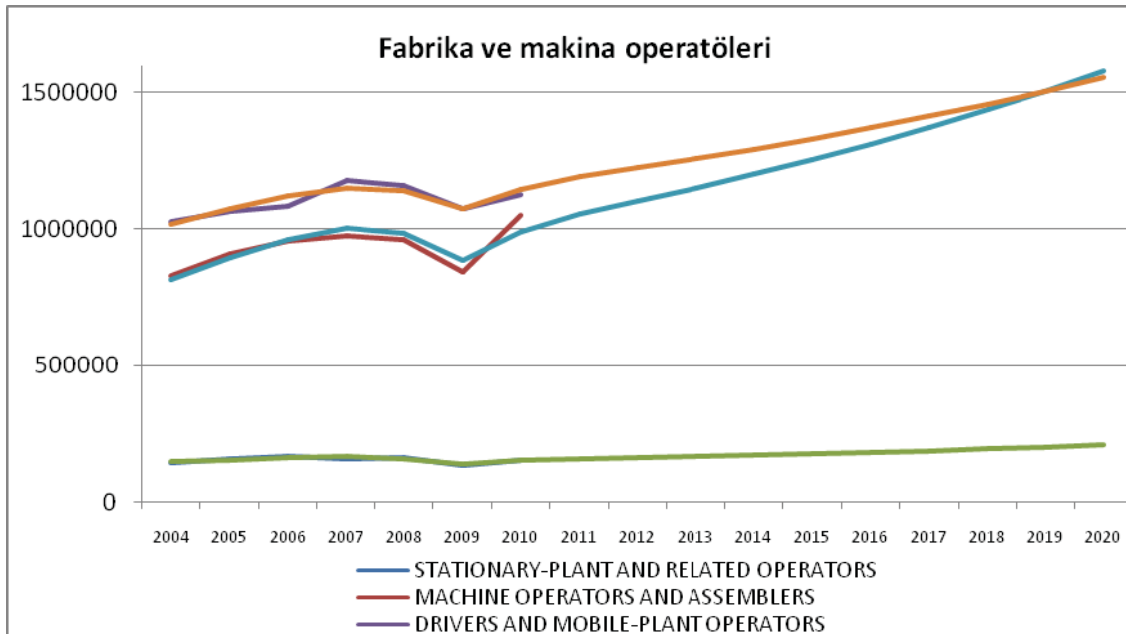
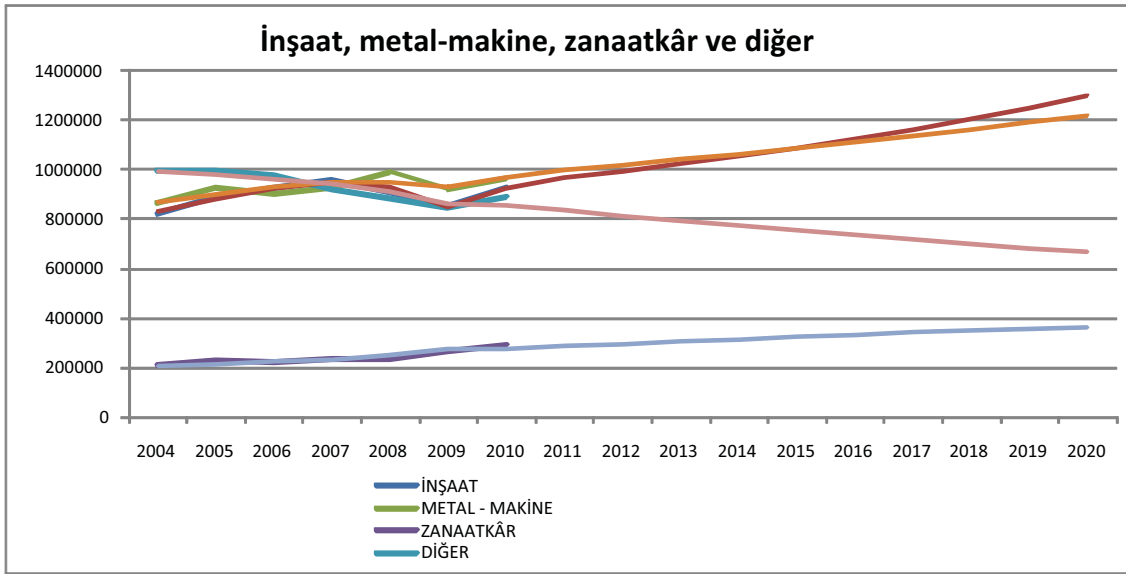
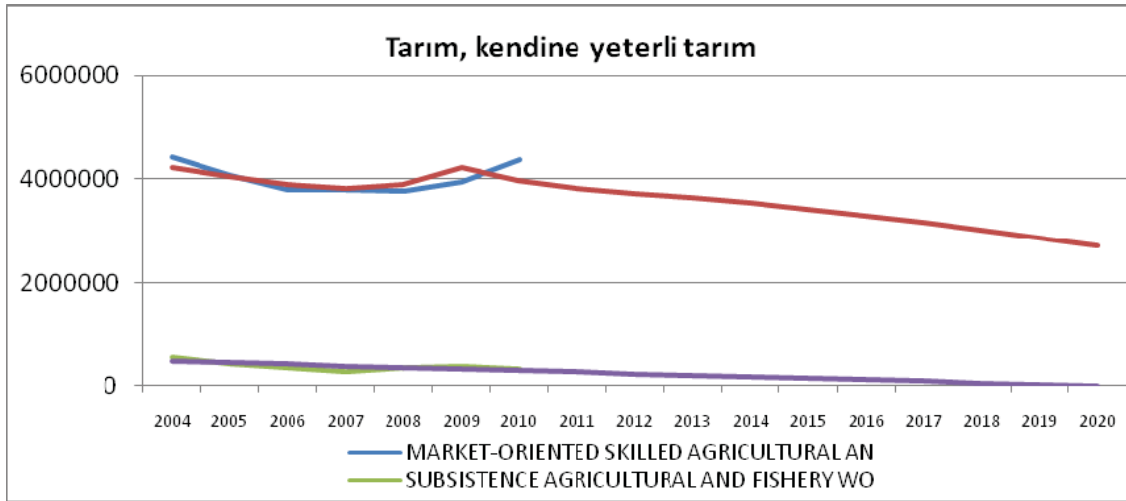
Bu kestirimler Şekil 3.3'te gösterilmektedir. Öğretmen ve mühendislerin sayısı artmaktadır. Kendi kendine yeten tarım faaliyetindeki istihdam yok olacaktır. İnşaat ve fabrika-makine operatörlerinin de sayısı artmaktadır.

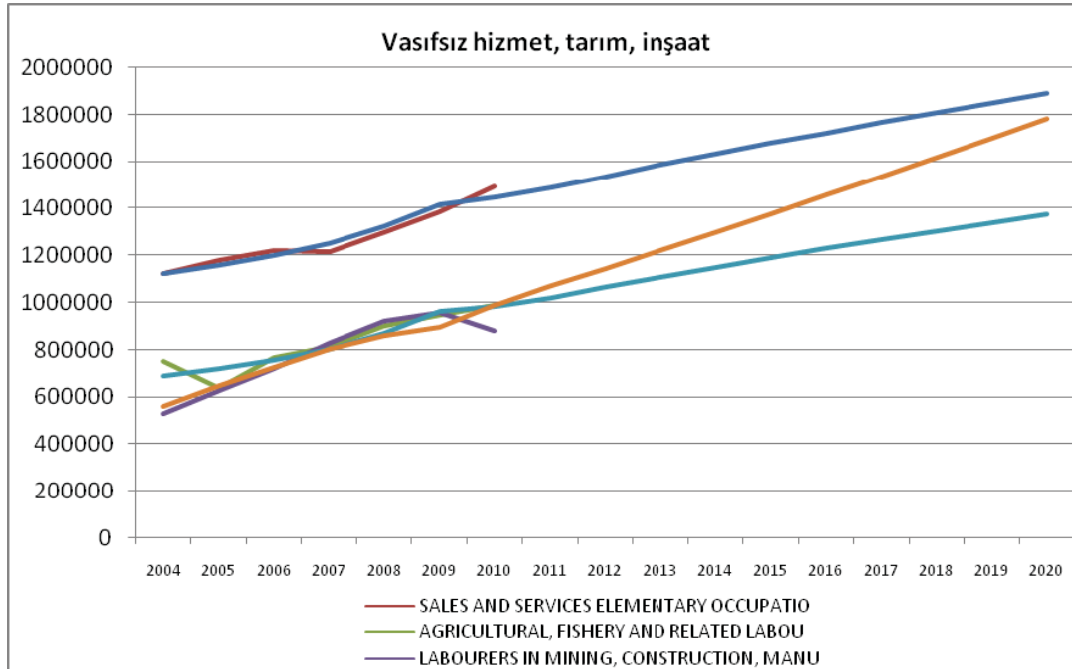
Elde edilen bu resimde, istihdam artışının önemli bölümü genel lise mezuniyeti düzeyindeki mesleklerde olmaktadır. Bu mesleklerde, aktif işgücü politikalarının oynayabileceği önemli bir rol yoktur. Profesyonel ve teknik disiplinlerde de bir artış gözlenmektedir. Bu meslekler üniversite ve teknik okul diploması gerektirmekte ve kentsel alanlarda yoğunlaşmaktadır. Yazarın, bu görüntüden çıkardığı sonuç, il düzeyinde değil, bölge düzeyinde mesleki görünüm çalışmalarının yeterli olacağı yönündedir. Zaten, AB ülkeleri için ilk mesleki dağılım kestirimini yapmakta olan CEDEFOP da bölge temelinde çalışmaktadır (yazar, CEDEFOP'un Türkiye araştırmacısıdır).

Şekil 3.3. Kestirilen ve yansıtılan meslek ayrımında istihdam (2004 – 2020).

Kaynak: TÜİK 2004-2010 mikro veri dosyaları, yazarın hesaplamaları. Kestirimlerde kullanılan reel GSYİH değerleri www.tcmb.gov.tr (Merkez Bankası) istatistik sayfasından derlenmiştir.

Tablo 3.5'te aynı bilgi oranlar olarak sunulmaktadır. Teknik mesleklerde bir miktar artış gözlenecektir. Büro ve hizmet mesleklerinde artış olacaktır. Tarım düşecek ve çıkanların bir kısmı vasıfsız kent çalışanları olacaktır. Daha ayrıntılı bir tartışma için bir sonraki bölüme bakınız. Çizim 3.4'te, yapılan kestirimlerin şematik gösterimi sunulmaktadır.

Çizim 3.4. Yapılan kestirimlerin ve elde edilen katsayılarla tahmin edilen mesleki istihdam seviyelerinin şematik sunumu.

Tablo 3.5. Meslek yansıtımları (toplam içindeki oranlar), 2005-2020.

MESLEKLER	2005	2010	2020	
KANUN YAPICILAR VE ÜST DÜZEY MEMURLAR	0.4%	0.4%	0.3%	
ŞİRKET YÖNETİCİLERİ	1.7%	2.0%	2.3%	
GENEL YÖNETİCİLER	8.2%	6.0%	4.3%	6.9%
FİZİK, MATEMATİK VE MÜHENDİSLİK ELEMANLARI	0.8%	1.0%	1.1%	
YAŞAM BİLİMLERİ VE SAĞLIK MESLEK MENSUPLARI	0.8%	0.9%	0.7%	
EĞİTİM MESLEK MENSUPLARI	3.2%	3.2%	3.2%	
DİĞER PROFESYONELLER	1.9%	2.0%	1.8%	6.7%
FİZİK VE MÜHENDİSLİK BİLİMLERİ YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	1.8%	1.8%	2.2%	
YAŞAM BİLİMLERİ VE SAĞLIK YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	1.1%	1.0%	1.2%	
EĞİTİM YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	0.1%	0.1%	0.4%	
DİĞER YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	2.9%	3.0%	5.1%	8.9%
BÜRO ÇALIŞANLARI	4.3%	5.0%	6.1%	
MÜŞTERİ ZHİZMETLERİ ELEMANLARI	1.5%	1.8%	2.4%	8.6%
KİŞİSEL VE GÜVENLİK HİZMETLERİNDE ÇALIŞANLAR	5.7%	6.9%	8.3%	
MODELLER, SATIŞ ELEMANLARI VE TANITIMCILAR	5.0%	5.3%	7.1%	15.3%
PİYASA YÖNELİMLİ VASIFLI TARIM İŞÇİLERİ	20.3%	19.3%	9.9%	
GEÇİMLİK TARIM VE BALIKÇILIK ÇALIŞANLARI	2.1%	1.4%	0.0%	10.0%
İSTİHRAÇ VE İNŞAAT İŞLERİNDE ÇALIŞANLAR	4.4%	4.1%	4.7%	
METAL, MAKİNE VE İLGİLİ İŞLERDE ÇALIŞANLAR	4.6%	4.3%	4.5%	
HASSAS ALETLER, EL SANATLARI, BASIM VE İLGİLİ İŞLER	1.1%	1.3%	1.3%	
DİĞER SANATKÂRLAR VE İLGİLİ İŞLERDE ÇALIŞANLAR	5.0%	3.9%	2.4%	13.0%
SABİT TESİS OPERATÖRLERİ	0.8%	0.7%	0.8%	
MAKİNE OPERATÖR VE MONTAJCILARI	4.5%	4.7%	5.8%	
SÜRÜCÜLER VE HAREKETLİ TESİS OPERATÖRLERİ	5.3%	5.0%	5.7%	12.2%
VASIFSIZ SATIŞ VE HİZMET İŞLERİ	5.9%	6.6%	6.9%	
VASIFSIZ TARIM, BALIKÇILIK VE İLGİLİ İŞLER	3.2%	4.4%	5.0%	
VASIFSIZ MADENCİLİK, İNŞAAT VE İMALAT SANAYİ İŞÇİLERİ	3.1%	3.9%	6.5%	18.5%
İstihdam (milyon kişi)	20.1	22.6	27.4	

Kaynak: TÜİK mikro verilerinden (2004-2010) mesleklerin istihdam seviyesi, zaman ve reel GSYİH üzerine kestirilmiştir. Not: İleriye dönük yansıtımlar için, 1998-2010 döneminin geometrik ortalama büyümesi olan %4.14 değeri kullanılmıştır. Kestirilen istihdam seviyelerinden oranlar hesaplanmıştır.

KESTİRİM YÖNTEMİ HAKKINDA NOTLAR

Bu raporun temel amacı, Türkiye’de geniş tanımlı mesleki dağılımın geleceği hakkında bir öngöründe bulunmaktır. Konunun önemini tartışmaya gerek yoktur. Eğitim sistemimizin planlanmasından, kısa ve orta vadeli işgücü piyasası eğitim programlarının tasarımına uzanan geniş bir yelpaze içinde, bu tür bir çalışmanın bulgularının sağlayacağı yarar açıktır.

ABD’de de, mesleklerin gelecekteki dağılımı hakkında bir fikir edinebilme ihtiyacı, elli yıldır sürdürülen önemli bir kaynağı ortaya çıkarmıştır. Amerikan Çalışma İstatistikleri Bürosu’nun (BLS) yayınladığı ‘Mesleki Görünüm’ adlı kaynak, bu konuda başka ülkelerde yapılan çalışmalar için mi-henk taşı niteliğindedir (www.bls.gov). ‘ABD’nde Mesleki Görünüm’, meslek tanımlarını, o meslekte iş bulabilme olanaklarını, istihdamdaki ilgili meslek mensubu sayılarını ve ortalama ücretleri, dört haneli meslek sınıflaması temelinde yayımlamaktadır.

Bugün itibarı ile, ABD’nde yapılan bu çalışmayla kapsam ve ayrıntı olarak yarışabilecek bir başka ülke çalışması yoktur. Bu vargıdan yanlış bir sonuç çıkarılmamalıdır. Daha birkaç ülkede, nitelikli ve yararlı çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin, Kanada’da yapılan benzer çalışma, daha az ayrıntı içermesine rağmen, kişisel ya da kamu politikası oluşturma amaçlı kullanılabilir temel eğilimleri ortaya çıkarabilmektedir.

AB ülkeleri, bu tür çalışmalarda, kuzey Amerika ölçeğindeki çalışmalarda bulunmamışlardır. Bu konudaki açığı kapatacak önemli bir girişim CEDEFOP tarafından gerçekleştirilmektedir. Tüm AB ve aday ülkeler için, bir vasıf gereksinimleri öngörüsü 2011 yılı sonunda yayımlanacaktır. Bu girişimin amacı, AB ülkelerinde işgücü vasıf arz ve talebindeki kısa ve orta vadeli uyumsuzlukları azaltma yeteneğini ülkelere kazandırmaktır. Bu konu yaygın genç işsizliği sorunu ile doğrudan ilintilidir.

Yine şu anda yürütülen bir Avrupa Mesleki Eğitim Vakfı (ETF) projesi de arzulanan vasıfların öngörüsü ile ilgilidir. Henüz başlamış olan projenin amacını, ETF, “Projenin öznel amaçları, vasıf uyumsuzluğunu ölçebilmek için yönetsel araçları sağlamak, vasıf uyumsuzluğunu gözlemlemek ve öngörebilmek için (ETF kapsamındaki gelişmekte veya geçiş döneminde olan ülke koşullarına uygun nitel ve nicel) yaklaşım yöntemleri ve araçları geliştirmek ve daha iyi uyumlaştırma süreçleri için politika önerilerinde bulunmak” olarak belirlemiştir.

Elinizdeki çalışma, ILO Ankara Ofisi’nin öncülüğünde yapılmış olan, önümüzdeki on yıl için 27 temel meslek grubundaki istihdam tahminlerini içeren, Türkiye için bir ilk mesleki kestirim çalışmasıdır. Bu tahminleri AB ülkeleri için yapmakta olan CEDEFOP da bu iki haneli 27 meslek kodunu kullanmaktadır. Buradakine benzer biçimde, CEDEFOP da tek tek meslek istihdamlarını kestirip toplulaştırmaktadır. TÜİK, bu çalışma için elzem olan 2004-2010 yılı HİA mikroverilerini, ilk kez iki haneli meslek ve sanayi kolu olarak bu proje için hazırlamıştır.⁷ Elde edilen sonuçlar makul görünmektedir. Buradaki çalışma, daha sonraki yıllarda (örneğin iki yılda bir) güncellenirken, İŞKUR zaman serisi kayıtlarının kullanılabilmesi halinde, bazı mavi yakalı mesleklerde üç hane ayrıntısına da inilebilir.

Feiler (2011), vasıf öngörü (nitel) ve kestirim (nicel) çözümleme yaklaşımlarını tabloştürmüştür (Çizim 3.5). Mikro, yani kişi veya firma bazındaki değerlendirmeler kısa vadeli ve yaygın olup, bu raporun kapsamı dışındadır. Ancak, İŞKUR’un, kendi açık iş kayıtlarını temel alarak yapacağı çözümler, kısa vadeli aktif işgücü politikalarını (verilecek teknik eğitim programlarını) planlamak için kullanılabilir. Orta düzeydeki çözümler, yani sektörel ve bölgesel çalışmalar, kendi başlarına yapılabileceği gibi, daha kapsamlı bir makro çalışmanın parçası olarak da tasarlanabilirler. Bölgesel düzeydeki işveren anketleri ile birleştirilen İŞKUR açık iş zaman serileri birlikte değerlendirilerek, orta vadeli aktif işgücü piyasası programları tasarlanabilir. Bu çözümler, daha sonra, daha uzun vadeli kestirimler için girdi olarak kullanılabilir.

7 Sn. Enver Taştı, bu raporun önceki taslağındaki nüfus ve işgücü istatistiklerini denetleyip düzeltmiştir. Yine de kalmış olan hatalardan yalnızca yazar sorumludur.

Şekil 3.5. İşgücü vasfı gereksinimleri için öngörü ve kestirim tablosu: Kısa, orta ve uzun vadede bulgular ve politikalar (mikro, mezo ve makro düzeyde).

ETF Working Together Learning for Life **Stratejik kavram ve tanımlar**

Güncel ve gelecekteki talep incelemeleri

Time horizon ▶	short-term	Mid-term	Long-term
Levels ▼			
Micro-level (people, enterprises)	Tracer studies, qualification needs assessment at company level		
Meso-level (sectors, regions, intermediary actors like schools, training providers, PES)	Employer surveys, vacancy monitor	Sector specific skill needs analysis	
Macro-level (economy, education system)			Formal, national or regional quantitative projections

8

ETF Working Together Learning for Life **Stratejik kavram ve tanımlar**

Bulguları politikaya dönüştürme örnekleri

Time horizon ▶	short-term	Mid-term	Long-term
Levels ▼			
Micro-level (people, enterprises)	Placement and referral systems (PES) Personal development plans (PES)	Labour market training (unemployed and preventive), PES Career counselling and guidance	
Meso-level (sectors, regions, intermediary actors like schools, training providers, PES)	Workplace training (biz) Demand oriented training provision	Active labour market policy	VET reform NQF systems
Macro-level (economy, education system)		Sectoral and regional (local/spatial) policies and strategies	National employment strategy, education strategy

9

Kaynak: Feiler, Lizzi (2011). "Anticipating and matching demand and supply of skills in ETF partner countries." 'ETF yenilikçi öğretim projesi, 2011-2013' kapsamındaki sunum. Torino (27 Haziran).

Şu anki durumuyla, elinizdeki çalışma, makro düzeyde yapılan ulusal bir mesleki kestirim çalışmasıdır. İki haneli ayrıntıda 26 geniş tanımlı meslek için kestirim yapılmıştır. Kullanılan veriler, TÜİK'in yıllık olarak toplulaştırılmış Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri kümelerinden elde edilmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, İŞKUR'un açık iş istatistikleri zaman serileri de kullanılabilir olduğunda, burada dökülen uzun vadeli eğilimler kullanılarak, orta vadeli sektörel ve bölgesel işgücü niteliği çözümlenmeleri yapılabilecektir. Bir anlamda, bu yaklaşım, (artık var olmayan) Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde yıllık programları hazırlamaya benzemektedir. Yaklaşım tepeden aşağıya (uzaktan yakına) inmek yönündedir. Kısa vadeli bölgesel işveren anketleri ile uzun vadeli ulusal eğilimler öngörülemez. Dikkat edilmelidir ki, yerel vasfı gereksinimini yerel nüfustan karşılama politikası en uygun çözüm olmayabilir. En sonunda, göç bileşeni, beşeri sermaye stokunun eğitim ve iş deneyiminden sonra gelen üçüncü ve arzu edilen bir bileşenidir. Daha büyük

işgücü piyasalarında, var olan beşeri sermaye stokunu arttırmayı planlayıp uygulamak daha kolaydır. Bu raporun önceki al bölümünde, TÜİK'in 2004–10 yılları Hane Halkı İşgücü Anketlerinin mikro-verileri kullanılarak, 26 geniş tanımlı (iki haneli) meslek grubu ve toplam istihdam için yapılan regresyonların çıktı çizimleri verilmişti. Açıklayıcı değişkenler olarak, zaman ve reel GSYİH düzeyi kullanılmıştı. Kestirilen katsayılarla, reel GSYİH için son dönemdeki geometrik ortalama büyüme oranı kullanılarak 2020 için her meslekteki istihdam kestirilmişti. Daha yüksek ya da düşük büyüme senaryoları da bu kestirimlere uygulanabilir. Bu durumda eğilimler değişmeyecek, ancak kestirilen GSYİH katsayılarına göre mesleklerdeki istihdam öngörülleri farklı olabilecektir. Yalnızca yedi yıllık veri olması nedeniyle, en güçlü açıklayıcı değişken adayı GSYİH idi. Sonuçlar, veriye uyum ve beklenen eğilimler olarak memnuniyet verici olmuştur. İleride yapılacak kestirimlerde, değişik ekonometrik biçimler yine denenebilir (kişi başına GSYİH, $\log(\text{GSYİH})$, vb.). Denenen bu biçimlendirmeler arasında, GSYİH düzey değişkeni en iyi sonucu verdiği için kullanılmıştır. En iyi sonuç ise, 26 meslek kestirimindeki istihdamın toplamının, ayrı bir seri olarak kestirilen toplam istihdama en yakın sonucu vermesi olarak tanımlanmıştır. İzleyen paragrafta, ilk iki meslek için yapılan kestirimlerle, toplam istihdam kestiriminin regresyon tabloları örnek olarak verilmektedir. Toplam istihdam O99 olarak kodlanmıştır. (Meslek kodları Tablo A2'de verilmektedir.)

```
. regress o11 t realgdp
```

Source	SS	df	MS	Number of obs =	7
				F(2, 4) =	3.66
Model	170499402	2	85249701.2	Prob > F	= 0.1249
Residual	93164055.4	4	23291013.9	R-squared	= 0.6467
				Adj R-squared =	0.4700
Total	263663458	6	43943909.6	Root MSE	= 4826.1

o11	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
t	4618.599	1827.474	2.530	.065	-455.2836 9692.481
realgdp	-.0008934	.0005231	-1.710	.163	-.0023456 .0005589
_cons	150553.4	44408.86	3.390	.028	27254.68 273852.2

```
. regress o12 t realgdp
```

Source	SS	df	MS	Number of obs =	7
--------	----	----	----	-----------------	---

```

                                F(2, 4) = 58.15
Model      1.4046e+10      2  7.0231e+09      Prob > F      = 0.0011
Residual   483135870      4  120783968      R-squared     = 0.9667
                                Adj R-squared = 0.9501
Total      1.4529e+10      6  2.4215e+09      Root MSE     = 10990

o12      Coef.      Std. Err.      t      P>|t|      [95% Conf. Interval]
t         26405.05      4161.614      6.340      .003      14850.56      37959.54
realgdp  -.0013656      .0011911      -1.150      .316      -.0046727      .0019415
_cons    400531.4      101130      3.960      .017      119749.5      681313.4

...

```

```
. regress o99 t realgdp
```

```

Source      SS      df      MS      Number of obs = 7
                                F( 2, 4) = 22.01
Model      5.1008e+12      2  2.5504e+12      Prob > F      = 0.0069
Residual   4.6353e+11      4  1.1588e+11      R-squared     = 0.9167
                                Adj R-squared = 0.8750
Total      5.5643e+12      6  9.2739e+11      Root MSE     = 3.4e+05

o99      Coef.      Std. Err.      t      P>|t|      [95% Conf. Interval]
t         355394.9      128904.4      2.760      .051      -2501.009      713290.9
realgdp  .0229674      .0368946      0.620      .567      -.0794683      .1254032
_cons    1.72e+07      3132463      5.490      .005      8494693      2.59e+07

```

Bu regresyonlardan elde edilen kestirilmiş değerlerle, Çizim 3.3'teki grafikler çizilmiştir.

İzleyen Tablo 3.6 ve ekteki Tablo A4, kestirim sonuçlarının teknik olmayan sunumlarıdır. Tablo 3.6'da meslek kestirimleri, reel GSYİH ve zaman katsayılarına göre gruplanarak yorumlanmaktadır. Genel tanımlı mesleklerde (genel idareciler gibi) ya da kamu istihdamının ağırlıklı olduğu mesleklerde kestirimler istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yüksek nitelikli mesleklerde ve vasıflı hizmet mesleklerinde istihdam artmaktadır. Düşük nitelikli hizmet ve tarım kesimlerindeki istihdam da, Türkiye'de varlığını sürdürecektir. Kendine yeterli tarım ve eski dönem zanaatları ise kaybolacaktır. Ara teknik meslekler ve büro elemanlarının istihdamı GSYİH'in düzeyi ile aynı yönde hareket etmekte, iyi zamanlarda bu mesleklerde istihdam artmaktadır. Öğretmen sayıları da artmakta, ancak ekonominin genişleme zamanlarında bu meslek tercih edilmemektedir. Bu tür yorumlardan, doğrudan politika önerileri çıkarılabilmektedir. Elbette ki, daha nitelikli öğretmenlerimizin olmasını istiyorsak onlara daha fazla maaş vermeliyiz. Meslek grubu bazındaki kestirim gözlemleri, genel bir istihdam stratejisi belgesine nicel katkı sağlayıcı ve ışık tutucu olacaktır. Orta ve uzun vadeli eğitim ve istihdam stratejileri zaten birbirinden bağımsız olamaz. (Her iki konuda da, biri hazırlanmış, diğeri yayımlanmak üzere olan iki belgenin üretim süreci birbirinden bağımsız olmuştur. Uygulamada birleşmeleri gerekmektedir.)

Tablo 3.6. Meslekler ve kestirilen katsayıların yorumlanarak nitel betimlemesi.

MESLEK GRUBU	KESTİRİM	YORUM
O13 – GENEL YÖNETİCİLER	Anlamli değil	Genel kategoriler için ya da istihdamı ağırlıklı olarak kamuda olan destek meslekleri için kestirimler istatistiki olarak anlamli sonuç vermemektedir. Yine de, sağlık yardımcı profesyonelleri ve satış elemanları gibi mesleklerde katsayılar istatistiki olarak anlamli sonuçlar vermeye yakındır. Kullanılan verinin süresi uzadıķça bu meslekler için yapılan katsayı kestirimleri de anlamli olabilecektir.
O24 – DİğER PROFESYONELLER		
O32 – SAğLIK TEKNİSYENLERİ		
O33 – YARDIMCI ÖğRETMENLER		Metal ve makine işçileri için ise başka bir açıklayıcı değişken (ihracat gibi) denenebilir ya da (belki de GSYİH’ya duyarlılığı azaltan) sendikalılık durumuna bakılabilir.
O34 – DİğER YARDIMCI PROFESYONELLER		
O52 – SATIŞ ELEMANLARI		
O61 – NİTELİKLİ TARIM		
O72 – METAL VE MAKİNE İŞÇİLERİ		
O11 – KANUN YAPICILAR VE ÜST DÜZEY MEMURLAR	Zamanla artma eğilimi	Zaman etkisi baskın çıktığı için reel GSYİH katsayısı bu grupta istatistiki olarak anlamli çıkmamıştır.
O12 – ŞİRKET YÖNETİCİLERİ		Tepedeki üç mesleğin hakim konumları bu kestirimlerle yeniden tescil edilmiştir: İktisadi ve İdari Bilimler, mühendislik ve tıp.
O21 – MÜHENDİSLER		Bu meslekler giremeyenler için de, lise seviyesinde de elde edilebilecek herhangi bir uzmanlaşma, istihdam olasılığını arttırmaktadır: Müşteri ilişkileri, güvenlik hizmetleri veya nitelikli zanaatlar.
O22 – SAğLIK PROFESYONELLERİ		
O42 – MÜŞTERİ HİZMET ELEMANLARI		Büyüyen Türkiye’de vasıfsız çalışanlara halen talep vardır. Ancak bu talep düşük maaşlı satış elemanlığı gibi işlerdedir. En niteliksiz kesim ise tarımda ya da inşaatta yevmiyeli çalışmaktadır.
O51 – KİŞİSEL VE KORUMA HİZMETLERİ		
O73 – NİTELİKLİ ZANAATKARLAR		
O91 – TEMEL SATIŞ VE HİZMETLER		
O92 – TARIM İŞÇİLERİ		
O93 – MADEN VE İNŞAAT İŞÇİLERİ		
O99 – TOPLAM İSTİHDAM		
O62 – KENDİNE YETERLİ TARIM	Zamanla azalma eğilimi	Kendine yeterli tarım halen var olmakla birlikte, kesinlikle yok olacaktır.
O74 – DİğER		Nitelikli zanaatlar dışındakiler, ya da eski bir ekonomik

ZANAATKARLAR		düzenin zanaatleri yok olmaktadır.
O82 – MAKİNE OPERATÖRLERİ O83 – SÜRÜCÜLER	GSYİH’ya pozitif bağımlılık	Ekonomi büyüyorsa bu mesleklerde de istihdam artmaktadır. GSYİH katsayısı istatistiksel olarak anlamlı olup, zaman etkisini baskılamaktadır. (Uzun vadede GSYİH da artış eğilimindedir.)
O31 – TEKNİSYENLER O71 – İNŞAAT MESLEKLERİ O81 – SABİT OPERATÖRLER	GSYİH’ya pozitif bağımlılık, zamana negatif bağımlılık	Bu meslekler de iyi zamanlarda talep görmektedir. Eğer GSYİH’nın pozitif etkisi olmasa idi, zamanla bu mesleklerde hafif bir düşüş eğilimi gözlenirdi. Net etki ise artış yönündedir. Buraya kadarki kestirimlerden çıkan sonuç, kişilerin ara mesleklere rağbet etmediği yönündedir.
O41 – BÜRO ELEMENLARI	GSYİH’ya pozitif bağımlılık, zamana pozitif bağımlılık	Bu meslek mensupları artmaya devam edecektir. Genel lise mezunları ve ‘diğer’ üniversite mezunları bu meslekte çalışacaktır.
O23 – ÖĞRETMENLER	GSYİH’ya pozitif negate bağımlılık, zamana pozitif bağımlılık	Eğer mümkünse, kişiler öğretmen olmak istememektedir. İyi bir ekonomi ilk tercih edilen meslek değildir. Yine de, büyüyen Türkiye’de net etki zamanla meslek mensuplarının sayısında artış yönündedir.

Tablo A4’te ise kullanılan verinin ve bu sonuçların sayısal sunumu yer almaktadır. (Tablo 3.3’te bu veriler toplam içindeki oranlar olarak sunulmuştur.)

7. SONUÇ

Rapor, Türkiye’de 2020’ye kadar, orta dönemli temel nüfus, işgücü ve sınıî istihdam yansıtımlarını sunmuştur. Raporunda ayrıca, TÜİK’in 2009 özel araştırma verilerinden hareketle eğitimden istihdama geçişin belirleyicileriyle ilgili kısa, ancak bilgilendirici bir lojistik regresyon analizi yer almaktadır. Sonuç şudur: Çalışabilir nüfusun %80’inin lise altı eğitim düzeyinde olduğu Türkiye gibi bir ülkede üç haneli meslekler kodu düzeyinde mesleklere ayrıntılı bir bakış hayli sorunlu bir çalışma olacaktır. Türkiye işgücü piyasasının çoğu, sertifikasyon için gereken mesleki vasıflardan yoksundur ve bu durum yavaş yavaş değişebilmektedir.

Türkiye’de beklenen istihdam artışları, dünyanın geri kalanında olduğu gibi hizmet mesleklerinde olacaktır. Ücretler ve çalışma koşulları açısından ‘daha iyi işler’ de üniversite diplomasını giderek daha fazla gerektirecektir. Bundan sonraki ikinci en iyi alternatif ise meslek lisesi diplomasıdır. Düşük eğitim düzeyleri ve buna bağlı olan düşük işgücü katılım oranları ve düşük vasıflılık gibi işgücü piyasası olumsuzlukları, kırdan kente geçiş süreci tamamlanıncaya kadar Türkiye’de işgücü piyasasının belirgin özellikleri arasında yer alacaktır. Geçiş sürecinin tamamlanması ise bir 10-15 yıl daha alacaktır. Bu sürece koşut olarak tarımın istihdamdaki payı da sonuçta %10-12 düzeyine gerileyecektir. Bu çalışmadaki yansıtımlar kuvvetle bu noktayı işaret etmektedir. Ancak bu noktaya gelindiğinde, Türkiye’deki işgücünün yarısına yakınının karşılaştığı kayıt dışı, düşük ücretli, mevsimlik ve aslında istenmeyen işlerde çalışma sorunu çözülmeye başlayacaktır.

Rapor, yüksek eğitim düzeylerinin okuldan istihdama geçişi kolaylaştırdığına, kadınların işgücüne katılım oranlarını artırdığına ve son kriz dönemlerinde bile, yüksek eğitim düzeyinin daha iyi ücret anlamına geldiğine ilişkin doyurucu kanıtlar içermektedir.

KAYNAKÇA

- Behar, Cem (1999). “The general panorama of Turkey’s population: 1923-2023, (Türkiye nüfusuna genel bakış)” C. Behar (ed.) *Turkey’s Window of Opportunity: Demographic Transition and Its Implications*. Istanbul: TÜSİAD (www.tusiad.org) .
- Dayıoğlu, Meltem ve Hakan Ercan (2009). “Labour Market Policies and Institutions with a Focus on Inclusion, Equal Opportunities and the Informal Economy - Turkey. (Kapsama, Fırsat Eşitliği ve Kayıt Dışı Ekonomi Odaklı İşgücü Piyasası Politikaları ve Kurumları-Türkiye)” Cenevre: ILO project report.
- Dayıoğlu, Meltem and Hakan Ercan (yayınlanacak). “Developing more effective labour market policies and institutions in emerging economies – Turkey. (Yükselen ekonomilerde daha etkili işgücü piyasası politikaları ve kurumları oluşturulması-Türkiye)” Cenevre: ILO proje raporu.
- Dayıoğlu, M. ve Tunalı, İ. (2003) “Falling Behind While Catching Up: Changes in the Female-Male Wage Differential in Urban Turkey, 1988 to 1994 (Yetişirken Geriye Düşmek: Kentsel Türkiye’de Kadın-Erkek Ücret Farklılaşmalarında Değişimler, 1988-1994)”. Yayınlanmamış çalışma.
- Dayıoğlu, M. ve Kırdar, M. (2009) “Determinants of and Trends in Labor Force Participation of Women in Turkey (Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyenleri ve Eğilimler)”, *World Bank background study for From Crops to Jobs: A Report on Female Labor Force Participation in Turkey*.
- Dünya Bankası (2006). *Turkey Labour Market Study (Türkiye İşgücü Piyasası Araştırması)*. Dünya Bankası belgesi, Rapor no. 33254.
- Dünya Bankası (2009). *Female Labour Force Participation in Turkey: Trends, Determinants and Policy Framework (Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımı: Eğilimler, Belirleyiciler ve Politika Çerçevesi)*. Dünya Bankası belgesi, Rapor no. 48598-TR (Kasım).
- Dünya Bankası (2010). *Turkey Country Economic Memorandum - Informality: Causes, Consequences, Policies*. (Türkiye Ekonomik Memorandumu – Kayıt dışılık: Nedenleri, Sonuçları ve Politikalar), Dünya Bankası belgesi. Rapor No. 48523-TR (Mart).
- Ercan, Hakan (2007). *Youth Employment in Turkey (Türkiye’de Gençlerin İstihdamı)*. Ankara: ILO.
- Ercan, Hakan (2008). “The Evolution of Demand for Skills in Turkey (Türkiye’de Vasıflara Yönelik Talebin Oluşumu)” World Bank background study for ‘Closing the Skill Gap: The Role of Education in Supporting Growth and Competitiveness in the ECA Region’.
- Hoşgör, Şeref and Aysıt Tansel (2010). *2050’ye Doğru Nüfus, İstihdam ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar (Demographics and Administration towards 2050: Education, Labour Force, Health and Social Security System Projections)*. Istanbul: TÜSİAD (Kasım).
- Human Resources and Skills Development Canada (2008). *Looking-Ahead: A 10-Year Outlook for the Canadian Labour Market (2008-2017 İleriye Bakarken: Kanada İşgücü Piyasasına 10 Yıllık Bakış)*. Quebec.
- Uluslararası Çalışma Ofisi (2009). *Country level rapid impact assessment of crisis on employment (Krizin istihdama etkileri üzerine ülke düzeyi hızlı etki değerlendirmesi)*. Cenevre: ILO.

- Uluslararası Çalışma Ofisi (ILO) (2009). *Protecting people, Promoting Jobs*, A Survey of country employment and social protection policy responses to the global economic crisis (İnsanların Korunması, İş Sağlanması, küresel ekonomik kriz karşısında ülkelerin istihdam ve sosyal politika alanındaki tepkileri). Pittsburgh'taki G20 liderler zirvesine sunulan ILO raporu (Eylül).
- ILO Conference on Crisis Measures' Impact on the Economy, Automotive Sector, and the Labour Market (Kriz Önlemlerinin Ekonomiye, Otomotiv Sektörüne ve işgücü Piyasasına etkileri ILO Konferansı) , Ankara. (Eylül 2010). Yayınlanmamış konferans sunumları (nihai rapor Ekim ayında ILO web sayfasında yayınlanacaktır).
- Lacey, Alan ve Benjamin Wright (2009). "Employment Outlook: 2008-18. Occupational Employment Projections to 2018, (İstihdamda Durum: 2008-18. 2018'e kadar mesleki istihdam projeksiyonları)" *Monthly Labour Review*, Kasım, ss. 82-123.
- OECD İstihdam ve İşgücü Piyasası İstatistikleri (online veritabanı www.oecd.org).
- Taymaz, Erol (2010). "Automotive Industry: Crisis Impact and Policy Measures (Otomotiv Sanayii: Krizin etkisi ve politika önlemleri)." *Crisis and Turkey: Impact Analysis of Crisis Response Measures*. Ankara: ILO Ofisi.
- Tunalı, İnsan (2003) (Hakan Ercan vd. ile). *İstihdam Arka Plan Çalışması*. Torino: Avrupa Eğitim Vakfı.
- Dünya Bankası (2005). *Turkey: education sector study. Sustainable pathways to an effective, equitable and efficient education system for pre-school through secondary school education (Türkiye: eğitim sektörü araştırması. Okul öncesinden ortaöğretime, etkili, eşitlikçi ve etkin bir eğitime giden sürdürülebilir yollar)*. Rapor No. 32450-TU, www.worldbank.org.tr.
- Yeldan, Erinç (2010). "Crisis Impact on the Turkish Economy (Krizin Türkiye Ekonomisine Etkisi)" *In Crisis and Turkey: Impact Analysis of Crisis Response Measures*. Ankara: ILO Ofisi.
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>, erişim: 2 Ekim 2010.
- www.tcmb.gov.tr : Ödemeler dengesi istatistikleri için Merkez Bankası web sayfası; erişim 30 Eylül 2010.
- Raporda kullanılan istatistiklerin büyük bölümü için TÜİK: www.tuik.gov.tr . Erişim: Ekim-Kasım 2010 arası çeşitli tarihlerde.

EK

Tablo A1. İstihdamın sınaî dağılımı, 2008 ve 2009.

Sanayi-NACE 1.1	2008 %	Geniş sınıflandırma	2009 %	Geniş sınıflandırma
Tarım, avcılık, ilgili faaliyetler	24,1%		25,6%	
Ormancılık, ağaç kesimi, ilgili faaliyetler	0,3%		0,2%	
Balıkçılık, balık çiftlikleri	0,1%	24,6%	0,1%	25,9%
Kömür, linyit, turba çıkartımı	0,4%		0,3%	
Petrol, gaz çıkartımı ve hizmetleri	0,0%		0,0%	
Maden cevheri çıkartımı	0,1%		0,0%	
Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	0,2%	0,7%	0,1%	0,6%
Gıda maddeleri ve içecek imalatı	2,5%		2,5%	
Tütün ürünleri imalatı	0,1%		0,1%	
Tekstil ürünleri imalatı	2,3%		2,7%	
Giyecek eşya, kürk imalatı	2,7%		2,4%	
Dericilik, valiz yapımı vb	0,5%		0,4%	
Mobilya dışı ağaç ürünleri imalatı	0,6%		0,5%	
Kâğıt hamuru, kâğıt imalatı	0,2%		0,2%	
Basın yayın işleri	0,4%		0,4%	
Taş kömürü, rafine petrol	0,1%		0,0%	
Kimyasallar ve kimyasal madde imalatı	0,7%		0,5%	
Kauçuk ve plastik ürünler imalatı	0,8%		0,7%	
Metal dışı diğer madenler imalatı	1,4%		1,4%	
Ana metaller	0,9%		0,7%	
Madeni ürünler imalatı	1,2%		1,0%	
Makin eve donanım imalatı	1,2%		1,0%	
Büro makineleri, bilgisayar imalatı	0,0%		0,0%	
Elektrikli makine ve cihaz imalatı	0,4%		0,3%	
Radyo, televizyon ve iletişim araçları imalatı	0,1%		0,1%	
Tıbbi cihaz, hassas aletler ve saat imalatı	0,1%		0,1%	
Motorlu taşıt imalatı	1,0%		0,7%	
Diğer taşımacılık araçları imalatı	0,3%		0,3%	

Mobilya imalatı	1,3%		1,2%	
Geri dönüşüm	0,0%	18,9%	0,0%	17,3%
Elektrik, gaz, su	0,4%		0,3%	
Su toplama, dağıtım ve arıtma	0,1%	0,5%	0,1%	0,4%
İnşaat	5,8%	5,8%	5,8%	5,8%
Motorlu taşıtlar satışı, bakımı ve onarımı	2,4%		2,4%	
Toptan ticaret, komisyonculuk	2,7%		2,6%	
Perakende ticaret, kişisel ve ev eşyaları onarımı	11,4%		11,0%	
Oteller ve restoranlar	4,7%	21,2%	4,9%	21,0%
Kara taşımacılığı, boru hatları	3,4%		3,4%	
Su taşımacılığı	0,1%		0,1%	
Hava taşımacılığı	0,1%		0,1%	
Yan taşımacılık faaliyetleri	0,9%		0,8%	
Posta ve telekomünikasyon	0,6%	5,0%	0,6%	4,9%
Finansal aracılık	0,8%		0,8%	
Sigortacılık ve ödenek finansmanı	0,1%		0,1%	
Yan finansal aracılık işleri	0,2%		0,2%	
Gayri menkul	0,3%		0,5%	
Makine ve donanım kiralama	0,1%		0,1%	
Bilgisayar ve ilgili faaliyetler	0,3%		0,2%	
Araştırma/Geliştirme	0,0%		0,0%	
Diğer iş faaliyetleri	3,3%	5,0%	3,8%	5,7%
Kamu idaresi ve sivil savunma	6,6%		6,3%	
Eğitim	4,7%		4,8%	
Sağlık ve sosyal çalışma	2,9%		2,9%	
Kanalizasyon ve atık bertarafı	0,1%	14,2%	0,2%	14,2%
Üyelik esasına göre olan kuruluşlar	0,4%		0,5%	
Eğlence, kültür ve spor faaliyetleri	0,7%		0,7%	
Diğer hizmetlerle ilgili faaliyetler	1,9%		1,8%	
Kişi istihdam eden özel haneler	1,0%		1,1%	
Ülke dışı	0,0%	4,1%	0,0%	4,1%
Toplam	100,0%		100,0%	

Kaynak: TÜİK HİA mikro verileri.

Tablo A2. Meslekler ve ücretler, 2004-10 (2009 fiyatlarıyla).

Kod	Meslek(ISCO-88)	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
11	KANUN YAPICILAR VE ÜST DÜZEY MEMURLAR	1004	1144	1289	1075	1162	1455	1364
12	ŞİRKET YÖNETİCİLERİ	1704	1969	2140	2073	2198	3047	2351
13	GENEL YÖNETİCİLER	964	1014	1125	1273	1262	1294	1306
21	FİZİK, MATEMATİK VE MÜHENDİSLİK ELEMANLARI	1496	1592	1756	1929	2086	1964	2051
22	YAŞAM BİLİMLERİ VE SAĞLIK MESLEK MENSUPLARI	1647	2002	2248	2300	2446	2486	2626
23	EĞİTİM MESLEK MENSUPLARI	1186	1228	1251	1358	1380	1464	1527
24	DİĞER PROFESYONELLER	1182	1228	1301	1502	1732	1568	1792
31	FİZİK VE MÜHENDİSLİK BİLİMLERİ YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	983	1072	1064	1155	1197	1207	1205
32	YAŞAM BİLİMLERİ VE SAĞLIK YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	986	1088	1105	1133	1232	1252	1331
33	EĞİTİM YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	584	717	842	834	792	699	687
34	DİĞER YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	990	1136	1132	1151	1150	1216	1246
41	BÜRO ÇALIŞANLARI	829	868	872	892	911	951	999
42	MÜŞTERİ ZHİZMETLERİ ELEMANLARI	927	924	942	948	984	967	1004
51	KİŞİSEL VE GÜVENLİK HİZMETLERİNDE ÇALIŞANLAR	716	763	764	797	810	842	880
52	MODELLER, SATIŞ ELEMANLARI VE TANITIMCILAR	565	611	615	645	653	664	678
61	PIYASA YÖNELİMLİ VASIFLI TARIM İŞÇİLERİ	551	498	538	597	611	601	615
62	GEÇİMLİK TARIM VE BALIKÇILIK ÇALIŞANLARI	266	284	298	175	428	400	356
71	İSTİHRAÇ VE İNŞAAT İŞLERİNDE ÇALIŞANLAR	617	684	714	770	777	776	804
72	METAL, MAKİNE VE İLGİLİ İŞLERDE ÇALIŞANLAR	724	769	772	795	805	817	811
73	HASSAS ALETLER, EL SANATLARI, BASIM VE İLGİLİ İŞLER	515	625	605	644	652	593	665
74	DİĞER SANATKÂRLAR VE İLGİLİ İŞLERDE ÇALIŞANLAR	543	576	586	627	636	646	675
81	SABİT TESİS OPERATÖRLERİ	751	795	784	802	831	821	842
82	MAKİNE OPERATÖR VE MONTAJCILARI	637	687	691	698	702	707	729
83	SÜRÜCÜLER VE HAREKETLİ TESİS OPERATÖRLERİ	763	801	807	832	851	856	901
91	SATIŞ VE HİZMET İŞLERİ	565	589	594	602	615	638	657
92	TARIM, BALIKÇILIK VE İLGİLİ İŞLER	344	354	369	388	392	401	428
93	MADENCİLİK, İNŞAAT VE İMALAT SANAYİ İŞÇİLERİ	554	572	580	612	626	658	658

Kaynak: TÜİK HİA mikro verileri.

Tablo A3. Mesleklerin dağılımı: 2008 ve 2009'daki oranlar.

Meslek (ISCO-88)	2008 %	2009 %
KANUN YAPICILAR VE ÜST DÜZEY MEMURMAR	0,4%	0,5%
ŞİRKET YÖNETİCİLERİ	1,8%	1,8%
GENEL YÖNETİCİLER	6,6%	6,3%
FİZİK, MATEMATİK VE MÜHENDİSLİK ELEMANLARI	0,8%	0,9%
YAŞAM BİLİMLERİ VE SAĞLIK MESLEK MENSUPLARI	0,7%	0,9%
EĞİTİM MESLEK MENSUPLARI	3,4%	3,6%
DİĞER PROFESYONELLER	1,4%	1,1%
FİZİK VE MÜHENDİSLİK BİLİMLERİ YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	1,8%	1,5%
YAŞAM BİLİMLERİ VE SAĞLIK YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	1,1%	1,1%
EĞİTİM YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	0,3%	0,2%
DİĞER YARDIMCI MESLEK MENSUPLARI	3,8%	3,5%
BÜRO ÇALIŞANLARI	4,5%	4,5%
MÜŞTERİ HİZMETLERİ ELEMANLARI	1,8%	1,9%
KİŞİSEL VE GÜVENLİK HİZMETLERİNDE ÇALIŞANLAR	6,5%	6,8%
MODELLER, SATIŞ ELEMANLARI VE TANITIMCILAR	5,4%	5,6%
PİYASA YÖNELİMLİ VASIFLI TARIM İŞÇİLERİ	18,2%	19,5%
GEÇİMLİK TARIM VE BALIKÇILIK ÇALIŞANLARI	2,0%	1,8%
İSTİHRAÇ VE İNŞAAT İŞLERİNDE ÇALIŞANLAR	4,4%	4,1%
METAL, MAKİNE VE İLGİLİ İŞLERDE ÇALIŞANLAR	4,6%	4,3%
HASSAS ALETLER, EL SANATLARI, BASIM VE İLGİLİ İŞLER	1,1%	1,4%
DİĞER SANATKÂRLAR VE İLGİLİ İŞLERDE ÇALIŞANLAR	4,0%	3,8%
SABİT TESİS OPERATÖRLERİ	0,8%	0,6%
MAKİNE OPERATÖR VE MONTAJCILARI	4,0%	3,4%
SÜRÜCÜLER VE HAREKETLİ TESİS OPERATÖRLERİ	5,5%	5,1%
SATIŞ VE HİZMET İŞLERİ	6,4%	6,7%
TARIM, BALIKÇILIK VE İLGİLİ İŞLER	4,4%	4,7%
MADENCİLİK, İNŞAAT VE İMALAT SANAYİ İŞÇİLERİ	4,6%	4,7%
Toplam	100,0%	100,0%

Kaynak: TÜİK HİA mikro verileri

Not: Yeşil yazılmış olanlar, oranları 2009'da düşen mesleklerdir (başka bir deyişle, işler 2008 yılında korunmuş olduğundan, bu yıl ücretli-maaşlıların daha büyük bir bölümünü oluşturmuşlardır). Kırmızıyla yazılanlar krizden sonra 'yeniden' işe alınanlardır. Ayrıntılar için metne (Bölüm 2) bakınız.

Tablo A4.Regresyonlarda kullanılan veriler ve kestirilmiş değerler (meslek kodları için Tablo A2'ye bakınız).

Yıl	t	Reel GSYİH büyüme oranı	o11	o12	o13	o21	o22	o23	o24	o31	o32	o33	o34	o41	o42	o51	o52
2004	1	8,35E+07	75430	315227	1411024	166311	151882	606017	363759	327499	191521	10223	533187	821166	290234	1152232	949483
2005	2	9,05E+07	82591	337528	1650330	166715	161064	637719	388161	366446	225746	16465	585169	858316	305656	1148521	1010119
2006	3	9,67E+07	82459	342153	1507557	192117	151661	642428	418361	379586	248578	14569	646524	945759	346598	1244464	1176946
2007	4	1,01E+08	76165	357410	1401747	190275	154716	643533	344264	384773	218532	30435	767254	965940	357877	1364679	1201507
2008	5	1,02E+08	81700	399251	1378882	196609	144850	672673	307829	399719	225889	53759	826967	1017232	389197	1389010	1164193
2009	6	9,70E+07	95420	415478	1338600	220513	187751	718505	262455	347205	209791	38585	760503	1003483	401905	1439908	1208019
2010	7	1,06E+08	84993	452087	1345720	217515	202328	733831	453451	398073	230791	30749	681822	1119434	415967	1553031	1204759
2015	12	1,32E+08	87899	536902	1239346	261622	193319	800479	405801	489090	275273	74608	1068048	1377877	541379	1896001	1571959
2020	17	1,63E+08	83836	627417	1173810	299399	190675	864245	483407	607295	334738	107731	1381631	1679578	661840	2263892	1929754

Yıl	t	Reel GSYİH büyüme oranı	o61	o62	o71	o72	o73	o74	o81	o82	o83	o91	o92	o93	o99
2004	1	8,35E+07	4413103	553926	823572	867069	207618	993467	146075	830458	1030316	1123126	748092	529778	19631797
2005	2	9,05E+07	4072432	429672	892856	924832	227376	999010	157397	910983	1065197	1181128	636009	629002	20066440
2006	3	9,67E+07	3781864	355990	927403	900058	221693	975550	167481	959124	1084065	1222351	766055	721839	20423231
2007	4	1,01E+08	3791806	276087	957844	930783	233560	919426	157981	977943	1177781	1215196	811676	828040	20737229
2008	5	1,02E+08	3758281	362757	910032	992970	234334	885110	161754	961030	1159319	1298269	900195	921502	21193312
2009	6	9,70E+07	3936406	367924	853797	919035	268339	843943	136911	843929	1077230	1387701	943912	959669	21186914
2010	7	1,06E+08	4370091	322307	929154	967020	293988	889843	154376	1051049	1128381	1495084	987719	880587	22594151
2015	12	1,32E+08	3427845	149356	1088343	1086764	324720	755366	175827	1253781	1329402	1678496	1190124	1376383	24500000
2020	17	1,63E+08	2719079	4430	1297915	1221071	364482	667710	209066	1576609	1553382	1891128	1375135	1783180	27000000

TÜRKİYE İŞ KURUMU'NUN VE SOSYAL ORTAKLARIN VASIFLI İŞGÜCÜ TALEBİNE İLİŞKİN PERSPEKTİFLERİ:¹

SOSYAL ORTAKLARA HANGİ ROL DÜŞÜYOR?

HAKAN ERCAN²

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, ANKARA

ARALIK 2010

GİRİŞ

Lacey ile Wright'ın bir çalışmasından (ABD İşgücü İstatistikleri Bürosu için mesleklerle ilgili olarak hazırlanan çalışma, 2009, s. 82) alınan değerlendirme, bu rapor için de iyi bir çerçeve sunmaktadır: “Profesyonel ve hizmetle ilgili alanların, 2008’den 2010’a uzanan dönemde diğer tüm mesleklere göre daha fazla iş yaratması beklenmektedir. Ayrıca, ortaöğretim üzeri eğitimin en fazla önem taşıdığı mesleklerde büyüme daha hızlı olacak ve tüm meslekler söz konusu olduğunda, yenileme ihtiyacı, yeni iş artışından fazla olacaktır.” Benzer biçimde, Kanada İnsan Kaynakları ve Beceri Gelişimi de (2008, s. iv) sonraki on yıl içindeki tüm yeni işlerin üçte ikisinin, ortaöğretim sonrası eğitim (üniversite, yüksek okul veya çıraklık eğitimi) gerektiren mesleklerle yöneticilik mesleğinde (ki bu da genellikle ortaöğretim sonrası eğitim gerektirmektedir) ortaya çıkmasını beklemektedir. HRSD Kanada’ya göre (2008) yeni iş yaratımının en görüleceği meslekler ise lise diploması veya yalnızca iş üzerinde eğitim gerektiren meslekler olacaktır.

Yukarıdaki göndermeler Kuzey Amerika işgücü piyasasıyla ilgili olmakla birlikte, gelecekte işlerin hizmet sanayilerinde ortaya çıkacağı, daha hızlı büyüyen mesleklerin ortaöğretim sonrası eğitim gerektiren meslekler olacağı ve düşük eğitimli mesleklerde büyümenin zayıf kalacağı öngörülür, Türkiye’deki işgücü piyasası için de kolaylıkla genelleştirilebilecek eğilimlerdir. Bu beklentilerin, Türkiye’de özellikle kadın ve genç işsizliği söz konusu olduğunda, etkili eğitim ve öğretim politikaları geliştirilmesi açısından büyük önemi vardır. Bugünkü istatistikler (yazar tarafından analiz edilen, Gençlerde Eğitim-İstihdam Geçişi Araştırması sonuçları Türkstat 2009 mikro verileri –ILO Ankara Ofisi için hazırlanan bu proje raporunun yan raporu olarak yayınlanacaktır) daha şimdiden bu beklentilerin nüvelerini barındırmaktadır. Gençler (15-29 yaş grubu) için iş bulma kolaylığı, en kolaydan en zora doğru, yüksek okul mezunları, meslek okulu mezunları, ilkokul mezunları ve lise mezunları şeklinde gitmektedir. Bugün Türkiye’de ilkokul mezunlarının lise mezunlarına göre daha kolay iş bulabilmelerinin nedeni, daha düşük ücretlerle çalışmaya hazır olmaları ve kayıt dışı (arzu edilmeyen) ve belirsiz iş sözleşmelerini kabule yatkınlıklarıdır. Türkiye’nin bu tür düşük vasıflara talebin süreceği bir ülke olarak kalması pek muhtemel değildir.

1. TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ VASIFLI DEĞİLDİR

İşgücüne katılım oranının düşüklüğü, işsizlik oranının ise yüksekliği dikkate alındığında, Türkiye’de işgücü piyasasında önemli bir gevşeklik olduğunu söylemek mümkündür. Bu söylenen ağırlıklı olarak kayıt dışı durumdaki tarımsal istihdam dâhil Türkiye’deki işgücü piyasasının büyük bölümü için geçerliken, işverenler belirli becerilerin eksikliğinden sıkça yakınmaktadır.

Türkiye’nin demografik yapısının belirleyici özelliği, bugün de sürmekte olan kırdan kente geçiştir (örneğin bakınız, Ercan, 2007). On yıllar süren tarımda fiyat destek politikalarıyla Türkiye, dünya-

1 Birleşmiş Milletler Ortak Programı, Herkes için İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdamı Programı ve Antalya Pilot Bölge Uygulaması çalışmaları kapsamında ILO Ankara Ofisi’nin “Mesleki Görünüm” bileşeni çerçevesinde hazırlanmıştır.

2 Ekonomi Bölümü, hercan@metu.edu.tr .

da 1950 yılında başlayıp sonrasında da süren tarımda mekanizasyonu izleyen tarımsal istihdamdaki düşüşü o kadar hızlı biçimde yaşamamıştır. Bu sübvansiyonlar 2000’li yıllarda tedricen devreden çıkartılmakta birlikte, tarımın istihdamdaki payı yaklaşık %27 ile (2010 Eylül) bugün de büyüktür.

Türkiye’de, kendisiyle aynı gelir grubunda yer alan ülkelere göre (Dünya Bankası bu ülkeleri Dünya Kalkınma Göstergelerinde üst-orta olarak sınıflandırmaktadır) yüksek tarımsal istihdamın varlığı, kentsel işgücü piyasalarında işgücü arzıyla ilgili önemli sonuçlara yol açmaktadır. Zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkartılmasının üzerinden 12 yıl geçmişken, Türkiye’de ortalama ve ortanca eğitim düzeyi hala beş yıldır (Türkstat mikro veri dosyası, 2009). İşgücüne katılanlar içinse bu süre (kentlerde) altı yıldır. Her 12 yılda bir gelen bir yıllık eğitim süresi uzamasıyla Türkiye, 24 yıl geçtikten sonra, elbette onlar yerlerinde sayarlarsa AB’de en düşük eğitim düzeyine sahip ülkeler olarak Malta ve Portekiz’i yakalamış olacaktır.

İvedilikle bir şeyler yapılması gerekmektedir. *Zorunlu eğitim süresi on iki yıla çıkarılmalıdır.* Esasen kentleşme eğitim düzeyini nasıl olsa yükseltecek, bunun sonucunda işgücüne katılım da artacaktır. Zorunlu eğitim süresinin uzatılması bu süreci kısaltacaktır. Unutulmasın ki, bugünkü genç nüfus yapısıyla bile Türkiye’de giderek büyüyen bir sosyal güvenlik açığı vardır. Daha yüksek eğitim düzeyleri, işgücü grupları (erkek, kadın genç veya yaşlı) daha fazla verimlilik ve daha yüksek işgücüne katılım oranları demektir. Bu, büyüme ve sosyal güvenlik dengeleri açısından ivedi bir gerekliliktir; çünkü 2040 yılından sonra nüfusun artmaya devam eden tek kesimi 65 ve daha yukarı yaşlardakiler olacaktır (Behar, 1999; Hosgör ve Tansel, 2010).

TÜRKİYE’DE BECERİ GELİŞTİRME İHTİYACI

Yeni iş arayanlara istihdam sağlayacak işgücü talebinin tek bileşeninin yeni yaratılan işler olmayacağı unutulmamalıdır. Türkiye nüfusu yaşlandıkça, emekliye ayrılan çalışanların geride bıraktıkları işler de yeni iş arayanlara açık olacaktır. Başka bir deyişle, *yaşam boyu öğrenme ve beceri geliştirme, belirleyici önemde işgücü piyasası kurumsallıkları haline gelecektir.* Teknik beceri gelişiminin Türkiye’deki meslek okulu altyapısını kullanması gerekecektir. Bu altyapının sorunları vardır ve bu sorunlardan bazıları sendikaların tutumlarının bir parçası olarak sonraki bölümde ele alınmaktadır.

Türkiye’de mesleki sertifikasyon sistemi iki taraflıdır. Bunlardan biri resmi okullarda verilen eğitimidir. Diğeri ise, küçük işletmelerde geçerli çıraklık ve kalfalık deneyimidir. Bu ikisi birbirinden kopuktur. Birinci yol, mezunlarına genel ve mesleki bilgiler kazandırmakta, ancak işverenler bu mezunların pratik beceri eksikliğinden yakınmaktadır. Buna karşılık, işyerinde çıraklık yolu da genel veya sınıf temelli öğretimden bütünüyle yoksundur (bu arada, çalışanların yakınlardaki bir meslek okulunda gece veya hafta sonu kurslarına katılmaları yolunda birtakım düşünceler vardır). İşin aslı hemen hemen bütünüyle pratik uygulama ve ucuz emekle ilgilidir.

Her iki yolun da sonunda, meslek sertifikalı genç işçiler, yaşam boyu öğrenme ve beceri geliştirme vasıflarını kazanmaktan uzaktırlar. Geçmişteki eğitim ve öğretimlerinde, onlara nasıl öğrenileceğini öğreten hiçbir şey yoktur. Örneğin, eğitimleri ve öğretimleri hatırdan tutmaya, ezbere dayalıdır.

TÜRKİYE DOĞRU EĞİTİME YOĞUN YATIRIM YAPMALIDIR

Türkiye’deki eğitim sistemi yaşam boyu öğrenme odaklı değildir. Ortaokullar ve liseler öğrencilerini her bir kademe sonucunda yapılacak, onları iyi bir liseye ve iyi bir üniversiteye götürecektir iki büyük sınava hazırlamaktadır. Öğretmenlerin başarısı ise idare, veriler ve kendileri tarafından sınıflarından kaç öğrencinin bu sınavlarda başarılı olduğuna göre ölçülmektedir. Seçmeli sorulu sınav tekniğini en iyi öğreten öğretmenlere olan talep yüksektir.

Tarihsel olarak bakıldığında Türkiye’de eğitimin bütçedeki payı %2.5 civarında olmakla birlikte, eğitimin GSYH içindeki payı neredeyse %5-6 olmaktadır. Bunun nedeni, öğrencileri yukarıda sözü edilen iki sınava hazırlayan eğitim kurumlarına yapılan özel harcamalardır. Dünya Bankası (2005), okul kalitesinde bölgeler arasında görülen büyük farklılıkları, öğretmenleri özel ders verme zorunda bırakacak düşük maaşları gösterme açısından, Türkiye’deki eğitim sisteminde nelerin yanlış olduğuna işaret eden iyi bir kaynaktır.

Böylesine yerleşiklik kazanmış yetersiz bir sistemde okulların yaşam boyu öğrenmeye ve mesleki-teknik eğitime nasıl yönlendirileceği bir sorun olarak ortada durmaktadır. Ülke çapındaki mevcut sınavlar ciddi biçimde sorgulanmalı ve daha esnek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) hakkını vermek gerekirse, Bakanlık yaşam boyu öğrenme stratejisine yönelik bir eylem planı hazırlamıştır. Bu, olumlu bir gelişmedir.

2. TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASINA İLİŞKİN ÖNGÖRÜLERE İHTİYAÇ VARDIR

Türkiye İş Kurumu’nun (İŞKUR) bugün odaklandığı işlev, kısa dönemli talebi (açık işler) karşılamaktır. İlk kez başlatılan kapsamlı bir girişimle TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) üyelerine iller düzeyinde açık işlerin sorulması ve ardından bu işler için eğitim verilmesi kurumun bu konuma işaret etmektedir. (TOBB’un araştırma vakfı TEPAV kendi web sayfasında (www.tepav.org.tr), bu girişimin kadınlara ve gençlere öncelik tanımak üzere beş yılda bir milyon kursiyer anlamına geleceğini belirtmektedir.) Bu, kriz sonrası canlanma dönemi için anlaşılabilir bir durumdur.

Ancak, bu çalışmanın yazarı, ilkesel olarak uygulamayı olumlu bulmakla birlikte, böylesine kapsamlı ve masraflı bir aktif işgücü piyasası programının uygulanmasına ilişkin uyarılarda bulunma gereğini duymaktadır. Orta dönemden uzun döneme uzanan bir gelecekteki vasıf ihtiyacının ve bunun eğitim ve öğretimle ilgili olarak yukarıda sözü edilen politika sonuçlarının belirlenmesi için yanıtlanması gereken kimi sorular vardır (örneğin bakınız, HRDS Kanada, 2008, s. 2).

Birincisi, bir sonraki on yıl içinde yaratılması gereken *yeni* iş sayısı hakkında, politika yapıcılarının bir fikri olmalıdır. (Ne Kanada ne de ABD on yıldan daha uzun bir süre için öngörü girişiminde bulunmaktadır.) TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları konfederasyonu) veya TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği) üyesi olmaları muhtemel kimi büyük holdingler bir yana bırakılırsa, işverenlerin uzun dönemli eğilimlere ilişkin bilgileri olmayacaktır. Bu tür bilgiler, yalnızca en üst düzey Türk şirketleri bazında gelecek yıllar için yapılacak titiz finansal ve yatırımsal planlamaları gerektirir. İŞKUR’un işyerleri araştırması (2010), 4.3 milyon civarı işçi çalıştıran 250 binden fazla şirketi kapsamıştır. Gelecek ‘yıl’ için beklenen açık işler ise 15 binin altındadır. Türkiye’de tipik bir işyeri ondan az işçi çalıştırmaktadır. Bu işletmelerde işverenlerin ortalama eğitim düzeyi ile çalışanların ortalama eğitim düzeyi aynıdır: ilkokul (Dayıoğlu ve Ercan, yayınlanacak). Önümüzdeki on yıl içinde yaratılacak yeni işlerin sayısı ile ilgili bilgiler illerdeki küçük işletmelerden gelmeyecektir.

Sanayilere ve mesleklere ilişkin ülke ölçeğindeki eğilimler talep tarafında işyeri araştırmalarıyla, arz tarafında Hanehalkı işgücü anketleri kullanılarak belirlenebilir. Bu eğilimler, kısa dönemli görüntüye ışık tutsa bile, kaymaları önceden göremez. (“İnsan dikiz aynasına bakarak araç kullanamaz.”) Dolayısıyla, orta dönemdeki eğilimlere bakmak ve beklenen sınıî ve mesleki eğilimleri belirlemek için, örneğin OECD ülkelerinin verilerini, uygun ekonometrik yöntemlerle analiz etmek gerekir.

Bu yöntemle bile, sanayileşmiş ülkelerin bugünkü deneyimlerinin ötesinde Türkiye’nin gelecekteki yoluna ışık tutulamayacağından, bunun ötesindeki değerlendirmelerin nitel olması gerekir. Örneğin Kanada, İrlanda veya ABD gibi ülkelerde bu tür mesleki görünüm araştırmalarının on yıllık bir dönemin ötesine geçmemesinin nedeni de budur. (Benzer biçimde, bir ülkenin gelecek yüzyıldaki enerji talebini veya sosyal güvenlik harcamalarını modellemeye yönelik cüretkâr Hesaplanabilir Genel

Denge çalışmaları dışında, ekonometriciler de otuz yıldan daha uzun süreli enerji talebi tahminlerinden uzak durmuşlardır. Zira mevcut teknolojiler değişecek ve bu değişikliklerin üretim maliyetleri, dolayısıyla beklenen enerji üretimi bileşimi ve talep üzerinde önemli etkileri olacaktır.) Çalışanların görelî geliri, uzun dönemde işgücü piyasasında ortaya çıkacak dengesizliklere tepki olarak değişecektir. Tahminler zorunlu olarak görelî kazançlarda halen görülen eğilimlerin süreceğini varsaymak durumundadır; odaklandıkları kesit orta dönem olmak zorundadır.

Dahası, HRSD Kanada (2008) verilerin güvenilir olmayışına atıfla bölgesel istihdam tahminlerinde bulunmamaktadır. (Kanada’da yerel yönetimler kısa dönemli istihdam tahminleri yapmaktadır ki Türkiye’de bu NUTS 2 bölge düzeyinde yapılabilir – büyük kentler ve iki üç il istatistik kümesi). Belki ipucunu burada aramamız gerekir. TEPAV son dönemde İŞKUR için iller düzeyinde işgücü talebini belirlediğini, böylece İŞKUR’un kapsamlı bir hükümet girişimi olarak aktif işgücü piyasası programları uygulayabileceğini belirtmiştir.

Türkiye’de nüfus yaşlandıkça, *emeklilikler dolayısıyla açık işler ortaya çıkacaktır*. Uygun eğitim, yaşam boyu öğrenme ve eğitim politikaları açısından bu talebin sınaî ve mesleksel bileşimi hakkında fikir sahibi olunması gerekmektedir.

Türkiye, beklenen işgücü talebini karşılayacak sayılar açısından işgücü arzı sorunu yaşamayacaktır. Bu işgücü arzının giderek artan vasıflılık talebini karşılayacak kalite bileşenine sahip olup olmayacağı ise ayrı bir konudur. Eğitimde bugün görülen eğilimler veri alındığında, kentleşme sürecinin tamamlanmasıyla birlikte eğitim düzeylerinin de yükselmesi yavaş bir süreç olarak gelişecektir. Türkiye’nin 12 yıllık zorunlu eğitime geçmesi gerekmektedir. Aktif işgücü piyasası politikalarına (ve aynı zamanda ilgili mesleki eğitim ve öğretim politikalarına) ilişkin bir çerçeve bu temelde geliştirilebilir. İdari ve yönetsel mevkiiler giderek daha fazla üniversite eğitimi gerektirecektir.

Nihayet, sürdürülebilir bir büyüme için ihracata bağımlı durumda olan yükselen bir piyasa açısından, önümüzdeki on yılın *kritik ve önemli işgücü açıklarının* (ve eğitim ve öğretim politikalarının geliştirilmesi açısından, fazlalıklarının) belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu konularda işveren kuruluşlarının, İŞKUR’un, Milli Eğitim Bakanlığı’nın, İl İstihdam ve Meslek Kurullarının ve sendikaların katkı sağlaması gerekmektedir. (İl istihdam kurulları, işveren kesimi, MEB ve kamu istihdam kurumu ve işçi kesimi olmak üzere üçlü bir yapıya sahiptir ve Vali başkanlığında çalışmaktadır; toplantılarına STK’lar da sıkça davet edilmektedir). Ancak, istihdam meslek görünümüyle ilgili bir çalışma İŞKUR dâhil olmak üzere bunlardan tek başına hiçbirine verilmemelidir. Bugünkü durumda bu iş, İŞKUR’un eşgüdümünde, Kalkınma Bakanlığı’nın (daha önce Devlet Planlama Teşkilatı-DPT) yardımıyla ve dışarıdan çalışma ekonomisti akademisyenlerin katkılarıyla yapılabilir. İŞKUR ve Kalkınma Bakanlığı daha sonra, üniversite katkısı ile, Türkiye için iki yılda bir, mesleksel görünüm raporunun hazırlama sorumluluğunu üstlenebilir. Hâlihazırdaki Birleşmiş Milletler Ortak Programı, ILO koordinatörlüğünde, kendi çıktılarıyla tam tamına bu ilk raporun hazırlanmasını hedeflemektedir.

3. TEKNİK EĞİTİMDE SOSYAL ORTAKLAR

Sendikaların genel olarak eğitim, özel olarak da gençlerin teknik eğitimi programlarından yana olmaları beklenir. Sendika üyesi bir işçinin işten çıkartılması zor olduğundan, sendikalı işyerlerinde işverenler en başta daha yüksek verimlilikte işçi çalıştırmak isterler. Vasıflı işçilerin resmi iş sözleşmeleri çerçevesinde çalışmaları daha yüksek bir olasılıktır. Bu alan, tanım gereği potansiyel sendikalılaştırma alanıdır. Benzer biçimde, daha büyük ölçekteki sanayi işverenleri de sendikalılaştırma eğilimindedir ve verimlilik düzeyleri de daha yüksektir. Bu firmalardaki yüksek verimliliğin iki nedeni vardır. Çalışan başına fiziksel sermaye yatırımı daha yüksektir ve üretim sürecinin bu temele oturduğu durumlarda

işveren daha vasıflı işçi çalıştırmak zorundadır. Verimlilik-egitim ilintisi işverenlerin ve sendikaların büyük bölümüyle yakından izledikleri bir konudur. Burada, maliyetlerin işverenler tarafından mı yoksa hükümet tarafından mı karşılanacağı konusunda anlaşmazlık olabilir. Ana akım sendikalar yaşam boyu öğrenmeyi ve vasıf geliştirmeyi hükümetin sorumluluğundaki işler olarak görmektedir.

Yazar, bundan sonra söyleneceklerin, bu raporun odaklandığı konuyla doğrudan ilişkisi olmayabileceğini okura hatırlatmak ister. Sosyal ortaklar, önümüzdeki on yıllarda Türkiye’de yeni becerilere yönelik talep konusunda görüş oluşturmamıştır. Katkıları, gelecekteki vasıf talebini karşılayacak yaşam boyu öğrenme etkinlikleri ve altyapısının bugünkü temelini oluşturan mesleki eğitim ve öğretime ilişkindir.

Dolayısıyla, perspektifin yitirilmemesi açısından, gelecekte yeni becerilere olan talebin ve bu alandaki eğitimin, özünde gençlikle ilgili meseleler olduğu unutulmamalıdır. Daha yaşlı kuşakların istihdam edilebilirliği konusuna sınırlı biçimde değinilmektedir (konuyla ilgili yeniden eğitim programlarının hazırlanması gerekmektedir). Bu durumda, Türkiye için çizeceğimiz mesleki gelecek perspektifi, ancak sosyal korumayı da içermesi gereken bir büyük sistemin parçası olabilir! Çünkü, ortaya koyacağımız ağın dışında kalacak insanlar da olacaktır.

O zaman, istihdam yaratılmasıyla ilgili tartışmalar önünde sonunda esneklik ve güvence konularına gelip dayanacaktır. Elinizdeki rapor bu konudaki tartışmadan kaçınmaktadır.

TÜRKİYE’DE SOSYAL ORTAKLARIN KONUyla İLGİLİ KONUMLARI

Sosyal ortaklarla ilgili olarak dikkate alınması gereken nokta şudur: 1980’ler ve 1990’larda kamu işletmelerinin özelleştirilmesinin ardından, 1980’lerin sonunda %12 olan işgücü bazındaki sendika yoğunluğu %7-8’e düşmüştür. O dönemde, Türkiye’de toplam istihdamın %44’ünün tarımda olduğu düşünülürse, bu oransal olarak yüksek bir sayıdır (1988 HİA). Bu durumda, tarım dışındaki işgücünün yaklaşık dörtte biri, ana akım Türk-İş ve devrimci DİSK olmak üzere sendikalıydı. Sendikal faaliyetler 1980 askeri darbesiyle yasaklanmıştır. Sendikaların kamu sektörü içindeki gücü azaldıkça, özel sektördeki sendika üyeliği de bu durumdan zarar görmüştür. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (www.csgeb.gov.tr) işyeri bazında yetkili sendika belirleme amacıyla sendika üyelik durumlarını izlemektedir (istatistikler çok kesin veya zamanlı değildir, dolayısıyla %7-8 de kesin değildir).

Sendikalı işçiler önde gelen üç konfederasyona dağılmış durumdadır: Türk-İş, Hak-İş ve DİSK. Türk-İş en büyük konfederasyondur. Hak-İş muhafazakâr sayılmaktayken, DİSK’in açılmış ‘Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’dur. İşveren kesimine bakıldığında ise TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) vardır. Türkiye’de ‘sosyal ortaklar’ dendiğinde akla gelen bu dört kuruluştur.

Türkiye’de sosyal ortakların hepsi eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesinden yanadır. Hepsi, mesleki eğitimin işgücü piyasasındaki ihtiyaçlara göre belirlenmesi gerektiği konusunda mutabıktır. Gene hepsi, yaşam boyu öğrenme girişimlerini desteklemektedir. Sendikalar, hazırladıkları mesleki tanım ve kalifikasyonları, AB ölçeğindeki mesleki sertifikasyon işlerinden sorumlu görece yeni bir resmi yetkili birim olan Mesleki Yeterlilik Kurumu’na bildirmektedir.³

Türkiye’de sendikalar, 1980’li yılların başındaki askeri yönetimin izlerini taşıyan sendikalar yasası çerçevesinde faaliyetlerini yürütmektedir. Sendikaların doğrudan doğruya çalışma yaşamına ve işyerine ilişkin konular dışındaki faaliyetleri yasaklanmıştır ya da çok sınırlanmıştır. Dönemin askeri

³ Mesleklerle ilgili işgücü piyasası meselelerine yönelik sosyal ortak konumları, Aralık 2010’da Enis Bağdadioğlu (Türk-İş), Tevfik Güneş (DİSK) ve Jülide Sarıeroğlu (Hak-İş) ile gerçekleştirilen e-posta yazışmalarından derlenmiştir. Kaynaklar, iç eğitim notları, ilgili kuruluşların başkanları veya temsilcilerinin yaptıkları konuşmalar veya çeşitli toplantılara sunulan konum açıklayıcı sendika metinleridir.

cuntası sendikaların siyasete karışmalarını ‘yıkıcı’ bulmuş, sendikalara çok sınırlı bir faaliyet alanı çizmiştir. Bu yasal çerçeve günümüzde işgücü piyasası kurumlarına ilişkin olarak süren tartışmalarda sendikaların elini kolunu bağlamaktadır. Örneğin, aslında sendikaların yeni gelişen vasıflar, ülkedeki mesleki eğitim ve öğretim sisteminin uyarlanması gibi konularda katkıları beklenirken, bu katkılar yerince sağlanamamaktadır. Dahası, yasa ‘yönetilebilir’ (askeri dilde net olan) bir sosyal ortak tanımını öngörmektedir. Bu tanım çerçevesinde resmi temsil yetkisine işveren tarafından tek bir büyük kuruluş ile işçi kesiminden tek bir büyük konfederasyon sahiptir. Daha önceleri DİSK’i hedef alan bu düzenlemeler, bugün Türk-İş’ten sonra ikinci büyük konfederasyon konumuna gelen Hak-İş’i ilgilendirmektedir).

Sendikalar yasasının bu dar elbisesi, istişare veya temsil gibi konularda artık eskisi kadar katı biçimde gözetilmemektedir. Bununla birlikte, Türkiye’de yeni bir sendikalar yasasına ihtiyaç olduğu kesindir. ILO’nun insana yakışır iş gündemi bu yasanın hazırlanmasında birleştirici bir tema olarak işlev görebilir.

DİSK

DİSK, bir sendikadan beklenebileceği gibi, mesleki standart sertifikasyonunun kararlı destekleyicileri arasındadır. Türk-İş gibi DİSK de Türkiye’de genel eğitim düzeyinin kalitesizliğinden yakınmaktadır. DİSK kişinin kendi bilgi ve becerilerine yapacağı yatırımlarla gelecek mesleki kalifikasyonu temel bir hak olarak görmektedir. Bu hakkı hem genel hem mesleki eğitim alanlarında, ayrıca iş üzerinde eğitim alanında tanımlamaktadır.

DİSK’e göre, bir işçinin becerilerini geliştirebilmesi için kendisine zaman ve eğitim altyapısı sağlanmalıdır. DİSK bunu işverenin sorumluluğunda bir görev saymakta, Türkiye’deki işyerlerinde geçerli uzun çalışma sürelerini ve kısa tatilleri, işçinin kendi becerilerine yatırım yapmasını engelleyen olumsuzluklar olarak göstermektedir. Konfederasyon, Türkiye’deki iş yasasının bu hakkı da gözetemeyen hükümler içermesinden yanadır.

DİSK, işsizliğin işçilerin beceri düzeylerinin düşük olmasının sonucu olabileceği anlayışını reddetmektedir. Konfederasyon, mesleki kalifikasyonların, bunlara sahip işçileri kendi başlarının çaresine bakmaya yöneltecek bir araç olarak ortaya çıkmasına karşı uyarıda bulunmaktadır. DİSK iş güvencesini, daha yüksek kamusal istihdam düzeylerini, taşeronlaşmanın yasaklanmasını ve işsizlik sigortasına hak kazanma koşullarının gevşetilmesini savunmaktadır.

HAK-İŞ

Hak-İş Başkanı Salim Uslu hükümetin “İstihdam ile Mesleki Eğitim İlişkisinin Güçlendirilmesi” eylem planını (Temmuz 2010) 29 Aralık 2010 tarihinde ÇSGB’de yaptığı bir konuşmada olumlu karşılamıştır. Uslu, bu planı, sağlam bir sistematik yapıda, uzun ve zorlu bir çalışmanın, bugün ve yarın olumlu sonuçlar verecek iyi düşünülmüş bir ürünü olarak nitelemiştir. Uslu, planın başarılı biçimde uygulanabilmesi için gerekli altyapının güçlendirilmesi gereğine işaret etmiştir. Hak-İş ayrıca yönetmeliklerin bir an önce tamamlanmasını istemiştir. Konfederasyon, HDK’ların, meslek kuruluşlarının ve eylem planının sosyal ortaklarının katkılarına, yasal çerçevenin oluşmasından sonra gelebilecek ikincil ve destekleyici katkılar olarak bakmaktadır.

Hak-İş, sendikaların çalışma yaşamıyla ilgili konulara girmelerini ve varlıklarını doğrudan işyeri dışındaki mekânlarda da oluşturmalarını engelleyen kısıtlayıcı sendika yasalarından yakınmaktadır. Hak-İş’in yakındığı bir başka husus da henüz yayınlanmayan İstihdam Strateji Belgesinin kimi bölümlerinin parça parça birkaç hükümet girişimine enjekte edilmesi şeklindeki uygulamadır. Konfederasyon ise işgücü piyasasıyla ilgili sorunlara tümleşik bir yaklaşımdan yanadır.

TÜRK-İŞ

İstihdamla mesleki eğitim ilişkisinin güçlendirilmesi konusunda Türk-İş'in mevcut duruma ve yerleşik uygulamalara ilişkin görüşleri eleştirel mahiyettedir. Türk-İş, yola bir eleştiriden çıkmaktadır: Makineyle çalışma pratiğinden yoksun olduklarından, mesleki okul mezunlarının gerçek çalışma ortamlarına kendilerini uyarlamaları uzun sürmektedir.

Türk-İş'in Türkiye'deki mesleki eğitim ve öğretim sistemine yönelik eleştirileri serttir. Türk-İş'e göre bu sistem yeni program geliştirmede itici güçlerden yoksundur; öğrenci yönelimli değildir; MEB 'katılımcı' terimini anlamamaktadır; finansman ve altyapı sorunları vardır; öğretmen kalitesi ve öğretmenlerde beceri gelişimi ile ilgili sorunlar ise çok ciddidir; nihayet sistemde kariyer rehberliği de yoktur. Yazarın çeşitli toplantılarda sıkça gözlediği bir olgu da şudur: MEB temsilcileri ileri sürülen sorunları reddetmekte, bakanlığın bu koşullarda her şeyin en doğrusunu yaptığını savunmaktadırlar.

Sınıflar kalabalıktır ve öğretmenler uzun saatler ders vermek zorundadır. Koşullar, eğitim verenlerin kendi beşeri sermaye düzeylerini geliştirmelerine elverişli değildir. Büyük bir çoğunluğu, alandaki gelişmeleri izleyebilmek için gerekli asgari İngilizceden bile yoksundur. Türk-İş, meslek okulu mezunlarının işgücü piyasası göstergelerinin beklendiği kadar iyi olmadığına işaret etmektedir. Örneğin gruplara (yaş, bölge veya cinsiyet) göre bakıldığında, meslek okulu mezunlarının göstergeleri kimi durumlarda genel lise mezunlarınınkinden daha düşüktür ve olumlu olan göstergeler de genel lise mezunlarının çok üzerinde değildir. Meslek okullarına, toplumun daha yoksul kesimlerine mensup çocukların gidecekleri okullar olarak bakılmaktadır. Bu durum aynı zamanda söz konusu öğrencilerin 'daha iyi' ilkokullara gidemediklerini de ima etmektedir (ülke ölçeğindeki düzey belirleme sınavlarında iyi derece yapamama anlamında).

Türk-İş, ülkeye uygun örnek uygulamaların benimsenmesi amacıyla AB'deki eğitim ve öğretim politikalarının yakından izlenmesini gerekli görmektedir. Türk-İş'e göre günümüzün gençleri yüksek öğrenimin 'insana yakışır' bir iş için tek yol olduğunu düşünmekte, genel eğitimi mesleki eğitime tercih etmektedir. (Türkiye'de üniversiteye girebilmek için genel yol izlenmelidir; ülke ölçeğindeki üniversite seçme sınavlarında meslek okulu mezunları, katsayı yöntemleriyle, liselerdeki meslekleri tarafından sınırlandırılmaktadır). Türk-İş ayrıca zorunlu eğitimin ardından etkili bir kariyer rehberliği sisteminin getirilmesini savunmaktadır.

TİSK

İşveren kuruluşu TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu), Birleşmiş Milletler Ortak Programı Herkes için İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdamı Programı ve Antalya'da Pilot Bölge Uygulaması kapsamında hazırlanan Gençlerin İstihdamı Ulusal Eylem Planı'nda yer almasını gerekli gördüğü önerilerini ILO'ya iletmıştır. Aşağıdaki liste, TİSK tarafından hazırlanan en yeni belgeyi temel almaktadır. Dile getirilen öneriler özde sendikaların dile getirdikleriyle benzerlik taşımaktadır (işgücünde vasıf geliştirici çalışmaların maliyetinin işveren tarafınca karşılanmasının İş Yasasında zorunlu tutulması konusunda DİSK ve TİSK arasında anlaşmazlık vardır). Yazar, bu önerilere ilişkin yorumlarını kendi adının baş harfleriyle önerilere eklemiştir.

Örnek gerekirse, TİSK 'İşgücü Piyasası Enformasyon Sistemini' olumlu karşılamakta ve desteklemektedir (HE: bu sistemin bileşenlerinden biri de Mesleki Görünüm olabilir). Bu sistemi İŞKUR yönetmelidir. İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları bu bilgilere en kısa zamanda ulaşabilmelidir. TİSK ayrıca illerdeki İŞKUR ofislerinde işgücü piyasası analistleri bulunmasını ve il kurullarının yıllık istihdam raporları hazırlamasını önermektedir.

Konfederasyon, işsizlik sigortasından yararlananların daha dikkatle izlenmesini istemektedir. TİSK'e göre İŞKUR'un danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri, açık işlerin belirlenmesi, araştırma ve yönetmelikler bakımından işverenlere de uzanmalıdır. Dezavantajlı gruplar (uzun süredir işsiz gençler,

engelliler ve genç kadınlar) , duruma göre uyarlanmış AİPP'lerden yararlanabilmelidir.

İŞKUR'un eğitim alanları izlemesi ve etki analizi yapması gerekmektedir (ki şimdiye kadar bunu yapmamıştır-HE). Yukarıdaki önerilerin tümü açısından, 'İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu'nun düzenli olarak toplanması zorunludur.

SOSYAL ORTAKLARIN TEKNİK EĞİTİM ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI

Ülkenin sanayileşmiş doğu Marmara bölgesindeki işveren kuruluşları (örneğin, Türkiye Sanayici ve İşadamları Dernekleri Konfederasyonu, TÜRKONFED, gibi) kendilerine bağlı işyerlerinde beceri açığını sürekli dile getirmektedir (www.turkonfed.org). Kentli genç işsiz oranlarının yüksekliği ve beceri açığı, işgücü piyasasında bir beceri uyumsuzluğu olduğunu göstermektedir. Tam da bu noktada, kaliteli ve zamanında işgücü piyasasına duyulan ihtiyaç ön plana çıkmaktadır. *Türkiye'de, gelecekteki beceri gereksinimlerine, bu alanda beklenen açıklara (veya fazlalıklara) yönelik güncel analizlere ihtiyaç vardır.* Öyle ki, eğitim ve öğretim sistemlerinden sorumlu olanlar buna göre harekete geçebilsinler. Bu sayede, İŞKUR örneğin gerileyen mesleklerde çalışanlara yönelik 'yeniden eğitim' programları uygulayabilecektir. Ülkelerin bu ortak ihtiyaçlarına yönelik olarak daha şimdiden 'Yeni Beceriler, Yeni İşler' başlıklı bir AB girişimi bulunmaktadır. ABD Çalışma İstatistikleri Dairesi, bir sondaki on yılda beklenen eğilimlerle ilgili olarak iki yıllık bir *Mesleki Görünüm* dökümü yayınlamaktadır.

İşveren kuruluşları kritik önemde bir işgücü açığından söz etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu teknik-mesleki açıkların ortaya çıktığı kayıt içi imalat sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki payının düşük olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla, ortadaki sorun, az sayıdaki sanayi kentinde, gene az sayıdaki işgücü piyasası aktörlerinin hareketlerini eşgüdümüne kavuşturma ve planlama sorunudur. 2011 yılında tam da buna yönelik bir TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) girişimi olduğu düşünüülürse, ortada başarılabilir bir iş vardır. İşveren kuruluşu, kısa ve orta dönemin beceri talebini belirleyebilmiştir. Daha sonra, ya İŞKUR (kısa dönemli ihtiyaçlar için) ya da bölgesel mesleki eğitim sistemi (daha uzun dönemli ihtiyaçlar için), talep olan beceriyi temin için harekete geçebilecektir. Bu kurgu, işveren kuruluşlarının sürece katılmaya makul bir isteklilik göstermeleri ölçüsünde geçerli olacaktır.

DİSK 1998 yılında Tekstil Meslek Lisesi'ni açmıştır. Okulda 700 öğrenci vardır. DİSK'in bunun dışında eğitim çalışmaları da vardır (örneğin Kütahya'da tarım alanları maden alanları haline gelen çiftçiler için çevre dostu tarım ve tekstil eğitim programları uygulanmıştır). Konfederasyon yaşam boyu öğrenmeyi desteklemekte ve bunu temel bir hak saymaktadır.

Hak-İş başkanı Aralık ayında yaptığı bir konuşmada, sendikanın işverenlerle işbirliği halinde eğitim modülleri geliştirdiğini, mesleki rehberlik ve danışmanlık merkezlerinin halen faal olduğunu, eğitim programları uygulayıp işe yerleştirme hizmetleri verdiklerini belirtmiştir.

Türk-İş ve TİSK eğitim programı uygulamada aktif bir tutum sergilemektedir. Hatta son dönemde bu alanda ortak hareket ettikleri örnekler de vardır. Eğitim alanındaki somut katkılarını web sayfalarında bulmak mümkündür (www.turkis.org.tr ve www.tisk.org.tr). TİSK'in tanınmış üyelerinden İstanbul merkezli MESS'in (Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası), başında Türkiye İş Kurumu eski genel müdürü Necdet Kenar'ın yer aldığı bir eğitim vakfı vardır (www.mess.org.tr). Bir başka TİSK üyesi İNTES (İnşaat İşverenleri Derneği) ise inşaat sanayinde kritik vasıfların kapsandığı bir eğitim programı yürütmektedir (www.intes.org.tr).

Adı bu raporun başlığında geçen İŞKUR ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. İŞKUR'un bugünkü kapasitesi, kriz önlemleri ve işsizlik sigortası gibi alanlardaki güncel performansı başka bir çalışmada ele alınmaktadır (Taymaz, 2010; Yeldan, 2010). İŞKUR'un önerilen bu girişimlerde bulunmasını beklemenin makul sayılıp sayılmayacağı ise aşağıda değerlendirilmektedir.

4. SONUÇ DEĞERLENDİRMELER

Büyük işveren kuruluşları kendi yönetimlerinin uzak görüşlülüğüne bağlı olarak mesleki eğitim programları uygulayabilirler; ancak bu seçenek, küçük veya geleneksel işletmeler için mümkün değildir. Yaşam boyu öğrenme ve eğitim özünde hükümete ait bir alan olmalıdır; çünkü başka her şey bir yana, eğitim ve öğretimin kamu yararına bir hizmet olarak verilmesine içsel pozitif dışsallıklar vardır.

Türkiye’de gelecekte ihtiyaç duyulacak vasıfların tahmini sosyal ortaklar için ne bir görevdir ne de öncelikli bir iştir. Sosyal ortakların, işgücü piyasası enformasyon sistemi çerçevesinde bu tür etkinlikleri desteklemeleri yeterli olacaktır. Bunun ötesine geçen, örneğin yaşam boyu öğrenme dâhil Milli Eğitim Bakanlığı’nın kapasitesini gerektiren her iş, etkinliklerini eşgüdümü kavuşturmaları halinde İŞKUR veya MEB’in işi olmalıdır. Daha kolay ve önemli bir başlangıç noktası, ikinci düzeydeki kariyer rehberliği faaliyetleri olabilir.

Yeni vasıfların tespit edilmesi anlamında mesleki görünüm, ne İŞKUR ne de İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları tarafından başarılabilir bir iştir. Bu kuruluşlar, tanımları gereği kısa dönemli talebi belirlemede yararlıdır. Sonuçta, İŞKUR ve MEB’in de girdileriyle bu işin sorumluluğunu Kalkınma Bakanlığı üstlenebilir. Bu durumda bile, kapsam ve vizyon en azından ilk yıllar için dış akademik danışmanlığı gerektirecektir.

Mesleki görünüm, akademik bir çalışma değildir. Bu çalışma, üç önemli soruya girdi sağlayacaktır: “Bugünden başlayarak on yıl içinde hangi mesleklere talep olacaktır?” “Bu gelecek için gençler bugünden hangi becerileri edinmelidir?” “İŞKUR, gerileyen mesleklerdeki hangi ‘becerileri’ korumalıdır – bu arada gerileyen meslekler neler olacaktır?”

Bu konularda kararlı çabalara gerek vardır. Oysa son yıllarda, hükümetin katılımcı olmayan yaklaşımının da gösterdiği gibi sosyal diyalog mekanizmaları baypas edilmektedir.⁴ Ne 2008 işgücü maliyeti teşviklerinin, ne Mayıs 2009 kriz istihdam önlemlerinin ne de yakınlarda tamamlanan (ancak henüz yayınlanmayan) istihdam strateji belgesinin hazırlanmasına sosyal ortaklar dahil edilmiştir. (Bu kesimler 2008-2009 dönemindeki ilk beyin fırtınası oturumlarında görüşlerini ve düşüncelerini iletmişler, ancak strateji belgesi bürokratlar tarafından kaleme alınırken bu sürece ÇSGB tarafından davet edilmemişlerdir). Kendilerine özet bir belge verilen sosyal ortaklar 2010 yılı sonunda strateji belgesi konusunda görüş bildirmeye davet edilmişlerdir.

Üç büyük işçi konfederasyonundan ikisi stratejiye ilişkin eleştirici görüşler ileri sürmüştür (bunlara söz konusu kuruluşların web sayfalarından ulaşılabilir, www.turkis.org.tr ve www.disk.org.tr). Hak-İş bu konuda sessiz kalmıştır. İşveren kuruluşu TİSK, Bakanlık tarafından benimsenen ‘esneklik’ yaklaşımını onaylamaktadır. (18 Aralık 2010 tarihinde İstanbul’da yapılan ve yazarlardan birinin de konuşmacı olarak yer aldığı bir panelde ÇSGB müsteşarı da, Çalışma Bakanı da strateji belgesindeki temel yaklaşımı açıkça ‘esneklik’ olarak belirtmiştir.)

Daha geniş tabloyla ilgili yukarıda belirtilen çekincelerle birlikte, yazar, istihdam-mesleki eğitim ve öğretim gündemine ilişkin aşağıdaki hususlarda sosyal ortakların dördünün de anlaşabileceği görüşündedir. (Hak-İş ve Türk-İş bu hususların hemen hepsini açık biçimde onaylamaktadır.) Vasıf sertifikasyonu hep ortaklaşılabilir bir nokta olduğundan aşağıda yer almamaktadır.

4 Ayrıca, hükümetin, alışlageldik sosyal ortaklar yerine örneğin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile daha rahat çalıştığı ileri sürülebilir. TOBB destekli TEPAV, yakınlarda Türkiye’deki on dokuz il için işgücü talebini belirlediğini ileri sürmektedir. Böylece Türkiye İş Kurumu beş yıl süreyle her yıl 200 bin kişinin eğitimine başlayabilecektir. Bu, bugüne kadar gençlerin vasıflı kılınmasına yönelik en kapsamlı hükümet girişimidir. (Hükümetin mevcut teşvikleri nedeniyle işgücü piyasasına yeni giren kadınların ve gençlerin işe alınmaları işgücü maliyeti açısından avantajlı olduğundan, bu programlardan yararlananlar arasında daha çok sayıda genç ve kadın görmek mümkündür). TOBB’un resmi raporu yakında TEPAV (TOBB’un araştırma vakfı) web sayfasında yayınlanacaktır: www.tepav.org.tr.

- o Periyodik talep analizine ihtiyaç vardır. İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları bu analizde işlevli olabilirler. Yazar, bu yaklaşımın zorunlu olarak kısa dönemde kalan ve kısıtlayıcı ölçüde yerel vurgusu karşısında uyarıda bulunmak ister. Asıl gereken, ulusal ölçekte bir mesleki görünüm çalışmasıdır. Bölgesel (NUTS2) girişimi, bu genel görünümünden sonra mümkün olabilecektir.
- o Mesleki-teknik okulların altyapısının iyileştirilmesi ve buralarda eğitim verenlerin becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu da, sistemin tümünün gözden geçirilmesi çalışmasının bir parçası olabilir. Yazarın görüşüne göre, MEB'in yavaş hareket eden bürokrasisi ve mesleki okullar söz konusu olduğunda bakanlığın elindeki yetkileri devretmede isteksiz davranması, bu gerekliliğin karşılanmasında başlıca engel durumundadır.
- o MEB, işgücü piyasasının diğer aktörleri tarafından hazırlanan ve uygulanan mesleki eğitim programlarının akreditasyonunda daha fazla kolaylık sağlamalıdır. Bunun yapıldığı örnekler göstermek mümkündür. Yazarın görüşüne göre, belediyelerin ve sendikaların mesleki eğitimde elleri daha serbest olmalıdır. Esasen, birçok durumda, mesai dışı eğitimlerde MEB'in altyapısı ve eğiticileri kullanılacaktır. Bu da denetim açısından yeterli değil midir?
- o Türk-İş, meslek okullarının kaynaklarının, mümkünse tam zamanlı olarak ve hafta sonları dâhil tüm yaş grupları için hizmete koşulmasını önermektedir. Bu, yaşam boyu öğrenme perspektifi doğrultusundadır.
- o Hak-İş ve Türk-İş'e göre meslek okulu mezunları kamu bankalarından düşük faizli ve uygun koşullu kredi alabilmelidir (bugün hâlen Türkiye'de hiçbir hükümetin özelleştirmek istemeyeceği büyük kamu bankaları vardır; bunlardan ikisi küçük işletmelere, biri de geleneksel olarak tarıma yöneliktir).
- o Meslek okullarının bütçe ödenekleri artırılmalıdır. Türk-İş ayrıca işveren kuruluşlarının meslek okullarını finansal olarak desteklemesini önermektedir. (Yazar, bunun zorunlu tutulmasından yana değildir).
- o Türk-İş, bununla birlikte, özel sektör işyerlerine çalıştırdıkları meslek lisesi mezunlarının sayısı ile orantılı olarak vergi kolaylıkları sağlanmasını önermektedir.
- o Dezavantajlı gruplara (engelliler, kadınlar ve gençlere) uygun mesleki eğitim programlarında öncelik tanınmalıdır (Türk-İş ve TİSK'in önerisidir).

Öne çıkan bir husus da bilgisayar okuryazarlığı veya bir yabancı dil öğretilmesidir. İşgücü piyasası aktörleri mesleki eğitim programlarında bunların da yer alması gerektiğini sıkça belirtmektedir. Kuşkusuz, eğitimin bir bölümünde mesleğe özgü bilgisayar okuryazarlığı veya teknik İngilizce öğrenilmesi gerekecektir. Bununla birlikte, genel bir eğitim olarak bilgisayar okuryazarlığı veya İngilizce eğitimi, bunları sulandırmama açısından mesleki beceri geliştirme programlarında yer almamalıdır. Başka bir deyişle bunlar genel eğitim alanında kalmalıdır. Böyle olunca, iş saatleri dışında kişiler kendileri sorumluluk duyarak söz konusu becerileri edinmelidir. Çünkü böyle bir çaba söz konusu kişiye halen çalıştığı işin veya mesleğin ötesinde yararlar sağlayacaktır. Bunu büyük ölçüde açık üniversite derecelerine benzetebiliriz. Motivasyon sahibi kişiler bunlar için kendi boş zamanlarında çalışacaklardır.

Herkese eşit eğitim ve öğrenim fırsatları tanımak hükümetin görevidir. Ancak, eğitimde, öğretimde ve işe yerleştirmede bir kişinin elinden tutmak hükümetin görevi değildir. Hükümetin görevi, eğer arzu ediyorsa ve kapasitesi de varsa, kişinin başarılı olma çabalarında ona eşit şans tanımaktır. Hükümet, isteyen herkese akla gelebilecek her tür genel veya özel beceri eğitimini "ağızdan kaşıkla" vermemelidir. Esasen elinde bunu yapacak kaynaklar da yoktur. Ne yapılırsa yapılsın gene de ortada olacak yarıklardan aşağı düşenler için yapılabilecek olan ise, vasıf geliştirme programları değil Türkiye'nin büyük ölçüde yoksul olduğu sosyal transfer programlarıdır.

Bu raporda objektif bir dil kullanılmıştır. Yazar, işgücü vasıflandırması konusunda gereken asgari geri planı vermiş ve sosyal ortakların konumlarını özetlemiştir. Oysa konu, Türkiye işgücü piyasasının kurumsal tasarımına nasıl yaklaşmak gerektiğiyle ilgili daha geniş kapsamlı tartışmanın bir parçasıdır. Yaşam boyu iş sahibi olabilmek mi, yoksa yaşam boyu aynı işyerinde barınmak mı (işçiyi mi koruyacağız, o andaki işini mi?) Bu tartışma ne burada, ne de AB'nin kuzeyinde veya güneyinde bitecek gibi görünmemektedir. Yapılacak tercihler, önünde sonunda konuyla ilgili politikaların tasarımı üzerinde etkili olacaktır. Bu raporda, politika tartışmalarından arınmış ve 'zararsız' olarak benimsenen Türkiye İş Kurumu, İŞKUR, yönelimli yaklaşım, üzerinde anlaşılabilir bir temel sunmuştur. Daha sonrası için ise bu yaklaşım yeterli olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Behar, Cem (1999). "The general panorama of Turkey's population: 1923-2023, (Türkiye nüfusuna genel bakış)" C. Behar (ed.) *Turkey's Window of Opportunity: Demographic Transition and Its Implications*. İstanbul: TÜSIAD (www.tusiad.org) .
- Dayıoğlu, Meltem ve Hakan Ercan (yayınlanacak). "Developing more effective labour market policies and institutions in emerging economies – Turkey. (Yükselen ekonomilerde daha etkili işgücü piyasası politikaları ve kurumları oluşturulması-Türkiye)" Eşgüdümü Cenevre'deki İstihdam Analiz ve Araştırma Birimi (EMP/ANALYSIS) tarafından yapılan ILO projesi.
- Ercan, Hakan (2007). *Youth Employment (Gençlerin İstihdamı)*. Ankara: ILO.
- Hoşgör, Şeref ve Aysıt Tansel (2010). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar*. İstanbul: TÜSIAD
- Human Resources and Skills Development Canada (2008). *Looking-Ahead: A 10-Year Outlook for the Canadian Labour Market (2008-2017 İleriye Bakarken: Kanada İşgücü Piyasasına 10 Yıllık Bakış)*. Quebec http://www.hrsdc.gc.ca/en/publications_resources/research/index.shtml.
- Lacey, Alan ve Benjamin Wright (2009). "Employment Outlook: 2008-18. Occupational Employment Projections to 2018, (İstihdamda Durum: 2008-18. 2018'e kadar mesleki istihdam projeksiyonları)" *Monthly Labour Review*, Kasım, ss. 82-123.
- Taymaz, Erol (2010). "Automotive Industry: Crisis Impact and Policy Measures (Otomotiv Sanayii: Krizin etkisi ve politika önlemleri)." *Crisis and Turkey: Impact Analysis of Crisis Response Measures*. Ankara: ILO Ofisi.
- Dünya Bankası (2005). *Turkey: education sector study. Sustainable pathways to an effective, equitable and efficient education system for pre-school through secondary school education (Türkiye: eğitim sektörü araştırması. Okul öncesinden ortaöğretime, etkili, eşitlikçi ve etkin bir eğitime giden sürdürülebilir yollar)*. Rapor No. 32450-TU, www.worldbank.org.tr.
- Dünya Bankası (2006). *Turkey Labour Market Study (Türkiye İşgücü Piyasası Araştırması)*. Dünya Bankası belgesi, Rapor no. 33254.
- Dünya Bankası (2009). *Female Labour Force Participation in Turkey: Trends, Determinants and Policy Framework (Türkiye'de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımı: Eğilimler, Belirleyiciler ve Politika Çerçevesi)*. Dünya Bankası belgesi, Rapor no. 48598-TR (Kasım).
- Dünya Bankası (2010). *Turkey Country Economic Memorandum - Informality: Causes, Consequences, Policies*. (Kayıt dışılık: Nedenleri, Sonuçları ve Politikalar). Türkiye Ekonomik Memorandumu. Dünya Bankası Rapor No. 48523-TR (Mart).
- Yeldan, Erinç (2010). "Crisis Impact on the Turkish Economy (Krizin Türkiye Ekonomisine Etkisi)" In *Crisis and Turkey: Impact Analysis of Crisis Response Measures*. Ankara: ILO Ofisi.